

CEP ÜNİVERSİTESİ

Kızılderililer

CLAUDE FOHLEN

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

Kızılderililer

Les Indiens d'Amérique du Nord

CLAUDE FOHLEN
Paris I Üniversitesi Öğretim Üyesi

Çeviren
MEHMET ALİ KAYABAL

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

İletişim Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: Murat Belge
Genel Yayın Yönetmeni: Fahri Aral
Yayın Yönetmeni: Erkan Kayılı
Yayın Danışmanı: Ahmet İnsel

Yayın Kurulu:

Fahri Aral, Murat Belge, Tanıl Bora, Murat Gültekingil,
Ahmet İnsel, Erkan Kayılı, Ümit Kıvanç
Tuğrul Paşaoğlu, Mete Tunçay

Görsel Tasarım: Ümit Kıyanç
Kapak İllüstrasyonu: Gürcan Özkan
Dizgi: Maraton Dizgievi
Sayfa Düzeni: Hüsnü Abbas
Baskı: Şefik Matbaası (iç) / Ayhan Matbaası (kapak)

İletişim Yayıncılık A.Ş. • Cep Üniversitesi 111 • ISBN 975-470-293-4

1. Basım: İletişim Yayınları, Şubat 1993.
Ocak 1992 tarihli 2. baskısından çevrilmiştir.

©Que sais-je? Presses Universitaires de France, 1985
108, Boulevard Sain-Germain, 75006, Paris - France
© İletişim Yayıncılık A.Ş., 1993
Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 34400
Cağaloğlu İstanbul, Tel. 516 22 60 - 61 - 62

Önsöz

Günümüzde bilgi bir yandan en önemli değer haline gelirken diğer yandan da artan bir hızla gelişiyor, çeşitleniyor. Ama katlanarak büyüyen bilgi üretiminden yararlanmak, özellikle gündelik yaşam kaygılarının baskısı altında, zorlaşıyor. Her şeye rağmen bilgiye ulaşma çabasını sürdürenler için de imkânlar pek fazla değil.

Ayrıca, özellikle Türkiye gibi ülkelerde bir konuda kendini geliştirmek ya da sırf merakını gidermek için herhangi bir konuyu öğrenmek isteyenlerin şansı çok az. Üniversitelerimiz, toplumumuzun yetişkin bölümüne katkıda bulunmak için gerekli imkânlardan yoksun.

Cep Üniversitesi kitapları işte bu olumsuz ortamda, evlerinde kendilerini yetiştirmek, otobüste, vapurda, trende harcanan zamandan kendileri için yararlanmak isteyenlere sunulmak üzere hazırlandı.

20. yüzyıl Fransız kültür hayatının en önemli ürünlerinden olan, bugün yaklaşık 3000 kitaplık dev bir dizi oluşturan "Que sais-je" (Ne Biliyorum) dizisini İletişim Yayınları Türkçe'ye kazandırıyor.

İletişim'in Cep Üniversitesi, bu büyük diziden seçilmiş , Türkiyeli okurlar için özellikle ilgi çekici olabilecek eserlerin yanısıra, Avrupa'nın başka yayınevlerinin benzer bir çerçevede yayımladığı kitapları da içeriyor.

Ayrıca Türkiye'nin siyaset, kültür, ekonomi hayatıyla ilgili konularda özel olarak bu dizi için yazılmış telif eserler "üniversite"nin "öğrenim programı"nı tamamlayacak.

Cep Üniversitesi'nin her kitabı alanının öndegelen bir uzmanı tarafından yazıldı. Kitaplar, hem konuya ilk kez eğilen kişilere hem de bilgisini derinleştirmek isteyenlere seslenebilecek bir kapsam ve derinlikte. Bilginin yeterli ve anlaşılır olması, temel kıstas. Cep Üniversitesi kitaplarını lise ve üniversite öğrencileri yardımcı ders kitabı olarak kullanabilecek; öğretmenler, öğretim üyeleri ve araştırmacılar bu kitaplardan kaynak olarak yararlanabilecek; gazeteciler yoğun iş temposu içinde çabuk bilgilenme ihtiyaçlarını Cep Üniversitesi'nden karşılayabilecek; çalıştığı meslek dalında bilgisini geliştirmek isteyen, evinde, kendi programlayabileceği bir mesleki eğitim imkânına kavuşacak; ayrıca, herhangi bir nedenle bir konuyu merak eden herkes, kolay okunur, kolay taşınır, ucuz bir kaynağı Cep Üniversitesi'nden temin edebilecek.

Cep Üniversitesi kitapları sık aralıklarla yayımlandıkça, benzersiz bir genel kültür kitaplığı oluşturacak. İnsan Hakları'ndan Genetik'e, Kanser'den Ortak Pazar'a, Alkolizm'den Kapitalizm'e, İstatistik'den Cinsellik'e kadar uzanan geniş bir bilgi alanında hem zahmetsiz hem verimli bir gezinti için ideal "mekân", Cep Üniversitesi.

İLETİŞİM YAYINLARI

İçindekiler

GİRİŞ 7

I. BÖLÜM

Bugün Kızılderililer 17
Kanada'da Kızılderililer 20
Birleşik Devletler'de Kızılderililer 24
Yabancı Kültün Benimsenmesi 31
Kızılderili İstekleri 38

II. BÖLÜM

Dengesizleştirme 47
Kendi Kaderini Kendi Tayin Hakkı 48
Bitim (1953-1968) 50
Kızılderili New Deal (1933-1953) 52
Mülk Sahibi Kızılderili 58
Koruma Altındaki Evcil Bağımlı Uluslar 64

III. BÖLÜM

Kızılderili Toplulukların Parçalanması 71
At, Ateşli Silahlar ve Savaş Sanatı 72
Kızılderili Savaşları 78
Doğal Çevrenin Yokedilişi 84

IV. BÖLÜM

Kendileri Gibi 95
Kaç Kişiydiler? 96
Nereden Geliyorlardı? 101
Nasıl Örgütlenmişlerdi? 106
Bir Kızılderili Dini Var mı? 113

SONUÇ 120

GİRİŞ
YERLİNİN YENİDEN KEŞFİ

Bu yüzyılın başında, çocuklar okulda dünyanın dört kıtaya bölündüğünü, her birinin farklı, Avrupa'da beyaz, Asya'da sarı, Afrika'da kara, Amerika'da da kızıl ırk tarafından iskân edildiğini öğreniyorlardı. Bu dört "ırk"tan ilk üçünün, gözle görülür bir varoluş nedeni vardı. Dördüncüsüne gelince, acaba niçin Yerliler,[1] "Kızılderili" diye nitelendiriliyordu? Eğer pratikte ister Doğu Hint elleri (Antil'ler) ya da doğrudan doğruya Hindistan'daki gerçek Hintlilerle karıştırmayı önlemek amaçlanmıyorsa, kimse bunun nedenini bilmiyor.

Şu Amerika Yerlileri'nin iyi ve kötü yönleri konusunda ısrarcı bir mitologya, çocukluğumuzu ve hatta olgunluk çağımızı oyalayıp uyuttu. Fenimore Cooper'den başlayarak Amerikan edebiyatı, tiyatroda Buffalo Bill'in *Wild West Show* (Vahşî Batı Şovu), sinemada *Western*'ler (Batı öyküleri) türüyle, çizgi filmlerle, çizgi romanlarla... Kızılderili'yi, tıpkı orman ve pınar perileri ya da ırmak tanrıçaları, Zeus ya da Apollon gibi, kültür mirasımıza kattı.

1 Batı dillerinde Kızılderililer, "Indiens" (Hintliler) sözcüğü ile adlandırılır. Bu nedenle yazarın şimdi getireceği açıklama, Batı dilleri açısından anlam taşır. Biz bundan sonra "Indien" sözcüğü karşısında "Yerli" sözcüğünü kullanacak, yeri gerektirdiğinde "Kızılderili" diyeceğiz. Bilindiği gibi bu zıtlık, Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfettiğinde, Hindistan'a vardığını ve Hintlilerle karşılaştığını sanmasından kaynaklanıyor (ç.n.).

Bu kültür istilâsından da önce, Yerli'nin atası iyi kalpli vahşî de 18. yüzyılın felsefe edebiyatında seçkin bir yer tutuyordu ve uygar insana, ortamının kendisini kokuşturmaması nedeniyle üstün sayılan bir örnek öneriyordu ve bu mitosu, şu yüzyılımızın sonlarına doğru, farklı biçimlerde çevreciler de yeniden canlandırmayı deniyorlar, ama aynı kanıtlanmamış varsayımdan, yani teknik ilerlemenin kokuşturmaktan başka şeye yaramayacağından yola çıkarak.

Oysa bu Yerli, Atlantik'in iki yakasında farklı biçimde algılandı. Şöyle on yıl ya da biraz daha geç yayınlanmış, Birleşik Devletler ya da Kanada tarihi ile ilgili, iyi bir tarih kitabını açmak, Yerli'den ne denli cimrice sözedildiğini göstermeye yeterli: İlk sömürgecilerin geldiği sırada, kıtanın tablosunda İngiliz John Rolfe'un, 1614'te, Powtakan Kızılderilileri'nin reisinin kızı, Yerli prenses Pokahontas ile, zorunlu kaldığı kaydedilerek evlenmesi; 17., 18. ve 19. yüzyıllarda, bazı çok belirgin bölümleriyle, sömürgecilerle Yerliler arasındaki kanlı çatışmalar, Custer yenilgisi, Wounded Knee katliamı, "isyancı" reislerin Florida'da kaybolmaları. Sonra yaklaşık bir yüzyıl, Kızılderili, Kuzey Amerika tarihinden siliniyor ve ancak yakınlarda, Kaliforniya kabilelerinden sağ kalan 200 Kızılderili'nin, Alcatraz adacığını ele geçirmesi, Vine Deboria'nın kızıl iktidar (red power) savı, Dee Brown'ın yapıtları, ülkenin dört bir köşesinden gelmiş Kızılderililer'in, Washington'da Kızılderililer Sorunları Bürosu'nu yakıp yıkmaları ile yeniden ortaya çıkıyor. Ve Yankee emperyalizminin, güvenilir yapıtların suskun tanıklığı üzerine insanlık tarihinden sildiğine inandığı bu Kızılderililer'in nereden çıktığını kendi kendine sormak da, okura ya da seyirciye kalıyor.

Latin Amerikalı soydaşları ile kıyaslanırsa, Kuzey Amerikalı Yerlileri'nin alın yazgıları, daha da garip. Güney'e doğru, Meksika'da ve daha da ötesinde, Kolombiya, Peru ve Amazon boyunca, Aztek, Toltek, İnka gibi büyük Kızılderili uygarlıkları gelişmişti ve bunların gerek mimarî, gerekse ikonografik dev ve özgün kalıntılarını hâlâ Tula'da, Tehuantepek'te, Yukatan'da, And'ların bazı yörelerinde görmek olası. Bu Güneyli yerli uygarlıklarının gücü, Avrupalı fatihlerle bir karışma yarattı ve Orta Amerika cumhuriyetlerinde egemen bir melez halkın oluşmasına zemin hazırladı.

Meksika'nın kuzeyinde böyle bir şey sözkonusu değil; uygulamada Kolomb-öncesi dönemine ait bir uygarlığın kalıcı hiçbir belirtisi yok. Colorado'da, Mesa Verde'deki mağara yerleşim yerleri, mutlaka Yerlilere ait Kızılderili uygarlığının en özgün kalıntılarından sayılır. Ancak kayaların içine kazılmış bu yerleşimlerin, mimarî ya da sanatsal yenilenme açısından Meksika'daki tapınaklarla ortak hiçbir yönü yok ve her bakımdan, yeni bir çağa, büyük olasılıkla 12.-13. yüzyıllara ait. Bunlar, bugünkü Birleşik Devletler ve Kanada toprakları üzerinde bulunabilen hemen hemen tek sürekli yerleşim yerleri. Latin Amerika Yerlileri'nin, çoğu göçebe Kuzey Amerika'dakilerin aksine toprağa yerleşmiş olmaları akla yakın. Belli ki, birinciler göreceli biçimde yoğun, ikinciler ise dağınıktı. Kuzey'de, Fransızlar, İngilizler ve İspanyollar, örgütlenmiş imparatorluklarla başetmek zorunda kalan conquistadores'lerden (İspanyol fatihler) farklı olarak, kolayca altettikleri yer yer direnişlerle karşılaştılar ve bâkir olduklarını varsaydıkları bir ülkeye yerleştiler. Kızılderililer önce yerlerinden sürüldüler; sonra da kibarca "rezerv", yani belli bir yerde hayvan ve bitki-

sini korumak için ayrılmış çorak alanlara yerleştirildiler; en sonunda da beyaz adamın yaşam tarzı tarafından hemen hemen ya da tamamen asimile edildiler, yani sindirildiler. Birleşik Devletler ve Kanada topraklarında, Yerli, hiç önemsenmeyen biri olup çıktı; buna karşılık Meksika ve daha ötesinde, Yerli, bir aktör ve bir ortaktı.

Daha başında her fetih, Kızılderililer'e karşı farklı tutumlar geliştirdi ve bunlar, Yerlilerin durumunu ve tepkilerini etkilemekten hiç geri kalmadı. Hepsinin sonunda da, 18. yüzyılda Fransızların ve İspanyolların peşpeşe tasfiyeleri üzerine, İngiliz kalıbı örneği, bugünkü Kanada ve Birleşik Devletler topraklarının tamamına ağırlığını koyarak, işgalcilerin boyunduruk altına alınanlara karşı tutumunu, egemence belirledi.

Fransızlar ve İspanyollar için önemli olan, hızlı bir gelişmeydi ve birinciler bunu kürk ticaretinde ve diğer bazı yerel ürünlerde, diğerleri de değerli madenlerin bulunup, işletilmesinde aradılar; bir de vahşîlerin Hıristiyanlaştırılmasında. Fransızlar ve İspanyollar, 17. yüzyılın şafağında, kalıcı yerler kurdular. Québec ve Montreal, San Avgustino ve Santa Fe ve buraları, daha içerdeki halklarla temas kurmak, ticaret yapmak için destek noktalarıydı. Aynı sit'ler ayrıca Yerliler'in Hıristiyanlaştırılması için de bağlantı istasyonlarıydı. 17. yüzyılın başından itibaren, Fransızlar bu görevi kara cüppelilerle kahverengi cüppelilere emanet ettiler, Cizvit'lere ve Ermiş Françesko tarikatı mensuplarına ve en önemlileri Ursulin'ler olan kadın tarikatları, daha da sonra geldi. İspanyollar, önce Güney Amerika'nın Hıristiyanlaştırılmasında Paraguay'daki ünlü özetlemeleriyle etkili katkıları olan Cizvit'lere çağrıda bulundular; sonra da İspanya'dan çıkarılmala-

rı üzerine de, Françesko tarikatı mensuplarına. Cizvit'ler ve Françesko tarikatı mensupları, İspanyolların Kuzey Amerika'da sahip oldukları yerlerde, Teksas ve Kaliforniya'da, Yerliler'in İsa'yı tanımaları için *misyon* denen özgün örgüt şekilleri geliştirdiler ve bunlardan birincisi 1581'de Yeni Meksika'da, sonuncusu da, San Francisco körfezinin kuzeyinde, Sonoma'da, 1823'te kuruldu.

Kaliforniya misyon'larının altın çağı, doruk noktasına vardıkları biçimleriyle 18. yüzyılın ikinci yarısına rastlıyor: Hıristiyanlaştırma ve Avrupa kültürüne uyum için birer din merkezi, bir bakıma da dinsel gereksinimlerle, ekonomiko-sosyal zorunluluklar arasında bir tür denge. Kaliforniya'da toplam 21 misyon kuruldu ve 1820'de yaklaşık 20.000 dönme, 1846'da 100.000 Kızılderiliyi Hıristiyanlaştırdı.

Hıristiyanlaştırma çabaları çok sınırlı sonuçlar verdi. O kadar ki, sonunda başarısızlıkla noktalandı. 17. yüzyıldan başlayarak Kanada'da görevli bir Fransız din adamı, Vahşîler'in "bizimkilerden öylesine farklı inançları, dinsel törenleri, gelenekleri var ki, karşılıklı bir anlaşma ortamı yaratmaya yardımcı olamaz" diye açıklıyordu. Kendilerine İncil'i tanıtmayı deneyen din adamları yerine, büyücülere, sihirbazlara daha çok yanaşıyorlardı. Bir Cizvit, kabilelerden birinin genel meclisinin görünümünü şöyle betimliyordu: "Kıçlarının üzerine oturmuş, dizleri maymunlar gibi kulaklarının hizasında ya da farklı biçimlerde yere yatmış, sırtları ya da karınları açıkta, hepsinin ağızlarında birer çubuk, devlet işlerini İspanyol cuntası ya da Venedikli Bilgeler Konseyi serinkanlılığı ile görüşen, kir-pas içinde bir sürü." Robert Lacour-Gayet, "Yeni-Fransa'nın bir eyalet olacağı sırada, Yerliler'in Hıristiyanlaştırılması girişimi, başarısızlıkla sonuçlanı-

yor... Aslında, Yerliler Hıristiyanlaştırılmamıştı," diye belirtiyor. Gerçekte ne dinî otoriteler ne de siyaset otoriteleri, olayın çapının genişliğinin farkına varabildiler. Görevlerinin başarıya ulaşması için vazgeçilmez sayılan olanakları takdir edemediler. Kuzey Amerika'daki İspanyol Cizvit ve Françesko tarikatı misyon'ları, hep çok kısıtlı olanaklarla çalıştılar, sanki en dışlanmışlar sözkonusuymuş gibi.

Yine de çabalar, hayran kalınacak bir sebatla yürütüldü. 19. yüzyılın ortalarında Belçika kökenli rahip Smet Kayalık dağlardaki Kızılderililer'i Hıristiyanlaştırarak, Cizvit'lerin geleneğini yeniden ele aldı. 1840'tan 1846'ya kadar Kuzeybatı'nın dağlık yörelerinde dolaşarak, Columbia vâdisinde misyon'lar kurdu. En büyük başarışı da, 1868'de, Bighorn vâdisinde, Sitting Bull'un (Oturan Öküz) beyazlara düşman çeteleriyle yaptığı mütareke oldu. Sömürgeleştirmenin aynı aşamalarında, Protestan misyon'larının rekabetiyle çatıştı, ayrıca dogmatik yumuşatma düzenlemelerine pek yatkın olmayan üstlerinin belirgin kuşkularına karşı savaşım verdi.

İspanyolların ve Fransızların tutumu, Latin Amerika'da olup bitenlere bakılırsa, kısıtlı dense bile, en azından sömürgecilerle Kızılderililer arasında bir kaynaşmaya yolaçtı. En çarpıcı olay, Marcel Giraud tarafından incelenen Kanadalı melezlerin durumudur. Utauye (Ottawa) ile Büyük Göller'in çevresindeki ormanlarda yerleşenler, misyonerlerin bize anlattıklarına göre, cinsel istekleri sınırsız Kızılderili kadınlarla geçici ya da sürekli beraberlikten nefret ediyorlardı... "Rahip Sagard'ın yazdığına göre kadınlar, onlar için bize dua etmeye gelen erkeklerden bile daha beter ve haddini bilmez şeylerdi." Bu birleşmelerden, Kanada halkının en özgün karışık kanlılarını oluşturan melezler dünyaya geldi.

Kızılderili mi bunlar? Yoksa beyaz mı? Bu konuda kesin konuşmak çok zor, ama şurası gerçek ki, Kuzey Amerika'da tek melezleştirme deneyimi budur. Bu melezler yavaş yavaş Batı'ya ulaşarak, buraları değerlendirmeye başladılar; özellikle Manitobu'daki izleri çok duyarlıdır. Ama deneme, arada geçen zaman içinde Kanada'nın efendisi haline gelen İngilizler tarafından benimseyerek reddedildi: 1885'te, tarihî şefleri Louis (David) Red, İngiliz efendilerine karşı örgütlediği ayaklanmanın başarısızlığı üzerine yakalanıp, tutuklandı ve idam edildi.

Aslında İngilizler, "Başkası"nı, yani Yerli'yi her zaman reddettiler. Karşılarında, kendilerine göre uygarlığı temsil eden değerlere yabancı *Vahşiler*'in bulunduğuna inanarak, Amerikalı tarihçilerin, Frederick Jackson Turner'dan beri *frontier* (sınır) diye adlandırdıkları bir engel çıkarttılar. Bu deyim, Avrupalılar'ın yakıştırdığından çok farklı bir anlam taşıyor: Öncülerin oluşturduğu cepheyle, *no man's land* (insansız toprak), yani daha da Batı'da uzanan bilinmeyen topraklar, özellikle Kızılderililer'in yaşadığı yerler arasındaki temas bölgesini kapsıyor. Tek başına *frontier* kavramı, belirleyici topluluğun bir tutumunu niteliyor; bu durumda da, İngilizler'in ve onların belirleyici çıkarını yansıtıyor: Toprağa susamışlık.

İngilizler için fetih olgusu, toprağa sahip olmanın yanısıra, Başkası'nın, yani Yerli'nin sürülüp uzaklaştırılması sonucuna da eşlik ediyordu. Amerikan topraklarına kök salar salmaz, gelecekte izlenen yolu iki deneyim çiziyor. Virginia'da, 1607'deki kesin yerleşmelerinden sonra, sömürgeciler göreceli bir biçimde kalabalık, binlerce, hatta onbinlerce kişilik, çoğunluğu bir konfederasyon, Powtahan konfederasyonu altında toplanmış bir Kızılderili halkla

karşılaştılar. İlk gelenlere tahıl ve et vererek ve çevreye uyumlu bir teknolojiyi, yaşamalarını olası kılan öğeleri öğreterek arka çıkanlar, işte bu Kızılderililerdi. Ancak sömürgeciler, Yerliler'in çıkarlarına karşı, topraklarını genişletmeyi aralıksız sürdürdüler; bu da hızla kanlı anlaşmazlıklara yolaçtı. Virginia Şirketi, zenginleşmek için onları öne sürmüştü ve bu da, o iklimde ve o genel koşullar içinde, toprağın sahiplenilmesi ve Powtahan'ların İngilizler'e tanıttıkları, başta tütün olmak üzere bazı spekülatif bitkilerin yetiştirilmesi anlamına geliyordu. Bunun için de, Yerliler'i sürüp uzaklaştırmak, haklarında zorlayıcı önlemler alarak, plantasyonların güvenliğini garantilemek ve uygun bir el emeği yaratmak gerekiyordu. 1619'da ilk Siyahlar, köleliğin ve ticaretinin ve plantasyonların ayrılmaz parçası ve de Kızılderililer'in saf dışı bırakılmalarının başlangıcı olarak, bir Hollanda gemisinden Jamestown'a boşaltıldı.

Yeni-İngiltere'de, 1620'den sonra cereyan ettiğine göre, pek az bir gecikmeyle gerçekleştirilen denemede, Kızılderililer'le ilgili konuda son alınan sonuç, az farklı da olsa, Virginia'da olup bitenlerin verileri farklıdır. Burada, yeni bir toplum kurmak için çıkagelenler, Püritenizm mezhebinin katı Protestanlarıydı ve bu toplumun, din temeline dayalı olmasını değil de, siyasal ve dinsel iktidarın birbirlerinden ayrılmazlığını öngörüyordu. İstedikleri, yeryüzünde Tanrı'nın krallığını kurmaktı ve kendilerini, bu görevin temsilcileri gibi görüyorlardı. Bunun için, öncelikle istilâcıları, yani Kızılderililer'i silip süpürmek gerekiyor. Gezgin Rahipler'den biri, şöyle yazmamış mıydı?: "Bize yeraçılması için Tanrı bir veba salgınının çıkıp, Vahşiler'in çoğunun ölümünü istedi". Hakları olduğunu öne sürdükleri toprağın

kendilerine bir Tanrı bağışı olduğunu takdir ediyorlar ve dolayısıyla da, Vahşîler'e yer yok. Püritenler, mistik inançları ve dinsel katılıkları nedeniyle, Yerliler'e karşı en acımasızları olarak davrandılar; gerekli gördükleri zamanda topraklarını genişletmek için silâha sarılmaktan çekinmediler; tıpkı 1637'de Peqquots savaşında ve 1675'te Kral Philip diye adlandırılan savaşta olduğu gibi. Bunun tek istisnası, Roger Williams'ın, Rhode Island'ı kuruşunda görüldü ve bu topraklara, o zaman dendiği gibi *Praying Indians* (Dua eden Kızılderililer)'i, yani Hıristiyanlığı kabul eden Yerliler'i yerleştirmeyi diledi. 17. yüzyılın sonunda, benzer bir denemeye de William Penn, New Jersey'in güneyinde kurduğu yeni sömürgede kalkıştı. Her ikisinde de, bunlar genellikle kısa ömürlü, tek örnekler olarak kaldı ve sonunda Kızılderililer'le ilişkiler düzeyinde pek büyük bir anlam taşımadı.

İster Virginialı tütün ekicileri, ister Püritenler olsun, Kızılderililer hep sömürgeleşmenin dışına itildi. Hıristiyanlaştırma, Katolik İspanya ve Fransa'nın çabalarına kıyasla, hep sınırlı bir yer tuttu, hem de Protestan misyoner derneklerinin kurulmasına karşın. İngilizler, Kızılderililer'i kendi Hıristiyan toplumlarına kabul etmediler ve Yeni Dünya'da doğmaya başlayan ekonomik düzene de katmadılar: Plantasyonlara gerekli el emeğini, Afrikalı siyahlarla, sözleşmeli ya da kiralık hizmetkârlar sağlıyordu. Kızılderililer'e ancak kürke dayalı takas ticareti bırakıldı; bu da toprak tarımına ya da orman işletmeciliğine kıyasla, hep çevresel çapta kaldı.

Sonuçta, Kızılderililer yavaş yavaş Batı'ya, sömürge kurumlarının güvenliğini sağlamakla yükümlü diye bilinen şu *frontier*'in uzağına doğru sürüldüler ve öte yandan da Kızılderililer'le sömürge-

ciler arasında melez doğumlar çok az sayıda gerçekleşti. Aynı topraklar üzerinde, düşman kardeşler gibi, hep birlikte varoldular, ama hiç birarada yaşamadılar.

Demek ki Kuzey Amerika Yerlileri, aynı zamanda gerçekleşen, ama köklü biçimde farklı iki yaklaşımın konusunu oluşturdular. Anglo-Sakson'ların kazandıkları zafer üzerine, 19. yüzyılın başındaki Britanya yaklaşımı, kendi ölçütlerini bütün Yerlilere kabul ettirdi. Bu yüzyıl, kanlı çatışmaların ve Kızılderililer'in kıtadan, ancak son elli yılda yeniden dirilmek üzere, hemen hemen tamamen silinmelerinin çağı olduysa, bu bir rastlantı değildir.

Sadece kolektif zihniyet içinde, hem de her tür saptırmalar pahasına hayatta kalabilen, 50'li yıllarda, önce Amerikalı siyahların başlattığı etnik başkaldırıların da gücüyle, federal değil de, merkeziyetçilikten uzak bir Amerikan demokrasisinin özündeki farklı hakların onaylanması ile başlatılan, safkan ya da melez Kızılderili düşünürlerin gürültülü biçimde ifade ettikleri talepleriyle desteklenen ve yeni alanlar arayışı peşindeki Amerikalı ya da Avrupalı sosyolog, etnolog ve tarihçilerin, yeni ilgi alanları ile desteklenen Kızılderili, ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında yeniden su üstüne çıkabiliyor.

İşte bir eşi daha bulunmayan, fatihlerinden önce topraklarına sağlam bir biçimde kök salmış, zamanla pek de kalabalık olmayan bir azınlık durumuna düşürülmüş ve tarihin akışı içinde, yakın zamanlarda yeniden ortaya çıkmış halkların eşsiz alın yazgısının garipliği, böyle özetleniyor.

BİRİNCİ BÖLÜM
BUGÜN KIZILDERİLİLER

1492-1992. Amerika'nın keşfinin beşinci yüzyılı, Kanada'da ve Birleşik Devletler'de de büyük törenlerle kutlanıyor ve Beyazlar, gözle görünür, hatta can sıkıcı bir tarzda katılmalarını pek istemeseler bile, Kızılderililer de, bu törenlerden uzak kalmıyorlar. Çünkü 1992, bu Kızılderililer'e beş yüzyıldır karşı karşıya kaldıkları ve ancak yeni yeni onarımına başlanan ve kurbanı oldukları soygunu anımsatıyor. Kızılderililer, deyimin tam anlamıyla yerli olmasalar bile, topraklarını talan eden ve kendilerini, şimdi yeni yeni başkaldırdıkları bağımlılık durumuna düşüren sömürgecilerden birçok yüzyıl, belki de binlerce yıl önce, bu topraklarda yaşamışlardı.

Kanada'daki 1990 olayları ve özellikle de Québec'tekiler, onlara isyanlarının bir ön-zevkini tattırdı. Dört ay süreyle Kanada basını, Kızılderililer'in olgularının ve hareketlerinin reklamını yaptı. Her şey Mart ayında, Montreal'in otuz kilometre kadar batısındaki Oka'da, İrokoy'lar kavminden gelen, Kanesatake'li Mohavk Kızılderilileri'nin, sahibi olduklarını iddia ettikleri bir golf alanının genişletilmesi isteğine karşı kurdukları barikat gibi, basit bir olayla başlıyor. 11 Temmuz 1990 günü, Québec Emniyeti'nin bu barikatı yıkma girişimi, başarısızlıkla ve bir polisin ölümü ve hemen ardından, bunun iki sonucunun ortaya çıkması ile noktalanıyor: Birincisi, Anayasa gereği, Kızılderililer üzerinde

yargı hakkı olan Federal Polis'e çağrıda bulunulması ve ikincisi de, ayaklanmanın Kahnawake'deki Mohavk'lara kadar yayılarak, bunların *Warriors* (savaşçılar)'ın desteğiyle rezerv alanlarından (iskân alanlarından) geçen ve Montreal'de çalışanların her gün kullandıkları yolu kapatmaları, böylece onları iki saatlik bir dolanmaya zorlaması. Gönülsüz başlayan görüşmeler haftalarca sürüyor ve elbette kitle haberleşme araçları tarafından sömürülüyor. Barikatlar ancak yaz sonuna doğru, hiçbir çözüme varılmadan sökülebiliyor, çünkü Kızılderililer, Beyazlar'a karşı ortak bir cephe kurmayı başaramadılar ve Beyazlar da, başarısız kalsa bile, onların bölünmüşlüğü üzerine oynadılar.

Oka olayı yeni patlak vermişti ki, bu kez Manitoba parlamentosunda, Ojibway-Cree'li, Elijah Harper adında bir Kızılderili tarafından adlî bir mücadele başlatıldı. 1987'de Başbakan Brian Mulroney ve onun on eyalet bakanı, Meech gölü anlaşması adı verilen bir belge imzalamışlardı ve amaç, çok önemli bir ödün karşılığında *Belle Province*'te *farklı toplum* statüsünü kabul ettirmekti. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi için, on eyalet parlamentosu tarafından, 30 Haziran 1990'dan önce imzalanması gerekiyordu. Ancak 22 Haziran'da, saat 12.26'da, Harper sandalyesinden, "Hayır, Bay Başkan," demek için doğrulup kalktı. Böylece bir tek Kızılderili'nin oyu, Meech gölü anlaşmasını suya düşürüyor, Kanada konfederasyonunda kimbilir kaçıncı anayasal bunalıma yolaçıyordu.

Demek ki günümüzde Kızılderililer'in istekleri Birleşik Amerika'da değil, Kanada'da belirginleşiyor. Niçin? Öncelikle Kanada konfederasyonunun birimi, Amerikan federasyonundan çok daha duyarlı. Ama daha da çok, uzun yıllardır sömürülen, yo-

lunan, toprakları ellerinden alınan ve dışlandığını hissettiği bir tüketim toplumunun kenarına itilen Kızılderililer'in, ayrıcalık hakkının Québec'e tanınmasına karşın, kendilerine verilmemesinin yarattığı kırgınlık ve kinler de, bunda ağırlıklı. Eğer Québecliler bir gün gelip *farklı toplum* diye kabul edileceklerse, onlardan çok daha önce buralarda yaşayan ve bu toprakların sahibi olanlara da niçin bu hak tanınmasın? Siyasal açıdan Kızılderililer, sömürgeleştirilmiş konumundalar ve ekonomik yönden de, Üçüncü Dünya ülkeleri düzeyinde. Bu çifte bağımlılığı yıkmanın artık zamanı gelmedi mi? İlk kez durumun ciddiyetini kabul eden Kanada hükümeti, 1991 Nisan ayında ülkenin Yerli halklarının ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarını incelemek üzere bir Kraliyet Araştırma Komisyonu atadı.

Bugünkü durumu daha iyi anlayabilmek için, bazı temel verilere başvurmak önem taşıyor.

En yeni nüfus sayımlarına göre, Kanada'da 710.000 ve Birleşik Devletler'de de 1,5 milyon olmak üzere, toplam Kızılderili nüfusu yaklaşık iki ile üç milyon arasında. Kızılderili'yi tanımlayan ırk ölçütünün belirginsizliği nedeniyle, bundan daha kesin bir şey söylemek, hiç olası değil. Resmî verileri de ihtiyatla kullanmak zorunlu, çünkü ilgililerin beyanları, yönetsel kaygılarla biçimleniyor. Ne birileri ne de ötekileri ille de çok doğru. Rezerv'lerde yaşayan Kızılderililer'le yükümlü Birleşik Devletler'deki Kızılderili Sorunları Bürosu, uzun zaman savsaklamaları, hatta para yiyiciliği ile dikkat çekti, ama bu da verdiği sayısal tahminleri olduğu gibi kabul etmeyi engellemiyor. "Kızılderili sorunları hakkında üzerinde programlar hazırlanacak ve ilerlemeli ölçebilecek doyurucu istatistikler yok... Rakamları yalnız elde etmek güç değil, ama bunlar

çok kez eksik ve az aydınlatıcı..." (American Indian Policy/Review Commission, 1977).

I. Kanada'da Kızılderililer

İki ülkeyi ayıran sınırlar yapay bile olsa, buralarda yaşayan Kızılderililer arasında temel bir ayırım yapmak gerekiyor. 1981 nüfus sayımından beri, *Statistique Canada*, dört kategori Kızılderili saptıyor. Önce, *Statüye Bağlı Kızılderililer* (ya da kayıtlılar) var ve bunlar bir *kol*'a (kabilenin karşılığı) bağlı olarak kayıtlanmış bütün yerlileri kapsıyor: Bunların sayısı 1966'da 224.000 iken, 503.000'e çıktılar ve tahminlere göre 2000 yılında da 623.000 kişi olacaklar. Bu Kızılderililer'in % 62'si rezerv alanlarında yaşıyor ve % 22'si Ontario'da, % 17'si İngiliz Kolombiya'sında, % 43'ü Prairie eyaletlerinde, % 10'u Québec'te, % 4'ü Maritimes'de ve % 4'ü de Territories adalarında yaşıyor. Rezerv alanlarında yaşayanlar, dolaylı ya da dolaysız hiç vergi ödemiyorlar, Federal hükûmet hesabına barındırılıyor ve sağlık hizmeti görüyorlar ve ücretsiz yüksek öğrenim hakkına sahipler. Bu konumdaki Kızılderililer'in % 59'u, genelde Kanadalıların % 37'sine karşın 25 yaşından küçük. Kızılderililer arasında on dil grubu biliniyor ve bunlar da elli kadar lehçeye bölünüyor.

Kanada'da etnik birim, kabilenin ya da hukukta tanınmayan ulusun alt bölümü olan *kol* ve sayısal önemi de iki kişiyle (İngiliz Kolombiyası) 10.000 kişi arasında değişebiliyor (Ontario'daki Six Nations of the Grand River). Bir kol'un ortalaması, 1960'ta 350 iken, 1980'de 550'ye yükseldi. İnuit'lerle sınırı belirleyen 60. paralelin güneyinde resmen 600 kol biliniyor. Bu bölgedeki Kızılderililer'in yaklaşık %

70'i, toplam 26.500 km²'lik bir alanı kaplayan rezerv'lerde yaşıyorlar ve bu da dört-beş Fransız ilinin genişliğine eşittir. Şimdi Kızılderililer'in eğilimi, rezerv'lerin dışında yerleşmek (bunlar 1966'da % 16 iken, 1980'de % 30'a çıktı).

Bu kol'lar arasında, dil ailelerine ya da kültür alanlarına yönlendirilecek çeşitlilik, ağır basıyor. Dil düzeyinde, Doğu'dan Batı'ya doğru, 10 aile farkediliyor: Algonkiyon, İrokiyan, Siyuen, Anthapaskan, Kutanayen, Salişen, Wakaşen, Çimşen, Haydiyen, Tlingityen. Çoğu da Birleşik Devletler Kızılderililer'i ile ortak. Kültür alanlarının sayısı ise, altı: Arktik (İnuit); Alt-Arktik (kabaca 50. ve 60. paraleller arasındaki bütün toprakları kaplıyor); Kuzey-Doğu (Québec ve Ontario'nun güney Atlantik eyaletleri); Ovalar (Manitoba, Saskaçewan ve Alberta'nın güneyi); Yayla (Colombia'nın güneyi); Kuzey-Batı kıyısı (Pasifik boyunca). İnuit'ler dışında, dil benzerlikleri ille de kültürel benzerlikleri beraberinde getirmiyor.

Kızılderililer, Kanada'nın bütün eyaletlerinde ve topraklarında var, ama farklı oranlarda. Yalnız kayıtlı Kızılderililer'i ilgilendirmek üzere (ancak onlar hakkında kesin veriler bulunuyor), iki eyalet başı çekiyor; Superior gölü çevresinde daha yoğun olmak üzere Ontario (70.000), Vancouver adası ile kıyı boyunca sık olmak üzere Colombia (60.000). Arkalarından Manitoba ve Saskaçewan, yaklaşık 50.000'er Kızılderili ile geliyorlar. Sonra da Alberte (40.000), Québec (35.000), Maritimes adaları (13.000). Federal hükûmete bağlı oldukları halde, Kızılderililer eyalet yasalarına uymak zorundaydılar; bu da bazı karışıklıklar yaratıyor ve bunun yeni bir örneği de, bazı Québecli Kızılderililer'in, yasanın buyurduğunun aksine, zorunlu Fransızca eğitimine uymayı reddet-

meleri. Bu Kızılderililer, başka bir eyalete göçetmeleri halinde, İngilizce'nin daha çok işlerine yarayacağını düşünerek, bu dili öğrenmek istiyorlar.

İkinci kategori, İnuit'ler ya da daha çok tanındıkları gibi "Eskimo'lar", sayıları 30.000'i buluyor, hepsi Kuzey'de toplanmış ve sekiz kabile grubuna ayrılıyorlar (Labrador, Ungava, Baffin, İnglulik, Karibu, Netslilik, Kopper, Arktik); ortak bir de dilleri, İnuktikut var. Balıkçılığa bağlı yaşam tarzları nedeniyle, yerleşik küçük topluluklar halinde, körfezlerde, nehir ağızlarında, genellikle kıyı boylarında yaşıyorlar. Başlıca İnuit yerleşim yerleri, Mackenzie deltasında, Hudson körfezi çevresinde, Labrador boyunda bulunuyor. Yerleşmeleri daha çok ticaret şirketlerinin genel mağazalarının bulundukları yerlere yakın, Hudson körfezinde olduğu gibi; çünkü ürünlerini, yaşamları için vazgeçilmez maddelerle (besin, tahıl), buralarda takas ediyorlardı. İnuit'ler, tek bir dil ailesine bağlı, Eskimo-Aleyut dil ailesi ve bunun da pek çok lehçesi bulunuyor. İnuit'ler, II. Dünya Savaşı'nın sonundan beri, el sanatlarının, desen ve heykellerinin sanatseverler tarafından iyi değerlendirilmesi nedeniyle, bunları pazarlamak üzere kurulmuş kooperatifler sayesinde, Kanada'nın ekonomik yaşamına çok daha iyi ayak uydurmuş durumdalar.

İnuit kooperatifleri Arktik bölgelerde milyonlarca doları bulan yıllık ciroları ile, başlıca iş yerleri durumuna gelmişler. Ayrıca turizm ya da balıkçılık etkinlikleri için çekici bir merkez; bu bölgeye çok sayıda turist çekmeye başlamışlar. İnuit'ler giderek kendi işlerini kendi başlarına çekip çevirme ihtiyacı duyuyorlar ve bunu, bazı uzmanlık ve hizmet alanlarında yerel önerilerle, bu özerklik arayışını cesaretlendirmek, İnuit kültürünü yaygınlaştırmak is-

teyen yerli derneklerin aracılığı ile yürütmek istiyorlar. Daha yakın bir zamanda, Kuzey-Batı topraklarında, Eskimo-Point'te, bir İnuit Kültür Enstitüsü ile, İnuit'leri hakları hakkında aydınlatacak hukuksal yardım merkezleri açıldı.

İşte bu bilinçlenme ve sorumlulukların omuzlanılması sayesinde, gerilimler atlatılabildi. Québec hükümeti, James körfezinde ve İnuit'lerin işgal ettikleri topraklar üzerinde dev bir hidroelektrik santralı projesini ortaya attığında, İnuit'ler kendilerini bir tehditle karşı karşıya hissettiler. Karşılıklı görüşmelerden sonra, 11 Kasım 1975'te bir Konvansiyon imzalandı. Bununla İnuit'ler, James körfezinin toprakları üzerindeki bütün taleplerinden vazgeçiyorlardı; bunun karşılığında Yeni Québec'in bir bölümünde balık avlama hakkı, yalnız onlara veriliyor, 7.200 km^2'lik bir toprak yine onlara devrediliyor ve siyasal-kültürel haklar tanınıyordu. O zamandan bu yana İnuit'ler Kuzey-Batı topraklarının yönetiminde daha büyük bir merkezcilikten uzaklaşma fırsatı elde edebildiler.

Üçüncü kategori, *statü dışı Kızılderililer*, yani bir kol'a kayıtlı olmadan, yerli kökenli olduklarının onayını isteyenler. Öncekilerden farklı olarak bunlar, Kanada halkının arasında yaşıyorlar; bu da özellikle şehirlerde, kalabalıklar arasında boğulduklarından, gerçek sayılarının saptanmasını güçleştiriyor. Yine de nüfuslarının 75 ile 80.000 arasında olduğu tahmin ediliyor.

Sonuncusu ise, *melez*'ler kategorisi. Orman serüvencileriyle, Batı'daki sömürgeleştirme sırasında sürülen ve 1870'te Manitoba halkının yaklaşık % 90'ını oluşturan ve Fransızca konuşan Kızılderililer'in birleşmelerinden meydana geliyor. Bugün ise nüfusun ancak % 7'sini temsil ediyorlar, Fransızca-

ları eyaletin eğitim politikası nedeniyle yokolmakta ve nüfusları da ancak 100.000 dolaylarında.

Böylece toplam (resmen) 750.000 yerli sözkonusu, ama bazı belgeler, 1,3 milyondan dem vuruyor: Rakamların hiç kesin olmadığı kolayca söylenebilir.

Kanada Kızılderilileri'nin koşulları, Üçüncü Dünya ülkelerininkine yakın. Siyasal düzeyde, federal seçimlerde oy kullanma hakkını, ancak 1960'tan beri kullanıyorlar; 1968'ten beri de Québec'te oy kullanıyorlar. Bir Kızılderili ailesinin ortalama yıllık geliri 1988'de 10.300 Kanada doları iken, genelde Kanadalı ailelerin yıllık gelir ortalaması, 43.600 Kanada dolarıydı. Yoksulluk ve alkolizm, suç oranının yüksekliğini de açıklıyor: Halkın nüfusunun % 5'ini temsil ettikleri Manitoba'da, suçların % 24'ünü Kızılderililer işliyor. Fizik şekil bozukluklarından rahatsız Kızılderililer'in oranı da, genelde Kanada halkının yüzdesinden net biçimde daha yüksek. Bir de ekonomik etkinliğe katılımları, hâlâ gülünç denecek bir düzeyde. Hukuksal açıdan 1876 tarihli ve o zamandan bu yana birçok defa değişikliklere uğrayan *Kızılderililer Hakkındaki Yasa*'ya bağlılar. 1982 Anayasası, Kızılderilileri, İnuit'leri ve melezleri de katarak, bütün yerli halkların haklarını garanti altına alıyor. Aynı yasada bu halkların statülerinin değiştirilmesi için ivedi olarak bir anayasal konferansın toplanması öngörülmüş. Bütün bu garantilere karşın, Kanada Kızılderilileri hâlâ az gelişmiş bir halk durumunda.

II. Birleşik Devletler'de Kızılderililer

On yıllık nüfus sayımları, aşağıdaki sonuçları veriyor:

1900	237.000 Kızılderili
1910	265.000 Kızılderili
1920	244.000 Kızılderili
1930	332.000 Kızılderili
1940	333.000 Kızılderili
1950	343.000 Kızılderili
1960	523.000 Kızılderili
1970	791.000 Kızılderili
1980	1.362.000 Kızılderili
1990	1.960.000 Kızılderili

İki gözlem karşısında çarpılmamak olanaksız. Birincisi, Kızılderili halkın nüfusunun, tarihinin en düşük düzeyinde olduğu 1900 ile 1950 arasındaki durgunluğu ve ikincisi de, bundan sonraki hızlı artışıdır. Yokolup silinmekten kılpayı kurtulduktan sonra, Kızılderili uluslar hayret veren bir dirilişe geçiyorlar. 1970 ile 1980 arasındaki artış, % 60 oranında gerçekleşti ve daha sonraki on yıl içinde de, aynı tempoda kaldı. Artık bundan böyle Birleşik Devletler'de Kızılderililer'in varlığı inkâr edilemeyecek.

Kızılderililer, Birleşik Devletler'in bütün eyaletlerinde dağınık olarak bulunuyor, ama çok değişik oranlarda. Dört eyalette sayıları 100.000'i aşıyor (1990 rakamları):

Oklahoma	252.420	Eyalet nüfusunun % 8'i
Kaliforniya	242.164	Eyalet nüfusunun % 0,8'i
Arizona	203.507	Eyalet nüfusunun % 5,6'sı
Yeni-Meksika	134.355	Eyalet nüfusunun % 8,9'u.

Oranlarının en güçlü olduğu eyalet, nüfusun % 15.6'sı ve toplam 87.500 kişiyle, Alaska. Diğer dört eyalette oranları % 2'yi aşıyor: Güney Dakota (% 7,3), Montana (% 6), Kuzey Dakota (% 4,1), Wyo-

ming (% 2,1) ve diğer yedisinde de, oranları % 1 ile % 2 arasında değişiyor (Washington, Kuzey Carolyna, Minnesota, Oregon, Utah, Nevada ve Idaho).

Böylece Şeroke'li sığınmacıların kaçtıkları Kuzey Carolyna dışında, Kızılderililer sayısal olarak ancak Missisippi'nin batısında var ve sürekli ilerleyen Beyazlar'ın sömürgeleştirme eylemi, hepsini sürüp buralara atmış.

Yakın yıllardaki bu Kızılderili Rönesansı'nın sebebi hakkında insan kendi kendine soru yöneltebilir. Rönesansın bir bölümü doğaldır; bir bölümü de rakamlarla fazlaca oynanmasındandır. Yakın bir zamana kadar, Kızılderili olarak yalnız rezerv alanlarında yaşayanlar sayılıyordu ve bunların tespiti kolaydı. Ama bu rezerv'ler, Kızılderililer'in ancak bir bölümünü biraraya getiriyordu; diğerleri, şehir nüfusunun arasında dağınık ve kaybolmuş gibi yaşıyordu; tıpkı New York, Buffalo, Detroit'te, gökdelen inşaatlarında uzmanlaşmış İrokoy'lar gibi. O dönemde ağırlıklı ideoloji melting-pot (eritme potası) olduğundan, Kızılderililer, fizik görünümleri Siyahların aksine kendilerini beyazlardan pek az ayırt ettiğinden, kalabalıklar arasında kolay eriyip gidiyorlardı. Ancak Kızılderili varlığının onaylanması ve nüfus sayımlarındaki yeni yöntemlerle, durumlar değişti. Bir de Kızılderili Rönesansı, Üçüncü Dünya'nın büyümesiyle kıyaslanabilecek bir gerçek. Kızılderili savaşlarının ve sömürgecilerin "jenosid" (soykırım) eylemlerinin sona ermesinden, maddî koşulların düzelmesinden, Kızılderililer'in öncelikli programlardan yararlanmaya başlamalarından beri, doğumlar çoğaldı ve doğumlarla birlikte yaşama umudu da arttı ve Kızılderililer, 20. yüzyılın şu son döneminde yeniden canlı ve etkin, kendini yenileyen etnik bir grup haline geldiler.

Kanada'daki gibi, Birleşik Devletler'de de Kızılderililer ulusal toprakların bütününde dağılmış halde, ama Batı eyaletlerinde daha yoğun bir biçimde bulunuyorlar. Bu durumda, bir yandan yerlilerin başlangıçtaki yerleşimlerini, bir yandan da sömürgeciler tarafından, sözcüğün Amerika'daki anlamı ile, *Frontier*'in, başka bir deyişle Beyaz Adam'ın ilerlemesinin ve sınırına sürülmelerinin sonucunu yansıtıyor. Kızılderililer'in bugün bulundukları yerler, demek ki başlangıçtaki yerleşim yerlerini yansıtmaktan uzak.

Kızılderililer, en son sömürgeleştirilen Atlantik'le Missisippi arasındaki bölgeden hemen tamamen silinmişler. Oysa sömürgeciler ilk temaslarını buradaki kabilelerle kurmuşlardı: Kuzey'de, Huronları, Mohavkları, Oneyda, Onandega, Kayuga ve Senekaları biraraya getiren İrokoylar konfederasyonu, Güney'de de beş "uygarlaşmış" kabile, Şeroke, Şikasav, Şoktav, Krik ve Seminollar. Kuzey grubu hemen bütünüyle tasfiye edildi; o kadar ki, bugün bunlardan özellikle New York ve Maine eyaletlerinde yaşayan birkaç bini kaldı. Güneydoğulu Kızılderililer'e gelince, bunlar 19. yüzyılın başında, Apaçilerin ormanlarına sığınan ve sonradan Kuzey Carolyna'da biraraya gelenler dışında, hepsi yerlerinden sürgün edildi ve sığınmacıların torunlarından yaklaşık 50.000'i bugün hâlâ Great Smoky'nin göbeğindeki rezerv alanında yaşıyor ve Soluk Benizliler'in pek büyük bir ilgiyle izledikleri "Unto These Hills" (Şu Tepelerde) festivaline katılıyorlar. Ama birçok Kızılderili gösterilerinde olduğu gibi, atalardan kalma gerçek folklor mirasını, kokuşmuşluk ve seyircilere ödün vermeyi amaçlayan numaralardan ayırt etmek güç. Kızılderililer de, kazanç hırsı ve kültürel-atadan kalma bir yalancı cilâ çe-

kilmiş turizm sömürüsünden yakalarını kurtarmış değiller.

Missisippi ile Kayalık dağlar arasındaki uçsuzbucaksız ovalar ve yaylalar, bir zamanlar ova Kızılderililer'inin en gözde alanlarından biri oldu ve 19. yüzyılın ortasında ressam George Catlin'in tutkusu haline geldi. Ovaların en kalabalık konfederasyonu olan Siyukslar, buralarda at koşturup, besinleri, giyim-kuşamları, silâhları ve konutları için bağımlı oldukları, Tanrı vergisi hayvan, bizonları avlıyorlardı. Bu geniş alanlar da sırası gelip beyazlar tarafından, hiç olmazsa en bereketli ve zengin bölümleriyle sömürgeleştirildi ve Kızılderililer kıraç ve çekiciliği az bölgelere sürüldü. Kuzey'de, Dakotalarda, Siyuksların sayıları 30.000'i aşkın hayatta kalmış torunları bulunuyor ve pek çok rezerv alanına dağılmış olarak yaşıyorlar ve bunlardan biri olan Pine Ridge'de, 1890'da Sitting Bull'un öldürüldüğü ve 1972'de de Kızılderili rönesansının doğuşunda önemli bir aşama sayılan iki Woundad Knee savaşı cereyan etti. Güneye doğru, Oklahoma'da, her tür boydan gelen 100.000'i aşkın Kızılderili yaşıyor; çünkü burası, bulundukları yerde kalmaları istenmeyen ilân edilmiş ve topraklarından kovulan kabilelerin biraraya getirildiği, adına da *Indian Territory* (Kızılderili Arazisi) denen bir toplama kampıydı. Başlangıçta bu topraklar, yerlerinden edilen Kızılderililer için bir barınak gibi tasarlanmıştı ve Federal hükûmet bu insanları, kendilerine kimselerin giremeyeceği bir arazi sağlayarak, Beyazlar'ın tacizinden kurtaracağını iddia ediyordu. 1889'a kadar da böyle kaldı; ama o yıl, buraları da sömürgecilerin yerleşimine açıldı. 1820 ile 1840 yılları arasında beş uygarlaşmış kabile de buraya sürgün edildi ve onları da Siyukslar, Potawatomiler, Kara-Ayaklar,

Çeyenler izledi... Sözün kısası, bugünkü Oklahoma, başka hiçbir yerde görülemeyecek bir etnik çeşitlemeden oluşan, Doğu ve Orta Amerika'dan gelmiş Kızılderili kabilelerinin bir karışımı halinde.

Büyük yoğunluk, Kayalık dağlarda ve Pasifik kıyılarında bulunuyor. Yine en yoğun ve benzeşik gruplar, Arizona ve Yeni Meksika'da at koşturan, sayıları toplam 100.000'i aşkın, hemen hemen özerk bir yönetime sahip, kabile düzeyinde kurumları, yardım dernekleriyle Navajolar gibi. Yeni Meksika'nın kuzeydoğusunda, İspanyollar'ın yüksek yaylalara yerleştikleri sırada karşı karşıya geldikleri Puebloların kolları hâlâ temsil ediliyor ve bunlar, Zuniler, Taoslar, Akomalar, tepelerle mesas (yayla)'lara asılmış gibi duran özgün ve renkli evlerinde yaşıyorlar. Bu yarı çöllerdeki uçsuz-bucaksız rezerv alanları, yaşayanlarına, geleneksel yaşamlarına daha sadık bir tarz sürdürme olanağı verdi. Ancak bu bile, zaman zaman bir dış görünüş gibi kalıyor; çünkü Kızılderililer de, Batı geleneklerine hevesli. Kuşkusuz danslarını, dinsel törenlerini, doğal kült öğelerini bir ölçüde korumuşlar, ama acaba bu sadece bir dış görünüş mü, yoksa gerçek mi?

Kaliforniya, eyaletin tamamına dağılmış, yüz bine yakın ve Güney'le Kuzeybatı'da daha yoğun Kızılderili topluluğu ile özgün bir yere sahip. Güney'li Kızılderililer, çeşitli gruplardan geliyor; Apaçiler ve Yumalarla birlikte, Arizona'nın uzantısı çöl bölgelerinde, çok sayıdaki küçük rezerv alanlarında, dağınık yaşıyorlar: Verimsiz topraklara sürgüne gönderilen daha önemli gruplardan son kalanlar. Buna karşılık eyaletin kuzeybatısında, orman ve nehir kültürüne alışık, aralarında Klamathların da bulunduğu kardeşlerine Oregon'un güneyinde rastlanan Kızılderililer, birkaç rezerv alanında yaşıyor-

lar. Böylece daha çok Pasifik kıyısı kaynaklarına bağlı bir yaşam tarzına yönelme var. Bu yaşam tarzı, Washington ve Alaska eyaletlerinde de gelişiyor ve bir bakıma İngiliz Kolombiya'sını da sarıyor ve onlarla yakın akrabalıkları var. Kıyı Kızılderililer'i, Güney'de Tlingit ve Haydas gruplarına, Kuzey'de de Aleytlere bağlı. Birinciler, ağaç işlemeciliğinde çarpıcı derecede usta ve Pasifik kıyısı fiyortlarında balık avcılığı için ağaç gövdelerinden kanolar yontuyorlar ya da uzmanlaştıkları gibi tahta totem direkler kazıyorlar. İkinciler, İnuitlerin yakın akrabaları olan avcı ve balıkçılar. İçerdeki dağlar ve yaylalarda, Yakimalar ve Kara-Ayaklar gibi birkaç gruptan arda kalanlar yaşıyor ve bir bölümü nehir balıkçılığına dayanan yerel ekonomi koşullarına ayak uydurmuşlar.

Kızılderililer, Birleşik Devletler'in alabildiğine geniş topraklarında un-ufak edilmişler, çorak ya da ulaşılması güç bölgelere itilip, buralarda toplanmışlar ve varoluşlarının, Batı sömürgeciliğinin yayılmasını engellememesi sağlanmış. Buna rağmen, Kızılderililer'in iskân ettikleri bir alanın doğal yeraltı zenginlikleri ortaya çıktığı zaman, buralarda yeni çatışmalar patlak verdi ve günümüzde de vermeye devam ediyor. Demek ki Kızılderililer bir halk meydana getirmiyor, ama aralarında, farklılıkların benzerliklerinden çok daha ağır bastığı bir avuç etnik grup oluşturuyorlar: beyazların yarattığı şokla sarsılarak, kendilerini sürüp yerleştirdikleri bölgelerin kaynaklarına uyum sağlamak üzere, kendi özgün yaşamlarındaki hemen her şeylerini geride bıraktılar. Hâlâ *in situ*'da (kendi doğal ortamları) bulunanlar çok az, hatta Pasifik kıyısında bile. 20. yüzyıl sonu Kızılderililer'inin, ilk sömürgecileri karşılayan atalarıyla hemen hemen ortak hiçbir yanları

yok. Yaygın bir inancın aksine, Kızılderililer'in çoğu (en yeni istatistiklere göre), şehirli. En çok bulundukları şehirlerin de hepsi, Batı'da: Los Angeles (24.000), Tulsa (16.000), Oklahoma City (13.000), San Fransisco (12.000), Phoenix (11.000). Böylece Kızılderili varlığının bölgesel karakteri doğrulanmış oluyor.

III. Yabancı Kültün Benimsenmesi

Kızılderililer'in çeşitliliği ve dağılışları, sömürgeleşmenin başından beri uğradıkları değişiklikler de katılırsa, her tür sınıflandırmayı daha da zorlaştırıyor. Başlangıçta birim, kabileydi ve kabileler bazen, İrokoyların durumunda olduğu gibi, konfederasyon halinde biraraya geliyordu ve bu deyim Kuzeydoğu halklarını ya da önceden de belirtilen uygarlaşmış beş kabileyi kapsıyordu. Konfederasyonların çoğu geçiciydi ve siyasal oyunların keyfince belirleniyordu. Günümüzde Kızılderililer'i belirtmek için kullanılan deyimler, kabilelerden çok konfederasyonları kapsıyor: Kara-Ayakların durumundaki gibi ve başlangıçta bunlar, kara mokasen giydiklerinden böyle adlandırılmışlar ve Kuzeydoğu'ya göçeden Algonkiyon ailelerinden kabilelere verilen bir ad. Bugünkü Maine eyaletinde yaşayan Algonkiyonların başka bir dalı Abenakiler için de durum aynı. Tahminlere göre sayıları 1000'le 2000 arasında değişen ilkel kabilelerin çokluğu, Kızılderililer'in adlandırılmalarındaki bir tür kargaşadan kaynaklanıyor.

Bugün kullanılan deyimler, kabileleri oldukları gibi göstermekten artık çok uzak. Sömürgeleştirmenin itip-kakması içinde, kabileler düpedüz kayboldular. Kabileler, zorla sürülmedikleri zamanlarda

da, önceden kendilerine ayrılıp gösterilen topraklarda birarada toplandılar ve başlangıçtaki kabilelerle hiçbir alıp vereceği olmayan bir halklar karması meydana getirdiler. Örneğin Şerokelere Oklahoma'da, Kuzey Carolyna'da ve asıl yerleri olan Georgia'da rastlanıyor; eskiden yüksek yaylaların kuzeyinde yerleşik olan Siyukslar, toprakların her tarafına dağıldılar. Eskiden kabile, mekânla ilgili kendine özgü bir özellik taşıyordu; hem de siyasal bir gerçeğe doğru hareketlenerek: Bugün ise ne birinin ne de diğerinin anlamı var.

Hâlâ geçerli yegâne sınıflandırmalar, dil ve kültüre dayananlar. 19. yüzyılın başından itibaren Albert Gallatin'in 1836'da *Synopsis of Indian Tribes... of North America* (Kuzey Amerika... Kızılderililer'in Özet Öyküsü) adlı denemesinden sonra, Amerikalılar Kızılderili dillerinin incelenmesine başladılar. O dönemde farklı gruplar tarafından konuşulan bölgesel dilleri biraraya getiren elli kadar dil ailesi sayılıyordu. Bu dillerin incelenmesi, hiçbirinin alfabesi bulunmadığı ve bu nedenle yazılı örnekleri olmadığından, daha da zordu. Bu yönde ilk girişim, 19. yüzyıl başında önce *Cherokee Phoenix* adlı bir gazetenin basımında kullanılan, daha sonra başka Kızılderililer tarafından uygulanan Şeroke Sekyah'ın alfabesi gibi görünüyor.

Geçen yüzyıldaki sayıları elli kadar dilden, geriye topu topu kırk kadarı kalıyor ve bunların üçte ikisi, Kayalık dağların batısında ve Pasifik kıyılarında yerahıyor. Bunun nedeni, Batı'nın Kızılderililer tarafından ilk iskân edilen yöre olması sayılabilirdi, ama bu ancak bir varsayım. En yaygın dil ailesi, Batı'ya doğru geniş uzantılarıyla bütün Birleşik Devletler'in ve Kanada'nın doğu bölümünün tamamında ağırlıklı Algonkiyonların dili; çünkü bu-

nun içinde Pasifik kıyısındaki *Flat heads* (Düzkafalılar), yaylalardaki Kara-Ayaklar, Çeyenler ve Arapaholar ve bir de Middle West'teki pek çok grup yeralıyor. Bu son bölgede 19. yüzyıla kadar yörelerin efendisi eski Siyuks gücünün kalıntısı olarak, Siyuen dil ailesi ağır basıyor. Güneybatı'da, yani Utah'tan Arizona ve Yeni Meksika'ya kadar, Uto-Aztek ya da Şoşon ailesi, Komançiler, Piyute, Ute, Şoşon, Pueblo, Hopi tarafından temsil ediliyor. Bu çeşitli aileler arasında tümden anlaşma güçlüğü vardı ve bir kabilenin diğeri ile iletişim kurmasının güçlüğü, bundan kaynaklanıyordu. Bu dil aileleri şaşılacak bir çeşitlilik ve pek çok değişiklik kapsadığından, Amerikan toprakları üzerinde yüzlerce farklı bölgesel dil sayılabilmişti.

Kızılderililer kendi dillerini konuşmayı sürdürüyorlar ve bu diller aslında okullarında öğretilmeliydi; ancak durum henüz böylesine yaygın olmaktan uzak. Konuşulan dillerin sayısı gerçekten hızla azalıyor ve ancak yazılı bir destek ve Navajolar, İnuit, Ojibway, Krik, Krow, Şeroke, Teton ve Yakotalardaki gibi, kendilerini nitelendiren gerçek bir irade görüldüğünde, böyle bir durum ortaya çıkmıyor. Ama şehirlerin çekiciliği nedeniyle gençler giderek daha çok İngilizce kullanıyor; çünkü tek kolay iletişim yolu bu. Kızılderililer bu yüzden, olayların zorlaması ile genelde iki dilli.

Dilden de öte, Kızılderililer'i aralarında ayırt etmeye, sıkı kültürel benzerlikler olanak tanıyor. Belirli bir alanda, eski kabilelerin yaşayan torunlarına kendilerini kabul ettiren ve aralarında bağlar kuran bir kültürel akrabalık gelişti. Bu bakış açısından kültür alanları aşağıdaki gibi ortaya çıkıyor:

1) Kabaca Missisippi'den Atlantik'e ve Kanada'dan Meksika körfezine kadar uzanan bölgedeki

Kuzeydoğu ormanları halkları; kültürel birim, ilkel tabanı oluşturan orman tarafından sağlanıyor; bu taban bozulmuş olsa bile, kâr sağlayan Kızılderililer için hâlâ geniş çapta geçerli;

2) Missisippi'den Kayalık dağların batı eteklerine ve Teksas'tan Kanada'ya kadar uzanan büyük ovalar ve yaylalar; çıplak arazinin ve uçsuzbucaksız alanların desteklediği avcıların alanı; burası, bizon alanı olarak biçilmiş kaftan;

3) Puebloların toprağı işlemeye dayalı ve diğerleri arasında mısır (Indian corn) da ektikleri bir kültürü geliştirdikleri, Yeni Meksika'nın ve Colorado'nun bir bölümü;

4) Hemen doğuda, Arizona ve eyaletin güneyinde, bu kırsal kültürün vârisleri olan Navajolara geleneklerini aktaran ağırlıklı hayvancılık;

5) Güneyde, Meksika sınırı boyunda, başlıca temsilcileri Apaçiler Pimalar, Papagolar olan, çok uyum sağlamış bir çöl kültürü de, göçebe halklarla gelişti;

6) Pasifik kıyısı boyunca, bugünkü Kaliforniya ve Oregon'da, toplayıcılığa dayalı bir kültür gelişti; özellikle de meyve ve meşe palamutuna dayalı bu üreticilik de, Modok, Payute, Şoşon, Klamathlar arasında yaygındı;

7) Son olarak da Puget Sound çevresinde ve kuzeye doğru çıkarak, iç deniz kıyılarında, Balişlerin, Şinukların, Tlinglitlerin ve Haydaların su ve ormandan türeyen bir üreticiliği.

Üretim bölgelerinin bu katalogunda, Alaska dışlanmıştır, çünkü orada bazı değişikliklere karşın, Kanada üreticiliği ile birleşen İnuitlerin üreticiliği ağır basıyor.

Üretim alanlarının bu bölüşümü, giderek daha çok sayıda Kızılderili'nin yabancı kültürü benimse-

mesiyle silinip uzaklaşmalarına yolaçtı. Bir siyahın aksine, bir Kızılderili için egemen halkın arasına karışmak, yani onların içinde erimek, çok daha kolay; hem yalnız sayıları bir hayli kabarık olan rezerv alanlarını önceden terkedenler ya da terketmekte olanlar için değil, son yirmi-otuz yıldır yabancı kültür benimsemesinin hızla yolaldığı rezerv alanlarında kalanlar için de. Wilcomb E. Washburn'ün açıkladığına göre, "Amerikalı Kızılderililer giderek kendi malzeme kültürlerini, geleneksel kalıcı etkinliklerini ve hatta dillerini ve törenlerini terkettiler."

El sanatları teknikleri ilerledi ki, bu da hem eski bir geleneğin sürdürüldüğünü, hem de yabancı malzeme ve yöntemlerin benimsendiğini ifade ediyor. Örneğin bu grupların en tipik etkinliklerinden biri olan Navajo halılarının üretimi, bej, aşıboyası ya da kahverengi topraktan yapılmış geleneksel renklerde yün dokuma iplikleri de kullanıyor. Güneybatı'nın bir diğer etkinliği olan çanak-çömlekçilikte de durum aynı. Eskiden yerel gereksinimleri tatmine yönelik bu tür üretimler, turistlerden ve tüccardan gelen güçlü dış talepler karşısında ve yeni moda, doğal denen ürünlere dönüş akımı ile, daha da körüklenyor. Sorgun ağacı sazından çantalar ve diğer eşya üretiminde de durum aynı.

Malzeme uygarlığının elde ettikleri ilerledikçe, yabancı kültür benimsemesi, kendisini örf ve âdetlerde de hissettiriyor. Bunun iyi bir örneği, Kaliforniya'nın kuzeyindeki Hupaların rezerv alanlarındaki değişikliklerde ortaya çıktı. Katıldıkları II. Dünya Savaşı'ndan dönüşlerinde, terhis edilen 66 Hupa, geleneksel dünyalardaki değişikliğe edilgin biçimde katıldılar. Hak sahiplerine ödeme karşılığında ormanı kullanma hakkını alan orman işletme

şirketleri, Kızılderililer'e cömertçe para dağıttılar. Rezerv alanının içinden geçen bir yol üzerine, yanında bir restoranın, bir butiğin de yeraldığı, önce bir servis istasyonu kuruldu. 1950'ye doğru elektrik geldi; bunu elektrikli ev araçlarının satın alınması, onu da televizyonlar izledi. Az sonra da sıra telefona dayandı. Hemen yeni hizmet etkinlikleri yerleşti: Otomatik bir çamaşırhane, bir kuaför, bir elektrik âletleri onarımevi, bir hatıra eşyası butiği... Bir kamping, bir motel, küçük bir havaalanı. Hupalar giderek balıkçılıktan, avdan, küçük topraklarından vazgeçtiler; servislerde çalışmaya başladılar. Ve aralarından çoğu dışardan gelen iş arkadaşları ile evlendiler; o kadar ki, sonunda Hupalar azınlıkta kaldılar. Bunun sonucu da, dinsel törenlerden giderek vazgeçilmesi, dilin yavaş yavaş kaybolması, sorgun ağaçlarının sazlarıyla çalışmanın terkedilmesi, balıkçılık için naylon ağların satın alınması oldu. En sonunda Hupalar göçmenlerin yolunu izlediler: Kitle içinde eriyip gittiler.

Kuşkusuz, Kızılderili milliyetçiliğinin doğması ile 1970'li yıllarda yabancı kültür benimsemesi, hızını yitirdi. Olay çoğunlukla öylesine ileri gitmişti ki, frenlemek için hiçbir çare bulunamıyordu. Yeni Meksika'daki Taoslarda ise, bir ikiye bölünmüşlüğe yolaçtı: Kızılderililer bir yandan kasabadaki kaleevlerini korudular ve bir yandan da dışarda konforlu ve televizyonlu konutlara yerleştiler. Ancak oldukça olağanüstü sayılacak bu durumu genelleştirmemek gerekir; hele buralarının turistik yollar üzerinde bulunmaları oranında. Aslında rezerv alanlarının çoğu, böyle yerlerden uzaklarda. Ama Kızılderili kültürü burada daha güçsüz kaldığından, zaten öylesine bir değişikliğe uğramış halde ki, *American Way of Life* (Amerikan Tarzı Yaşam)'a karşı çok

güçlükle direnebiliyor. Yoksa "iyi vahşi" yalnız, adını anmadan yalnız yabancı kültür benimsemesini reddeden, 18. yüzyıl düşünürlerinin hayal gücünde mi varoldu?

Yabancı kültür benimsemesi olayının derecesi, gruplara göre büyük çapta değişiyor. Gruplar ne kadar kalabalıksa, o denli az ilerliyor; böylece gençlere bir topluluk içi eş bulma olanağı sağlıyor. Topluluk içi evlenme, Hupi Kızılderilileri arasında bir geçiş yolu sayılan alt yayladan daha tek başına kaldığı ikinci yaylada incelendi. Hupiler pek ender olarak Hupi olmayanlarla evleniyorlar; bu araştırmaya göre de, olay yüksek oranda dünyaya gelen albinos bebeklerle açıklanıyor.

Yabancı kültür benimsemesi çok ileri gitmiş olsun ya da olmasın, Kızılderili toplumunu, daha doğrusu da toplumlarını (çünkü sayıları bir hayli kabarık), derinlemesine değiştirdi. Brüt rakamlara bakılırsa, adeta bir sefaletçilik izlenimi veriyorlar: Rezerv alanlarında yaşayan Kızılderililer'in gelirleri, beyazlarınkinin ancak dörtte biri kadar ve rezerv'ler dışında yaşayanlarınki de, beyazların gelirinin üçte ikisi olan siyahların gelirinin yanına ancak yeni yeni yaklaşabiliyor. Kızılderili ailelerinin artan sayısı, son nüfus sayımlarında hissedilir bir düzelmeyi ortaya koymakla birlikte, hâlâ yoksulluk düzeyinin altında bulunuyor. Bununla beraber bazı Kızılderililer, diğerlerinden daha çok destek görüyor. Örneğin Oklahoma'da, Osajesler, yeraltı kaynakları, petrol ve madenler bakımından zengin bir yöreye yerleştirilmek şansını elde ettiler ve bu nedenle cömert hisseler alabiliyorlar. *Black Mesa* (Kara Yayla)'daki Navajolar için de durum aynı. Yine Navajolar, *Navajo National Monument* (Navajo Ulusal Anıtı) bölgesinden de küçümsenmeyecek tu-

ristik gelirler sağlamayı becerdiler, çünkü Western türü filmlerin meşhur ettiği bir dekoru görmek isteyen turistler için burası vazgeçilmez bir uğrak yeri. Geçiş bölgelerinde elişi sanatları ürünlerinin satışları, yine küçümsenmeyecek bir katkı sağlıyor. İrokoylar da gökdelenlerin, metalik yapı kafeslerinin montajında uzmanlaşıp, en iyi ücret alan inşaat işçileri arasında yeraldıklarından, rezerv alanlarında uzun dinlenme zamanı bulabiliyorlar.

Bu arada Amerikalı Kızılderililer'in bir tür halk resimleri görünümüne kapılmaktan çekinmek gerekiyor. O da zamanının ve çevresinin evrimini izledi ve kökenleri hangisi olursa olsun, bütün etnik grupları yeniden biçimlendirmekten geri kalmayan Amerikanlaşmanın etkileyici baskısından yakasını kurtaramadı. Kızılderili, "Orta Halli" Amerikalı'ya oranla hâlâ avantajsız, ama hissedilir ilerlemeler kaydettiği ortada.

IV. Kızılderili İstekleri

Kızılderililer, yabancı kültürü benimsedikçe ve maddî durumlarını düzelttikçe, 1970'li yıllarda, bütün etnik patlamaların kaynağı olmaktan vazgeçmeyen *black power* (Kara İktidar)'ın Kızılderili biçimi *Red power*'la olgunlaşıp, bazı isteklerini ifade ettiler. Bunlar hem ekonomik, hem kültürel, hem de siyasal.

Ekonomik Talepler - Kızılderililer, doğanın kendilerine bağışladığı kaynakların efendisi olmak istiyorlar. Bunları işleten şirketlerden pay kabul etme çağı, artık kapandı. Bunun tipik örneği, Arizona'nın kuzeyinde, Navajoların rezerv alanlarının içindeki *Black Mesa* kömür yataklarıdır. Burasının işletilmesi *Peabody Coal Cy.*'e verilmiş, ancak söz-

leşme, yabancı bir şirketin aracılığından yararlanmadan, işletmeyi doğrudan üstlenmek isteyen kabile üyelerinin çoğunluğu tarafından reddedilmişti. Sözkonusu ister petrol, maden ya da kömür yatakları olsun, pek çok kereler gündeme geldi. Kızılderililer, rezerv alanlarının yeraltı zenginliklerinin tek sahipleri olduklarını ileri sürüyorlar ve bu da, Birleşik Devletler'de uranyumun % 90'ının, petrolün % 70'inin ve Kanada'da da doğalgaz ve petrolün sahibi oldukları demek. Ve toprakları, orman örtüsü bakımından da zengin.

Önde gelen ekonomik talep, toprak mülkiyeti: Kızılderililer, geçmişte kendilerine ait olan ve Federal hükûmetin ellerinden aldığı topraklara yeniden sahiplenmeyi kastediyorlar. Bu da uzun süren davalara yolaçıyor. Maine'de, Penobskotlar eyaletin büyük bir bölümüne yeniden sahip olabilmek için yıllarca savaşım verdiler. Haklarının kabul edilmesi, hemen hemen eyaleti bütünüyle onlara geri vermekle sonuçlanacaktı; bu nedenle de, karşılığında maddî zarar-ziyan tazminatları aldılar. Yeni Meksika'da, Taos Kızılderililer'i, 1906'da *Blue Lake* (Mavi Göl) ve kıyılarına Federal hükûmet tarafından haksız yere el konması ve bu sırada *Carson National Forest*'in kurulmuş olmasına karşı saldırıya geçtiler. Oysa Taoslar için Blue Lake'in, tıpkı Dakotalardaki Black Hills'in Siyukslar için olduğu gibi, dinsel bir değeri vardı: Gölün suları hayat kaynağıydı ve hiçbir Soluk Benizli tarafından kirletilmemeliydi. Taoslardan yana çıkan İçişleri Bakanlığı ile onun karşısında yeralan Tarım Bakanlığı'nı yüzyüze getiren uzun bir savaşımdan sonra, 1970'te Başkan Nixon, Blue Lake'i onlara geri verdi. Taoslar daha önce resmî her türlü tazminatı reddetmişlerdi.

Kızılderililer'in toprak talepleri, 1946'da kuru-

lan *Indians Claims Commission* (Kızılderili Talepler Komisyonu)'nda ele alınıyor. Şikâyetçiler daha sonra, *Court of Claims* (Talepler Mahkemesi)'ne ya da Yüksek Mahkemeye itirazda bulunuyorlar. Kırk yıldan beri bu üç üyeli komisyona yüzlerce başvuruda bulunuldu ve çoğunlukla da, Kızılderililer'e hak verildi.

Kültürel Talepler - Kızılderililer özgün ama çok parçalanmış ve her yönden yabancı kültürle beslenme hevesinin tehdidi altında bir kültürü temsil ediyorlar. Kölelikten geçerek sözlü, ailevî ya da müzik geleneklerini kuşaktan kuşağa aktarmayı başaran siyahlardan farklı olarak, onlar yalnız en yalancı cilâ parlaklığında ve en gözle görünen tarafları, günümüze kadar getirebildiler. 19. yüzyılın sonunda, Kızılderililer, Siyuksların Wounded Knee'de (1890) ayaklanmalarının kökeninde yatan Ghost Dance (Hortlak Dansı)'nın yasaklanması ile, gerçek bir kültürel sindirme hareketinin kurbanı oldular. O zamanlar Beyazlar, Yerli dinlerin varlıklarını sürdürmelerini, kendileri için bir tehdit gibi yorumlamışlar ve bunu da başarmışlardı. Bu nedenle Kızılderili kültürünün yeniden doğuşunun mimarlarının uğraşlarının merkezinde, din teması bulunuyor; örneğin Siyuks kökenli, tanınmış savaşçı ve din bilgini bir ailenin torunu Vine Deloria gibi. Bir dizi eserinde Kızılderililer'in kültürel taleplerinin sözcülüğünü o yaptı ve 1972'de Fransızca'ya ilginç *Kızılderililer* adı ile çevrilen ilki, *Custer Sizin Günahlarınız İçin Öldü -Bir Kızılderili Manifestosu* (1909), adeta bir bomba etkisi yaratarak, *red power* hareketinin ortaya çıkmasına katkıda bulundu. Daha başka saldırgan eserler de bunu izledi; *Olanca İyi Niyetle* (1971), 1830'dan günümüze kadar anlaşmalar, adlî kararlar ve Kongre yasaları açısından, Kızılderili-

ler'le Federal hükûmet arasındaki birlikte yaşamanın güçlüğünü yeniden çiziştiriyor. *Tanrı Kızıldır* (1973), Kızılderililer'in ve Beyazlar'ın manevî değerler ilişkilerindeki temel sorunu, özellikle din bakımından ortaya koyuyor. Kızılderililer, sık sık Hıristiyanlığa heveslendiler; özellikle de İsa'nın kişiliği yönünden; ancak her türlü kurumlaşma karşısında keyifsizlendiklerinden, Deloria, Kızılderililer'in Doğa'ya yaklaşımlarının geçerliliğini takdir ediyor; ama bunu, günün bilimsel buluşlarına uygulamak gerekliliğini belirtiyor ve ancak böyle bu bağdaştırmacı dinin, beyazları çekebileceğini söylüyor.

Kültürel talepleri, törensel ve vecd (esrime) âyinlerden geçen, geleneklere ve dinsel ifadelere saygı esasına dayanıyor. Bu konuda geçen yüzyılın yasakları kaldırıldı, ama çok sayıda Beyaz'ın da seyirci gibi hazır bulunması nedeniyle, törenler değişikliğe uğradı. Kızılderililer, Kızılderili dillerinin, Kızılderili öğretmenler tarafından öğretilmesini talep ediyorlar ve bu alanda yapılacak daha çok iş var; çünkü öğretmenlik yapan Kızılderili sayısı hâlâ çok az. Okula devamlılıkta ilerleme görülüyor: 1960'da okullarda eğitim gören 146.000 Kızılderili öğrenci vardı (toplam okul çağı nüfusunun % 91,3'ü) ve 1977'de bu sayı, 219.000'e yükseldi (% 94,1). İlerleme, özellikle Federal desteğin arttırıldığı resmî okullarda daha hissedilir derecede.

Siyasal Talepler - Bütün bunlar, bir deyim içinde özetlenebilir: Özerklik özlemi. İstek ilk kez 50 kabilenin temsilcileri tarafından, 1944'te Denver'de kurulan *National Congress of American Indians* (Amerikan Kızılderilileri Ulusal Kongresi) tarafından öne sürüldü. Örgütün özellikle ***kabileye dayalı*** eğilimi vurgulanmıştı ve kaba hatları ile, her kabile için kendi işlerini kendileri yönetmek hakkı-

nı talep ediyordu. Manifestonun önsözünde aşağıdaki amaçlar kaydedilmişti: "Halkı aydınlatmak, kültürel değerleri korumak, kabile sorunları için dengeli çözümler aramak ve anlaşmalarda yazılı haklarını korumak." Bu amaçlara da, ancak Federal politikayı yönlendirecek bir Kızılderili liderin işbaşına geçmesiyle varılabilirdi. "Federal hükûmet, Kızılderililer'le olan ilişkilerinde sürekli başarısız kaldı, çünkü Kızılderililer, bir liderden yoksundu ve bir lider çıktığında, o da ancak Federal politikaya karşı direndiği oranda etkili olabilirdi. Kızılderili lider makamı, Federal bir politikanın saptanmasında katkıda bulunmalıdır." Kongre, daha çok Büyük Çayırlar Kızılderilileri'nin çıkarlarını kolluyor, onların avukatlığını yapıyordu, kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen konular gündeme geldiğinde, kabilelerin kayıtsızlığı ile karşılaştı ve böylece de, tutuculuğa kaydı.

Bu nedenle pek çok dal, daha talepçi bir içerik geliştirmek amacıyla koptular. Aralarında belirli sayıda sosyal bilimler (sosyoloji ve antropoloji) öğrencileri de bulunan genç Kızılderililer tarafından 1961'de kurulan *National Indian Youth Council* (Kızılderili Gençliği Ulusal Konseyi), böyle bir kuruluştu. Örgütün militan niteliği hemen *fish-ins* (Kızılderililer'in talep ettiği nehirlerde balık avlama hakkı), orta sınıf Kızılderililer'e karşı saldırılar ve *red power* sloganının daha sonra kullanımı ile kendini belli etti. Örgütün üyeleri, Kızılderili değerlerinin korunmasında "katılımcılık" ya da "kimlik kaybı"na karşı savaşımda ısrar ediyorlar. Ülkelerine oranla kenara itildiklerini ileri sürüyorlar ve çözümün, temel hedefi "kültürel yoksullaşma"nın tatmini olan eğitimin değiştirilmesinde aranması gerektiğini düşünüyorlar. Özel vakıfların ve pek çok kili-

senin desteğiyle, kültürlerinden yoksun bırakılmış Kızılderililer ve ayrıca Hispano-Amerikalılar için bir burs sistemi de kurdular. Hazel Hertzberg'in açıkladığı gibi, Ulusal Gençlik Konseyi, 1960'lı yılların özlemlerinin sadık bir aynası.

1968'de *American Indian Movement* (AIM), eylemcilik ve militanlık yarışının bayrağını aldı. Üç Şippewa tarafından Minneapolis'te kurulan AIM, Kızılderili örgütlerin henüz giremediği getto'larda faaliyet gösterip, sefalete, polis müdahalelerine ve Kızılderililer'in kimliklerinin bilincine varmaları için mücadeleye atılmayı öneriyordu. Eylem yavaş yavaş alanını genişletti ve 1970'li yılların başında uluslararası nitelik kazandı; çünkü Birleşik Devletler kadar Kanada'yı da kapsıyordu. AIM'in kendini kabul ettirmek için seçtiği yol, göz kamaştırıcı eylemlere katılmak, hatta bunları organize etmekti. Daha 1969'da Kızılderililer, mülkiyet haklarını iyice belirlemek için San Fransisco körfezindeki Alcatraz adacığını işgal etmişlerdi. Federal hükûmet onları kahramanlaştırmak yerine, su ve elektriklerini keserek hepsini dış dünyadan kopardı. 1972'de bir grup Kızılderili, Washington'daki Kızılderili Sorunları Bürosu (BIA)'nın bürolarını işgal ediyor ve "dünyanın en büyük güçünün kuvvetlerine karşı" burasını savunuyor (E. Marienstras). Bu saldırının amacı, Federal hükûmetin anlaşmaları çiğnemesine karşı net bir kamuoyu oluşturmaktı. *Trail of the broken treaties* (Çignenen anlaşmaların izlenmesi) deyimi de buradan geliyor. Bu, Kızılderililer'in BIA'ya yönelttikleri ve genellikle haklı oldukları en yaygın suçlamalardan biri; çünkü örgüt onları bilerek aldattı ve şimdi içinde bulundukları sefil duruma düşürdü. Elbette BIA'nın arkasında hedef alınan, Federal hükûmet.

Ama en gözalıcısı, 1973'teki Wounded Knee olayıydı. Wounded Knee bütün Kızılderililer, ama özellikle 19. yüzyılın sonunda aşağılandıkları son savaşı sineye çektikleri Siyukslar için, yüce anlamlı bir yer. Ayrıca Pine Ridge rezerv alanının en iyi bilinen, o zamanki Kızılderililer'in durumunu en iyi yansıtan yerleşme yeridir: Her iki kişiden birinden daha çoğu, işsizdir; alkolizm, en az diğer rezerv alanlarında olduğu kadar insanları kırıp geçirir (bu nedenle ilke olarak alkollü içki satışı yasaktır); satılmışlık ve rüşvet sayesinde kabile konseyi başkanlığına, çoğunluğu temsil etmeyen Richard Wilson seçilebilmiştir. Muhalefet, AIM'e başvurdu ve Wilson'a karşı suç duyurusunda bulundu. Çatışmanın başlangıç noktası da bu oldu: AIM muhalefetin imdadına koşarken, Federal hükûmetin gönderdiği çevik güç birliği, yetmiş bir gün süreyle rezerv alanını kuşatma altına aldı. Her iki taraf da karşılıklı siperler kazıp mevzilendi ve gerçek bir kuşatma savaşı başlatıldı, ama ateşli silâhlar kullanılmadı. 5 Mayıs'ta imzalanan anlaşma ile, Siyuksların taleplerinin pek çoğu karşılandı.

Bu bir Pirrhus zaferi olduğu halde, böylesi bile Kızılderililer'i coşturmaya yetti. AIM, Kızılderililer'in ancak bir azınlığını temsil ediyordu; çoğunluğun reddettiği doğrudan eylem yanlılarını. Kabile konseylerinin temsil tarzına karşı çıkıyorlar ve bu alanda da iyice yerleşmiş ve kabul edilen bir yaşlılar yönetimiyle karşı karşıya geliyorlar. Sonunda bu, Siyahlar'ı da bölen tartışmanın bir paraleli haline dönüşüyor: Devrim mi, reform mu? *Red Power*, aşamalar süreciyle ilerlemeyi yeğleyenlerle sürtüşüyor.

Çarpıcı eylemler enderleşti. 1978'de, Kaliforniya'dan Washington'a beş aylık *en uzun yürüyüş*, "Amerika ve dünya toplumlarına, Kızılderililer'in

sorunlarını tanıtmaya adandı". Böyle bir yürüyüşün seçimi, simgeseldi: Kızılderililer, Federal hükûmetin kendilerini yerleştirdiği rezerv alanlarına yaya olarak sürülmüşlerdi. Ve bundan biraz sonra da, Kızılderililer'in, egemen ulusların dikkatlerini, egemenliğini kaybeden bir ulusun üzerine çekmek için, Cenevre'de, Milletler Cemiyeti parkında toplanmaları çıkageldi.

Kızılderililer'in eylemlerinin bir başka görüntüsü, 1972'de BIA'nın, Kızılderililer anlaşmalarının yürürlükten kaldırılması istemiyle, bürolarının işgali idi. Kızılderili anlaşmaları konusunda, birincisi 1974'te Standing Rock (Güney Dakota)'da, ikincisi de 1976'da Yoncton'da toplanan ve bir manifesto ile, *International Indian Treaty Council*'in kurulması üzerine kapanan iki konferansın konusunu da bu oluşturdu. Manifestonun bazı beyanlarını belirtmekte yarar var: "... Kaynaklarımızı, halkımızın geçimini karşılamak ve ekonominin ve ticaretin kapitalist kökenli olmayan kalkınması uğrunda kullanacağız ve çevreyi yıkmayacak ve insanları sömürmeyecek olanaklarla yürüteceğiz... Sömürgeci baskıyla savaşıyoruz..." Kızılderililer, mükemmel duru bir dille, Üçüncü Dünyacı ve çevreci ağızla meramlarını ifade edebildiler.

Kanada'da da, bazen AIM'in desteğiyle, Kızılderililer kamuoyunun dikkatini çekmeye ve alın yazgıları konusunda onları bilgilendirmeye yönelik eylemler ortaya koydular: 1973'te, James körfezi tasarısını protesto için Ottawa'da, Kızılderili Sorunları Bakanlığı binalarının işgali; 1975'te, Mackenzie üzerinde, Fort Simpson'da, Kızılderili ve melezlerin de, kendi kaderlerini tayin haklarını ilân etmeleri gibi.

Kızılderililer daha ileri gidebilirler mi? Pek çok senatör, bütün anlaşmaların iptalini ve Kızılderili-

ler'in özel statülerinin kaldırılmasını önerdiler. Ancak bu, Kongre'nin ve kamuoyunun kayıtsızlığı ile karşılanıyor, çünkü Birleşik Devletler (ve Kanada)'yı sarsan azınlık ateşi, başka zorunlu gerekler ortaya çıktıkça, hızını kaybetti. Bugünkü durum, sihirli bir değnek dokunmuşçasına yarıda kesilmesi ya da kaydırılıp saptırılması olanaksız, uzun bir evrimin ürünüdür ve şimdi yeniden keşfetmek gerekiyor.

İKİNCİ BÖLÜM

DENGESİZLEŞTİRME

Kızılderililerin yeni protestoları, bu kavmin genel sıkıntısını yansıtıyor ve varlığı, yerlilerin korumacılığını üstlenen Federal hükûmet kadar, doğrudan kendilerine de bağlı. İki yüzyıldan beri Federal hükûmet aralıksız iki zıt kutup arasında gidip geldi.

Bir yanda Kızılderililer'i sindirmek, etnik kimliğini tamamen ortadan kaldırmak tehlikesine karşın, bütünüyle Amerikan vatandaşları haline getirmek isteği. Bu, ilk sömürgecilerin Amerikan toprağına ayak basmaları kadar eski bir eğilim. Sömürgeleştirmenin ilk iki yüzyılında, *Kızılderililer*'den değil, *Vahşîler*'den sözediliyordu ve bunun pratik sonuçları vardı. Vahşîler, uygarlaştırılabilir ve onlara Batı gelenekleri, Hıristiyan dini, Avrupa dilleri öğretilebilirdi ya da yokedilebilirlerdi. En sonunda, sağ kalanlar varsa, onlar da diğer yaratıklara benzerdi. Bu gerçekleşmez ise, Batılılaşma'ya kabul etmezler ise, Amerikan topraklarından kesin silinmeliydiler. Bir dizi yasal (ya da askerî) önlem, asimilasyon (sindirme) girişimini destekleyecekti.

Bir başka çözüm, etnik özgünlüğe, yerliliğe karşı saygılı davranmaktı. Bu çözümde çıkış varsayımı, Kızılderililer'in farklı yaratıklar olduklarını ve siyahlar gibi, farklı bir davranışa hakları olduğunu kabul etmekti. Böyle düşünenler için çözüm, çok kolay bulunmuştu: Önce kölelik, sonra da, 60'lı yılların büyük şamatasından önce, ırk ayırımı. Ancak

Kızılderililer'le, bu o kadar basit değildi, çünkü onlar, sömürgecilerden çok önce, dilleri, dinleri, gelenekleri, yasaları ve ölüleri ile ve kabileler halinde, Amerikan toprakları üzerine yerleşmişlerdi. Kızılderili olayı gerçeğini açık-seçik kabul edip, bu kavme, Amerikan toplumu içinde ayrı bir yerayırmak daha iyi olmaz mıydı?

Çağlara, koşullara göre, bu görüşlerden biri ya da öteki, Amerikalı Kızılderili'nin zaten ağır yükünü daha da ağırlaştırarak, birbirini izleyen ve birbirine zıt politikalar halinde öncelikli sayıldı.

I. Kendi Kaderini Kendi Tayin Hakkı

Çerçeveleri, J. F. Kennedy ve Lyndon Johnson'un başkanlıkları sırasında belirlenmeye başlanan şimdiki evre, Kızılderili kimliğini ve bir tür *home rule* (yerinden yönetim), Kızılderililer'e, özel kurumlar çerçevesi içinde, yönetimlerini ellerine almalarına fırsat verecek kendi kaderini kendi tayin etme hakkını destekliyor.

Diğer azınlıklar gibi, Kızılderililer de Medenî Haklar eylemlerinden ve farkı olmanın kabul edilmesinden yararlandılar, ama onların sıraları çok daha geç geldi. 1968'de Başkan Johnson, *Unutulmuş Amerikalı* başlıklı konuşmasında, bu politikayı sundu ve *Indian Civil Rights Act* (Kızılderililer'in Medenî Hakları Yasası)'nı Kongre'ye onaylattı. Nelcya Delanoé, "Bu iki metin, Kızılderili sorunları alanında, henüz bulanık olmakla birlikte, yeni bir Federal politikanın kapılarını açıyor: Kızılderililer'in özel konumlarının tanınması ve bunu koruma için söz verme." Aslında yeni bir politikadan çok, bir rakkas hareketinden sözetmek daha iyi, çünkü buna benzer bir politika 1930 ve 1950 yılları arasın-

da da denenmişti. Başkan Richard Nixon'un desteğiyle yine aynısı, Cumhuriyetçiler tarafından da izlendi ve Nixon 1970'te şöyle diyordu: "Bir şey açıkça ortaya konmalı: Kızılderililer, Federal denetimden kurtulabilmeli ve bu kontrol, dikkatli desteğini onların üzerinden eksik etmemelidir." Hükûmet, Kızılderililer'e yardımı sürdürüyor, ama burnunu işlerine sokmaya kalkışmadan.

Bu yeni yönelişi, pek çok önlem onaylıyor. Öncelikle, Minnesota'daki Meneminiler üzerinde, yirmi yıl önceki girişim, yeni asimilasyon denemesinin sona erdirilmesi gibi. Daha da çok, 1975'te *Indian Self-Determination and Educational Act* (Kızılderililer'in Kendi Kaderlerini Kendi Tayin ve Eğitim Hakları Yasası)'nın oylanması gibi ve bu yasa, kendi kaderini kendi tayin hakkı ile eğitimi birleştiriyor. Yasa, Kızılderililer'e, hükûmete ve eğitime daha geniş biçimde katılma fırsatı sağlıyor ve bu da, Amerikan demokrasisinde iki tamamlayıcı kavram. Federal hükûmet, eğitim sistemini düzeltmek amacı ile bir yardım programı hazırlıyordu. Bu ve daha başka önlemler, kabilelerde liderlik kurumunu yerli yerine oturtmaya yarayacak ve Kızılderililer'in, siyasal sorumluluklarının tam anlamı ile bilincine varmalarına zemin hazırlayacaktı. Yasa, seçimle iş başına gelen kabile meclisinin egemenliğini, seçim Kızılderililer arasında birlikteliği sağlamaktan uzak kalsa bile, kabul ediyor. Aslında seçim uygulaması, Kızılderili geleneklerine ve halkına yabancı; o kadar ki, bu nokta üzerinde görüşme bile açıldı.

Bu yeni Federal politikanın sonuçları hakkında görüş ifade etmek için, zaman daha çok erken. 1977'de *Indian Policy Review Commission* (Kızılderili Politikasını İnceleme Komisyonu)'nun bir raporu, Kızılderili haklarının alın yazgılarının son on yıl

içinde hissedilir biçimde değişmediğini, dahası, gerileme kaydettiğini açıklıyordu. Halkın diğer öğeleri gibi, Kızılderililer'in yaşamı da, ancak aşamalı olarak düzelebilirdi ve deneyim sonu gösterdi ki, azınlıklar ekonomik bunalımların rastlantılarına karşı çok daha açık. 1975'ten beri hep süregeldiği gibi. Ayrıca kendi kaderini kendi tayin hakkı politikası, Amerikalıların hep birlikte benimsedikleri bir politika olmaktan uzak. Buna karşı da çeşitli çıkar grupları seferber oluyor: Rezerv alanlarında gelecek vaad eden kaynakların işletilmesinde frenlenen şirketler sözkonusu olduğunda, ekonomik çıkarlar; seçimler sırasında kendi kaderini kendi tayin etme hakkı, kitleleri seferber edemediğinden ve pahalıya malolduğundan, finans çıkarları; ve bir de moral çıkarlar açısından; çünkü en yüksek menfaat, özelliklerin korunması değil, Amerikanlılaştırmadır.

Buna karşın, kendi kaderini kendi tayin etme hakkı, bazı sorumlulukları yerel basamaklara bırakarak, hükûmeti bunlardan kurtarmayı amaçlayan yeni Federal anlayış içinde, dirençli. Kendi kaderini kendi tayin etme hakkı, Washington yönetimine bel bağlamak yerine, Kızılderililer'e kendi alın yazgılarını emanet etmek, kendi seçimlerini yapmalarına gözyummaya eşit. Bu da, karşılığında birtakım giderler gerektiriyor ve böylesi, kuşkusuz geçmişte bir dizi başarısızlıkla sonuçlanan siyasal bir bağımlılığa yeğlenebilir. Böyle bir seçimin dayanıklı sonuçlar verebilecek biçimde yeterince uzun zaman yürütülüp yürütülemeyeceğini ancak zaman söyleyecek.

II. Bitim ("Termination") (1953-1968)

Bitim ya da *son çözüm* de denen ve 1950'li ve 60'lı yıllarda uygulanan evre, Kızılderililer'i asimi-

lasyona yöneltmeliydi. Kongre'nin 1953'te görüşmesiz benimsediği 108 sayılı kararnamenin uygulanmasından kaynaklanıyor ve yirmi beş yıllık bir süre içinde, Kaliforniya, Florida, New York ve Teksas'taki Kızılderililer'in, "Birleşik Devletler'in diğer vatandaşlarının bağlı olduğu aynı yasalara bağlanacağını, aynı ayrıcalıklardan yararlanacaklarını ve aynı sorumlulukları taşıyacaklarını" kararlaştırıyordu. Diğer birçok eyalet, Alaska, Minnesota, Nebraska, Oregon ve Winconsin de talepte bulunarak, Federal hükûmetin Kızılderili rezerv alanları üzerindeki yetkilerinin transfer edildiğine tanıklık ettiler ve bu, son çözüm olanağına onların da erişmelerini sağladı.

Uygulama, bir çeşit kargaşa içinde gerçekleşti; çünkü öncelikle Kızılderililer'e çok kötü anlatılmıştı ve olayın pratik sonuçlarının ne olabileceğini takdir edemediklerinden de, *ad hoc* (uygun) finans kaynaklarından yoksun Eyalet'ler, yükü özel kuruluşlara yükleyip, işin içinden sıyrıldılar. Denemelere az sayıda, topu topu altmış grup tarafından girişildi ve bu da on bin kadar insanı ilgilendiriyordu. Bunlardan Utahlı Payutelerde, 1954'ten 1958'e kadar uygulanan son çözüm, yaklaşık 200 kişiyle 46.000 dönüm araziyi ilgilendiriyordu. Topraklarının işletilmesi, Salt Lake City'de bir bankaya emanet edildi ve onlar da toprağı, hayvan yetiştiricisi beyazlara kiraladılar. O zamana kadar BIA tarafından finanse edilen eğitim, Kızılderililer'in sorumluluğuna kaldı; ancak onlar da bir doğum belgesi gösteremediklerinden, sosyal sigorta emekliliklerini alamadılar. Payuteler, aptalca bir pazarlığa oturduklarını biraz geç anladılar.

Oregon'da, Klamathlar, ormanlarını işleten önemli bir kâğıtçılık şirketinin, Crown- Zellerbach

Co.'nun kurbanı oldular. Ucunda büyük kâr gördüklerinden ezici bir çoğunlukla oylanan *son çözüm*, 1954'ten 1963'e kadar uygulandı ve ilgililere düş kırıklığından başka bir şey sağlamadı. Kuşkusuz, rezerv alanını terkedip, şehre yerleşmek üzere kullandıkları güzel zarar-ziyan paraları aldılar, ancak Portland'da ortak mallarını bir bankanın işletmesi, umulandan kat kat az kâr sağladı; o kadar ki, Klamathların temsilcilerinden biri, şöyle söylemekte kendisini haklı gördü: "Son çözümün ne anlama geldiğini bilseydim, bütün gücümle buna karşı mücadele ederdim."

Menominilerin olayında ise iş öylesine ağır yürütüldü ki, Federal hükûmetin politikası değiştirildiğinde, henüz sonuca varılmamıştı bile. Deney, 1973'te küt diye yarıda kesiliverdi, satılmayan topraklar iade edildi ve kabile otoritesi yeniden kuruldu. Bu, başarısızlığın dosdoğru onaylanmasıydı.

Kızılderililer'e karşı uygulanan politikanın tutarsızlığı bir kere daha ortaya çıkıyordu. Son çözüm, ancak yirmi yıl kadar sürmüştü ki, çok kısa sayılır ve öylesine dar gruplar üzerinde uygulanmıştı ki, bir yargıya varmak olası değil. Bütünüyle, ne Payuteler ne de Klamathlar, Kızılderili topluluğunun gerçek temsilcileri sayılabilir. Federal otorite için, tek başlarına kalmış ve küçük boyutlu insan kümecikleri sözkonusu olunca sorumluluklarını sırtından atıvermek, çok daha kolay: *Son çözüm* politikasının 1983'te resmen terkedilmesiyle yapılan, işte buydu.

III. Kızılderili "New Deal" (Yeni Pay)'ı (1933-1953)

1930'dan, yaklaşık 1950'li yıllara kadar, Kızılderili topluluklarını canlandırmak için girişimlerin

mutlaka en ilginç ve en iyi hazırlanmış olanı ortaya atıldı: Adı da Kızılderili *New Deal*'i; sadece Roosevelt'in *New Deal*'ine benzerliğinden ötürü.

Kökeninde, Coolidge'in Cumhuriyetçi yönetiminin istediği bir rapor, *Meriam Raporu* var ve 1928'de, *Kızılderili Yönetimi Sorunu* başlığı ile yayınlandı. Yoksulluğun, en basit hijyen kurallarının yokluğunun, etkisiz bir eğitim sisteminin, hayatı alabildiğine zorlaştıran toprak parçalanmasının kurbanı Kızılderililer'in durumunun karanlık bir tablosunu çiziyordu. En başta suçlanan BIA (Kızılderili Sorunları Bürosu)'ydu ve yüklendiği rol, Kızılderilileri korumak iken, bir tür sömürü ajansına dönüşmüştü. Çözüm, ortadan kaldırılması gereken BIA'nın o zamana kadar yüklendiği sorumlulukları, Eyaletler'e aktarmaktı. En çok da Kızılderililer'in rezerv alanlarından geçimlerini sağlayacak ekonomik bir reform gerçekleştirmek gerekiyordu. Bunun için iki önkoşulu yerine getirmek gerekti: Bireylerin ve kabilelerin borçlandırılması, hâlâ kabilelere ait mal-mülkün korunması. Bunu başarmanın yolu da, o zamana kadar BIA tarafından kösteklenen kabile otoritesinin yeniden desteklenmesinde yatıyordu.

Raporun başlıca düzenlemeleri 1934'te *Indian Reorganization Act* ya da Wheeler-Howard Yasası'nca yeniden ele alındı. En büyük şans da, bu yeni yönlendirmenin bağlaşmasına, Kızılderili Sorunları Komiseri olarak olağanüstü uzun bir süre, 1933'ten 1945'e kadar görevde kalan bir uzmanın, John Collier'in atanmasıydı. Yasa, 1887'den beri yürütülen, toprakların parçalanması politikasına son veriyor, her kabileye, kabile üyeleri ve İçişleri Bakanlığı'nca onaylanacak bir kuruluş ya da düzenlemelerle, yeniden örgütlenme kararını vermeyi bırakıyordu. Kabilenin reddi durumunda, karar kesinleşmiş sa-

yılıyordu. Kabile, malını-mülkünü ve özellikle de topraklarını her birinin kendine özgü bir ticaret şirketi aracılığı ile işletebilirdi. Böylece Kızılderililer, istedikleri takdirde bir tür özerkliğe, *self-determination* (kendi kaderini kendi tayin hakkı)'na sahip olabiliyorlardı. Bu değişime yardımcı olabilmek için, Federal hükûmet, önceden parçalanmış toprakların geri alınması, geliştirilmesi ve Kızılderililer'in yaşam koşullarının düzeltilmesi amacı ile kredi sağlıyordu.

Yasa, önemli katılımlara yolaçtı: 181 kabile onay verdi; 77'si reddetti. Daha sonraki yıllarda 161 kabile kendilerine birer kuruluş sağladılar ve 131'i de bir ticaret şirketi kurdular. Yine de Oklahoma ve Arizona'da hatırı sayılır direnişler görüldü. Bu eyaletlerden birincisinde direniş, yeraltı petrol ve maden kaynaklarında hisseleri olan Osajes ve diğer kabilelerden geldi ve bunlar, topluluklarından yana çıkarlarından vazgeçmeyi reddettiler. Bazılarında bu kavramın bireysel değerlerden yana kaybolduğu doğrudur; oysa John Collier, kabile kurumlarının ayakta kaldığı Pueblolarda olanca esinini kullanmıştı. Arizona'da muhalefet, içlerinden biri, Virginia'daki Hampton Enstitüsü'nden diplomalı, rezerv alanında önce eğitmenlik, sonra rahiplik yapan J. C. Morgan'ın güdümünde, Navajolardan kaynaklandı. Morgan, 1934 yasasına, Kızılderililer'i, sürekli aşağılık konumunda bırakacak, "turistlerin eğlendirilmesi amacına yönelik bir insan-hayvanat bahçesine benzeteceğinden" karşıydı. Ona göre kabile kurumlarına dönüş, bir geriye gitme aşamasıydı. Bu nedenle Navajolar, Wheeler-Howard yasasını, 7679'a karşı 8197 oyla reddettiler ve bu karar bir bakıma Navajoların Federal hükûmetten gelen her şey karşısında duydukları kuşkular ile açıkla-

nabilir. Karşı oylar, Kızılderililer'in kendi aralarındaki zıtlıkları da ifade ediyor. En kalabalık kabileler ve en zengin kabileler, farklı nedenlerle yasayı reddetmişlerdi.

Verilen bu açıklara karşın, Kızılderili *New Deal*'i, bütününde başarılı oldu. Bir milyon hektarı aşkın toprak, Kızılderililer'in yararına geri alındı ve Federal destekler sayesinde, bölüm bölüm değerlendirildi. Rezerv alanlarında yeni endüstri, el sanatları, ticaret etkinlikleri geliştirildi. Kurak topraklarda sulama alanında gelişmeler gerçekleştirildi. Eğitimde de, rezerv alanlarının dışında ve uzağındaki yatılı okullar geleneğinin aksine, John Collier, yerel okullar fikrini zafere ulaştırdı; böylece çocukların aile ortamından kopmadan, kabilelerin dil ve kültürüne saygılı özel bir hazırlık döneminden geçmelerini sağladı. El sanatları için geliştirme gözetilerek, meslek eğitimi yeniden canlandırıldı ve kaybolmaya yüz tutmuş bir Kızılderili geleneğine katıldı. Son olarak Federal hükûmet de Kızılderililer'i bazı kendi hizmet birimlerinde, bu arada BIA'da işe aldı.

Kızılderililer'in yaşam koşullarını yeniden yönlendirme çabaları, etkilerini kuşkusuz hemen göstermedi; çünkü o sıralarda bütün Amerika bir bunalıma sürüklenmişti. Yine de, önce giyim ve beslenmede, tarımdaki ilerlemeler sayesinde gelirlerde ve daha uzun vadede eğitimde bir düzelme kaydedildi. El sanatları, ister Navajo kadınlarının dokuduğu halı ve battaniyeler, ister Siyuksların çanakçömlekleri, Papagoların örgü sepetleri, Hayda ya da Alötlerin tahta işleri olsun, ürünlerini pazarlamayı başardı. El sanatlarının yeniden doğuşunun ötesinde, ayrıca kabile kültürünün de bir rönesans çağına tanık olunuyor ve bunun maddî ve moral avantajla-

rı da ona eşlik ediyor. *New Deal*'le birlikte, Kızılderililer yitirdikleri gururlarının bir bölümüne de yeniden kavuştular. İşte olayın en önemli yanı.

Ancak bu, girişimin olumsuz yönlerini de saklamamalı ve bunların başlıcası da, kabileler arasındaki gerilimlerin yeniden doğuşu. Onları özerkliğe cesaretlendirirken, yasa, kabile reislerinin seçim ilkesini, Birleşik Devletler'in deneyiminden esinlenen demokratik sürece göre değerlendirmişti ve hâlâ pek çok kabilede geçerliliğini koruyan, yaşa, aileye, doğuma göre seçmeye dayalı geleneksel yöntemlere sistemli sırt çevirmişti. Böylece geleneksel iktidarla yeni iktidar arasında bir kargaşa yaratıldı ve olay, "modernciler"le "gelenekçiler", "tutucular" ile "ilericiler" arasında, çok kez kabileler içi bir çatışmaya kadar dayandı. Bunun ardından, John Collier'in olağanüstü niyetlerine karşın, kabilelerin içinde yeni çatışma tohumları atıldı. Bu sürtüşmelerin iyi bir örneği, Navajolar tarafından verildi ve burada, 1938'de reis seçilen J. C. Morgan ile, 1942'de ona meydan okuyan rakibi Chee Dodge'un yönettiği iki fraksiyon, birbirleriyle kapıştılar. Dodge, gelenekçilerin şefi diye geçiniyordu, çünkü atalardan kalma yaşam tarzının korunmasını öngörüyordu; oysa J. C. Morgan, asimilasyon yanlısıydı, ama aynı zamanda, o dönemde ilerici görünen Kızılderili *New Deal*'ine karşıydı. Bu, yeni politika uygulamasından doğan zıtlıkların en aşırı örneklerinden biridir. Böylesine karışık durumlar karşısında, Kızılderililer'in tarihi boyunca görülen tutarsızlıklar, insanı daha az korkutuyor.

Ve şu *New Deal*'e karşı direnişler de, daha iyi açıklanabiliyor. J. Collier'in önerdiğinin aksine, BIA kapatılmak yerine, aksine, yasanın kendisine verdiği yeni sorumluluklarla, etkinliğinin daha da

arttığını gördü. 1937'den başlayarak, çifte muhalefetin şimşeklerini üzerine çekti: Arazi spekülatörlerinin ve Kızılderililer'in malını-mülkünü işleten ve BIA'nın uyanıklığı ile bundan uzaklaştırılan sanayi öncülerinin (18. yüzyıldan beri buna benzer açgözlülükler ortaya çıkıp, peşpeşe gelen engelleri aşmaktan hiç geri kalmamışlardı) eleştirileri; Kızılderililer'in asimilasyonundan ve özgürlüklerinden yana, özel girişimlerin ayakta kalabilmesi için kamu fonlarının kullanılmasını öngören özel muameleyi reddeden Kızılderili yandaşlarının eleştirileri. Onlarla birlikte, klasik başlangıç noktasına, çoğunluk içinde erimeye varılıyor.

Bu konum, II. Dünya Savaşı'nın ertesinde daha da güçlendi. Yaklaşık 60.000 Kızılderili silâh altına alınmış ve daha binlercesi de silâh ve cephane fabrikalarında işe yerleştirilmişti. Aralarından çoğu, rezerv alanlarına dönmek yerine, kitleler arasına karışıp erimek isteğiyle ve savaş sonrası bolluğundan yararlanarak şehirlere yerleştiler. Öte yandan Kızılderili *New Deal*'inin sürdürülmesi, yürürlükteki programların devam ettirilmesi için, kredilerin Kongre tarafından oylanmasının peşinde koşuyordu. Ama daha başka öncelikler varken, Kızılderililer için para harcamaya ne gerek vardı? Burada Kongre, basın ve Amerikan kamuoyunun, üzerinde pek duyarlı olduğu bir zihniyete rastlanıyor: Kızılderililer, pahalıya maloluyorlar.

Bu iki akımın biraraya gelmesi, yürürlükteki denemenin ilkelerini, tartışmalı hale getirdi. Tutucu davranışları ve "liberalizm"e saygısı ile tanınan eski başkanlardan Hoover'e emanet edilen bir komisyon, Kızılderililer'in durumu hakkında bir rapor hazırlamakla yükümlü kılındı. Ve 1949'da birtakım tavsiyeler önerdi: Sosyal konularda bütün sorumlu-

lukları, eyaletlere aktarmak, Kızılderililer'i, ulusal topluluk içinde eritmek için yüreklendirmek. Böylece Federal devleti, Eyalet'lerin yararına yükten kurtaracak bir asimilasyon politikasına dönülüyordu. Ufukta özel çıkarların tatmin edilişinin profili belirleniyordu ve bilindiği gibi Eyalet'ler, Federal devlete göre, onlara karşı daha duyarlıdır.

Böylece 1949'dan 1953'e kadar, son çözüm deneyine doğru böyle yolalındı. Kızılderililer, en iyi savunucularını yitirmişlerdi: John Collier ve 1945'te BIA'nın bağlı olduğu İçişleri Bakanı Harold Icken; Deemokratlar, yirmi yıllık bir iktidardan sonra, 1953'te yerlerini Cumhuriyetçiler'e bırakmıştı ve onların da ardında, tutumları belli işadamları sıralanıyordu. Deney, ilgilenenler üzerinde, bütünüyle mutlu bir dönemin anısını bıraktı ve bu dönem, Kızılderililer'e gururlarını iade etmiş ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine olanak tanımıştı.

IV. Mülk Sahibi Kızılderili (Yaklaşık 1865 - Yaklaşık 1930)

Rakkas hareketinde hemen her kuşakta Kızılderili'nin konumu değişirken, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı, Kızılderili'den kendine özgü bir Amerikalı yaratmaya yönelik bir asimilasyon tarzı ile belirleniyor.

Niçin? Çünkü öyle anlaşılıyor ki, Kızılderililer artık sömürgeleşmeye karşı bir tehdit oluşturmuyorlar. Ayrıca o dönemde ağırlıklı "Kafkasyalı İdeolojisi", Beyaz Adam'ı uygarlığın en yüksek değeri gibi görüyordu. Kızılderili ne diye genel kuraldan yakasını kurtaracaktı ki?

Nasıl? Kızılderili'de, o zamanlar Batı uygarlığının en yüksek değeri sayılan mülkiyet güdüsünü

geliştirerek. Sömürgeciler gibi, onun da toprağı olunca, *homo Americanus* (Amerikan insanı)'nın kalıbı içinde erimekten yakasını kurtaramayacaktı. Kabine mülkünden alınacak bireysel toprakların iyeliği, onlara Amerikan vatandaşlığına geçme hakkı tanıyacaktı. Benzer denemeler, Ottawa, Şippewa, Patowatomiler üzerinde de yürütülmüştü. Ancak 1891'de bir felâketten sözeden Kızılderili Sorunları Komiseri'nin gördüğü gibi, sonuçlar pek de cesaretlendirici değildi. Topraklar, kısıtlayıcı koşullar konmadan dağıtıldığından, Kızılderililer bunları yenide satmaktan ve karşılığında aldıkları dolarları çarçur etmekten hiç çekinmiyorlardı. Bazı hallerde, örneğin 1854'te Omahalarla imzalanan anlaşmada olduğu gibi, eğer Kızılderililer kendilerine ayrılan topraklarda kalmazlarsa, kabileye kesin dönüş şartı konmuştu. Bu, müşterilerinin deneyimsizliğinden yararlanan aracıların sömürüsünü engellemeyi amaçlıyordu.

Amerikan İç Savaşı'nın sona ermesinin hemen ardından, yeni yönlendirmenin öncül sonuçları görülebiliyor. 1868'de E. Marienstrass, "hükûmetin Kızılderililer'i 'evcilleştirilmiş' bağımlı uluslar gibi tanımaya devam etmeye son vermesinin zamanı gelmiştir; bütün Kızılderililer, Birleşik Devletler yasalarına bağlı bireyler olarak kabul edilmelidir" diye yazıyor. 1871'de Kongre, "evcilleştirilmiş bağımlı ulus" koşulunu kaldıran bir yasayı oyluyor. "Birleşik Devletler toprakları içinde yaşayan hiçbir Kızılderili ulus ya da kabile, Birleşik Devletler'in kendileriyle anlaşmalar imzalayabileceği bağımsız ulus, kabile ya da iktidar olarak tanınmayacaktır." Başka bir deyişle, "Kızılderili uluslar"la imzalanan bütün bu anlaşmalar, 1881'de demiryolu, telgraf ve postaneler ve ormanların açılıp Otlaklar'ın işlenme-

ye başlanması sayesinde, sömürgeleştirmenin kaydettiği ilerlemeler için kendi kendini kutlayan Senatör Hunt, durumu şöyle özetliyordu: "... Kızılderililer artık ne balık tutabilir ne de avlanabilirler. Ya yaşam tarzlarını değiştirecekler ya da ölecekler. Alternatifleri bu, başka da yok."

Birinci aşama 1979'da, Pennsylvania'da, Carlisle'de, Kızılderililer'e ayrılan okulun açılmasıydı. Küçük Kızılderililer bu yatılı okulda, eğitim uzmanı bir resmî görevlinin, R. H. Pratt'ın yönetiminde yaşamak üzere ailelerinden koparılıyordu. Burada pratik bir biçimde yetiştiriliyor ve tahta, maden oymacılığı, biçki ve dikiş, tarım ve bahçecilik öğreniyorlardı ve elbette ev ve mutfak ekonomisi de. Bir yıl süreyle dışarda, bir çiftlikte, fabrikada ya da özel bir evde çalışıyorlardı. Bu okul döneminin amacı, kendilerini pratik işlere hazırlamak için, Batılılaşmalarını sağlamaktı. Aralarından çoğu BIA'ya girdiler ve onlar da kendilerini soydaşlarına gözkulak olmak üzere rezerv alanlarında görevlendirdi ve söylendiğine göre de, gençler de bunu, işi çok sıkı tutarak yerine getirdiler.

Bir zamanlar en önemlisi sayılan ikinci aşama, genel parselleme denen 1887 Dawes Yasası'ydı. Bunun düzenlemelerini anlayabilmek için, 1862'den beri Birleşik Devletler'in cömertçe bir toprak dağıtımı politikasına *(homestead)* kalkıştığını hatırlatmak önem taşıyor ve Kızılderililer, bunun dışında bırakılıyor; çünkü yalnız kamuya ait topraklar dağıtılıyordu. 1887'de Federal hükûmet, politikasını Kızılderililer'e de yaygınlaştırıyor, onlar için de rezerv alanlarını dağıtıyor. Her aile reisi Kızılderili, 160 dönümlük bir toprak alıyordu; bekârlar 80 dönüm, diğerleri de 40 dönüm (1 dönüm = 0,4 ha) ve yirmi beş yıl süreyle bu topraklar, başkasına satılıp

devredilemiyordu. Toprak sahibi Kızılderililer, kabileleriyle bağlarını kopartmayı kabul ettiklerinden, Amerikan vatandaşı olacaklardı. Dağıtımın bitiminden sonra paylaşılmayan topraklar, Federal hükûmete satılacak ve satışın geliri de, Kızılderililer'in yaşam koşullarının düzeltilmesinde kullanılacak bir fonu besleyecekti.

Bu önlemin onaylanması, Kızılderililer'i gerçek vatandaşlar haline getirmeyi uman, onların samimî yandaşlarını ve o zamana kadar başkalarına devredilemeyen rezerv alanları içinde kalan binlerce hektarlık toprağın kullanılır hale gelmesiyle işletmecileri, toprak tacirlerini, önlerinde masalsı ufuklar açarak, aynı anlaşmanın çatısı altında topladı. Bu işin galipleri de, onlar oldu: Nelcya Delanoe'nun verdiği rakamlara göre, 1887'de Kızılderililer'in 155 milyon dönüm ya da 78 milyon hektar toprakları vardı; 1990'da ise, sadece 77,8 milyon dönüm ya da 38 milyon hektar. Yaklaşık on beş yıl içinde, Kızılderililer atalarından miras kalan topraklarının yarısını kaybetmişlerdi ve iş bu kadarla da bitmiyordu. 1920'ye doğru, kalan topraklar 50 milyon dönüme düştü. Kızılderililer'in ellerindeki son varlıkları da tükeniyordu.

Yasanın öncüsü Senatör Dawes, bunun bir tür meydan okuma olduğunu önceden sezinlemişti: "Yasa kötü niyetle ve ahlâksızlar tarafından uygulanırsa, Kızılderili'nin bütün mirasını elden çıkarmasına kadar varır; onu vatandaşlık rolünü üstlenmeye hazırlayamadan ve varoluş olanaklarını sağlayamadan, halkımızın arasına dağıtıverir..." Gerçek sorun, Kızılderili'nin, Beyaz Adam gibi bir çiftçiye dönüşebileceğini ve kendine özgü bir Amerikan vatandaşı olup olamayacağını bilmekti. Zamanın insanları bu noktada bölünmüştü ve bir çoğunluk,

Theodore Roosevelt gibi, buna evet diyor ve Kızılderililer'le Beyazlar'ın artık birbirlerini daha iyi tanıyacaklarından ve "kalan sağların Amerikan vatandaşlığına dönüşeceklerinden" dolayı kendisini kutluyordu. Etnolog Lewis Morgan, 1881'de yayınlanan bir yapıtta, bir bölüp parçalama politikasına karşı uyarıda bulunmuştu; çünkü Kızılderili, Beyaz Adam'la eşit koşullarda pazarlığa oturabilecek durumda değildi. "Kızılderili'nin satmak yetkisiyle bireysel mülk sahibi olması, tartışılmayacak bir biçimde ve en kısa zamanda, bir avuç toprağını bile elden çıkarmasına ve yoksulluğa sürüklenmesine sebep olacaktır." Buna karşı, çiftçi olamayacaksa, hayvan yetiştiriciliğine yönlendirilmesini öneriyordu. Aralarında *Smithsonian Institute*'ün en seçkin üyelerinden ve parselleme politikasına destek veren Alice Fletcher'in de bulunduğu ve bu politikanın, kültürlerini topyekûn yoketme pahasına da olsa kendilerini kurtaracak tek çıkar yol olduğunu savunanlara karşı, ancak bir etnolog azınlığı bu görüşlerini ileri sürüyordu.

Temel hata, Kızılderili'nin 1862'de sömürgecilere verilen toprakları, onlar gibi ekip işleyebileceğini sanmaktı. Görünüşte, taraflara eşit davranılmıştı, ama bu yanıltıcı bir eşitlikti; çünkü Kızılderili topraklarının büyük çoğunluğu çorak, hatta yarı çölsü yörelerdeydi ve buralarda 64 ha toprak, sulama yapılmazsa, bir aileyi beslemek için yeterli değildi. Ayrıca Kızılderili'nin çiftçi olarak hiçbir yetişmişliği yoktu ve âlet ya da hayvan satın alacak sermayeden yoksundu. Beklenen değişim, önceden kabul edilmiş birçok gerçeklere dayandırılmıştı ve bunların akıl ve mantığın görüşleri mi, yoksa yerlilerin yokolmalarını amaçlayan sinsice düzenlenmiş bir kötü niyet mi olduğunu söylemek güç. Tarihçi Wil-

liam T. Hagan, olaya farklı bir açıklama getirdi: Ona göre, Kızılderili topraklarının parçalanıp parsellenmesiyle ilgili yasa çıksa da çıkmasa da, sonuç yine aynı olacaktı; çünkü rezerv alanlarının yıkımı ve toprakların kapışılıp talan edilmesi, Amerikan tarihinin değişmez bir değeridir.

1887 yasasına göre Kızılderililer paylaşımdan sonra yirmi beş yıl süreyle topraklarını başkalarına satamıyordu. Oysa 1906'dan başlayarak, BIA'nın sorumluluğu altında toprakların başkasına devrini kolaylaştırmak üzere önlemler alınmıştı. 1907 ve 1908'de toprak sahibi ünvanı alan Kızılderililer'in yaklaşık % 60'ı, mülklerini sattılar. Bu "liberal" önlemler sonradan yaygınlaştırıldı; o kadar ki, Kızılderililer'e ait toprakların çapulu, giderek hızlandı; böyle bir uygulamanın bozguncu etkileri açık-seçik ortaya çıktı. I. Dünya Savaşı'nın ertesinde gidiş frenlendi, ama artık çok geçti ve daha o zaman milyonlarca hektar toprak, Kızılderililer'in elinden çıktığı gibi, onları çiftçi yapmak düşleri de yokolmuştu.

Bu politikanın en son aşaması da, 1924'te bütün Kızılderililer'e Amerikan vatandaşlığı hakkının tanınması oldu. Bazıları daha önce, özellikle Oklahoma'da bu hakkı almıştı, ama bu bir rastlantı sonucuydu. Kızılderililer'in yasal topluluğa girişleri, 1887'de seçilen yolun mantıklı sonucuydu. Topraklarının bir bölümünden yoksun bırakılmışlardı, ama üç yüz yıl boyunca yabancı sömürgecilerle kendi topraklarında birarada yaşadıktan sonra, en sonunda Amerikalı sayılmışlardı. Ancak bu "promosyon", bütün ilgililerce heyecanla karşılanmaktan uzaktı ve ayrıca bütün eyaletlerde oy kullanma hakkını da ancak 1945'te elde edebildiler.

Asimilasyon'un Kızılderililer üzerindeki etkilerini değerlendirmek güç, çünkü gruplara göre farklı

biçimlerde uygulandı. Bazıları, topraklarının parçalanmasından tamamen sıyırdılar; örneğin Navajolar; başkaları, örneğin Kara-Ayaklar, Koca Göbek, Piyeganlar, New Percé, Sissetonlar, topraklarını ve yaşamlarını, bireysel mülkiyet seraplarına feda ettiler. Diğer pek çokları arasında trajik bir olay da, Güney Dakota'daki oldukça hareketli bir sit alanında, yaklaşık bir milyon dönüm toprağa sahip Sissetonlar arasında geçti. Bunların elinde 1909'da 100.000 dönümden daha az toprak kalmıştı; kabile parçalanmış ve insanları, yoksulluğa mahkûm oldukları şehrin kenar mahallelerine göçetmişti. Fakat her şey bu kadar olumsuz değildi. Bireysel iyelik serapları ve bunun başarısızlıkları bazı Kızılderililer'de sahip oldukları hakların bilincini uyandırdı ve ilk savunma derneklerinin doğmasını hazırladı. 1922'de Yeni Meksika'daki Pueblolar, yeni toprak talanı tehdidiyle karşılaşınca, bir Tüm Pueblolar Genel Kurultayı *(All Pueblo Council)* topladılar ve bir protesto yayınladılar. Tehditleri, ürünlerini verdi ve tasarılar durduruldu. 1680'den beri Pueblolar ilk kez bir kurultay topluyordu. Parselleme denemesinden sonra, Kızılderililer tehlikeyi daha iyi gördüler ve gelecek için daha uyanık davrandılar.

V. "Koruma Altındaki Evcil Bağımlı Uluslar"

Asimilasyon evresinden önce, ondan da karışık bir dönem yaşanmış, yaklaşık 1830'dan başlayarak, Federal hükûmet, bütünüyle ele alınan Kızılderililer'le değil, içinde bulundukları konumları ile, Kızılderili "uluslar"la görüşmeler yapmıştı.

"Koruma altındaki bağımlı evcil uluslar" kavramı Yüksek Mahkeme tarafından, Şerokelerle Georgia eyaleti arasındaki bir anlaşmazlık nedeniyle

1831'de verilen yargı kararı ile tanımlanmış ve meşhur olmuştu. Bu eyaletin kuzeybatısında yerleşik Şerokeler, 1827'de bir hükûmet kurmuş ve kendilerini bağımsız ulus ilân etmişlerdi. O sıralarda da, büyük bir politik lider olan reisleri Sekoyah'ın yönetiminde, en gelişmiş Kızılderili toplumunu temsil ediyorlardı. Georgia hükûmeti de, toprakları üzerinde toprak bütünlüğü ve tüzel egemenlik haklarına sahip olduğunu belirterek, buna yanıt vermişti. Şerokeler bunun üzerine Yüksek Mahkeme'ye başvurmuşlardı: Başyargıç George Marshall, Kızılderililer'e uygulanan *ulus* statüsünü, Federal hükûmetin kendileriyle birçok anlaşma imzalamış olmasına dayandırarak onaylamış, ancak yabancı nitelendirmesini reddetmişti, çünkü onlar da Amerikan toprağı üzerinde yaşıyorlardı ve "koruma altında bulunuyorlar" diye eklemişti ve böylece, Federal'e oranla insancıl bağımlılık durumlarını belirlemişti. Kızılderili uluslar, egemenlikten yoksun uluslardı; çünkü egemenlik bölünemezdi. En azından belirsiz anlamlı bu tanımlama, gelecek yüzyılda Kızılderililer'in statüsünde hep ağır basacaktı.

Kızılderili uluslar'ın varlığının kabul edilmesi, asıl olan: Federal hükûmet de, kendisinden önce İngilizler'in yaptığı gibi, bu *uluslar*'la anlaşmalar imzalamaya devam ediyor. Yani Kızılderililer'i bir dizi birey olarak değil de, ortaklaşa bir topluluk gibi algılıyor. Anlaşmalar, Amerikan tarzı çözümü zorla onaylatmak için bir araç gibi kullanılıyor; zaten işgal edilmiş topraklara karşılık, giderek daha Batı'da rezerv alanları, hem de tam anlamı ile bir sürgünlük pahasına.

Rezerv alanı kavramı 19. yüzyılın başında, sömürgeciler, Kızılderililer'in varlığının, daha da Batı'ya ilerlemelerine bir engel oluşturduğunu kavra-

dıklarında ortaya çıktı. Amerikan toprakları sınırlı kaldığı sürece, bunun bir bölümünü Kızılderililer için *ayırmak* fikri, hiç düşünülmemişti. 1803'te Louisiana'nın satın alınması ile yeni ufuklar açılıyor ve "Kızılderili elleri" deyimi, sık sık Missisippi'nin batısındaki çok az bilinen uçsuz-bucaksız toprakları belirtmek için kullanıldı. 1804'ten başlayarak, Kongre, Başkan'a, Kızılderililer ile onların arazisindeki rezerv alanları karşılığında Doğu'daki topraklarını takas etmeleri için müzakere yetkisi tanıdı. Kızılderililer, ellerindeki toprakları kötü kullanmakla suçlanıyordu; oysa sömürgeciler tarım işletmeciliği için daha hazırlıklıydılar. Başkan Monroe, "Toprak, azamî sayıda canlıyı beslemesi için insanlığa verilmiştir ve hiçbir kabile ya da halkın, başkalarının varolmaları için gerekli olanı, onlardan esirgemeye hakları yoktur" diyordu. Toprakları ellerinden alınan Kızılderililer, bunun karşılığını başka yerde alacaklar ve aynı zamanda, sömürgecilerin baskısından uzakta, geleneksel yaşamlarını sürdürebileceklerdi. Onları, yaşamlarını altüst edecek ve atalarından kalan geleneklerini sarsacak uygarlığın etkilerinden uzakta kalmış uluslar gibi korumak daha hayırlıydı.

Kızılderililer'i ayaklandıran, yerlerinden sürülmek değil, sürgün uygulamasının koşullarıydı. Tocqueville'in görgü tanıklığı, şaşırtıcı: "1831 yılı sonlarında Missisippi'nin sol kıyısında, Avrupalılar'ın Memphis adını verdikleri bir yerdeydim. Ben oradayken, kalabalık bir Şoktav Kızılderilileri topluluğu geldi; vahşîler, yerlerini terkediyor ve Missisippi'nin sağ kıyısına geçmeye çalışıyorlardı ve burada Amerikan hükûmetinin kendilerine vermeyi vaat ettiği bir barınak bulacaklarını söyleyerek övünüyorlardı. Kış mevsiminin tam ortasındaydık

ve o yıl soğuku, alışılmamış bir şiddette kasıp kavuruyordu; yağan kar, toprak üzerinde donmuştu ve nehrin üzerinde buz parçaları yüzüyordu. Kızılderililer, ailelerini de birlikte götürüyorlardı. Yaralıları, hastaları, yeni doğan bebeleri ve ölümün eşiğinde yaşlıları, peşpeşe sürüklüyorlardı. Ne çadırları ne de arabaları vardı; ancak bir lokma yiyecekle silâhlarını taşıyorlardı... Birarada toplanan kalabalıktan ne bir hıçkırık ne de yakarış yükseliyordu; susuyorlardı. Kızılderililer'in hepsi, çoktan kendilerini karşıya taşıyacak gemiye doluşmuştu; köpekleri hâlâ kıyıdaydı; hayvanlar en sonunda buralardan temelli uzaklaşacaklarını sezince, hep birlikte ve korkunç ulumalarla kendilerini Missisippi'nin buzlu sularına attılar, yüzerek sahiplerini izlediler."

19. yüzyılın ilk yarısında, hükûmetle savaş halinde olmayan kabilelere karşı bir sürgün politikası, sistematik biçimde uygulandı. Dolayısıyla yenen, yenilen üzerinde hak sahibi olduğunu da öne süremez. İlk kurbanları ise, 1809'da Delawareler, Soklar ve Fokslar, Potawatomiler ve Kaskayalardı ve Arkansas kaynaklarının yanındaki yerlerinden sürülmüşlerdi. Aynı politika, John Quincy Adams ve Jackson'ın başkanlıkları sırasında da sürdürüldü ve ikincisi, bunları hiç uygulatma olanağı bulunmadığını bilerek, Yüksek Mahkeme'nin kararlarına kulak bile asmadan, Birleşik Devletler'in güneydoğusundaki uygarlaşmış beş kabileyle, kuzeydoğudaki İrokoyları da yerlerinden sürdü. İşte Kızılderili elleri o zaman, başka yerlerde istenmeyen Kızılderililer'in toplama kampına dönüştü.

Ama bu politikanın yaratıcılarının bir an için umduklarının aksine, kabilelerin Missisippi'nin batısında biraraya gelmeleri, aralarındaki bağları çökertti. Şerokeler bir kere daha ayrıcalık yarattılar,

çünkü iyi örgütlenmişlerdi ve bir lidere sahiptiler. Kabilelerin çoğunda ise, reisler otoritelerini yitirdiler ve dizginleri, Kızılderili Sorunları Komiseri tarafından belirlenen Kızılderili bir ajana kaptırdılar. Birleşik Devletler'in kuruluşundan beri Kızılderililer, çok anlamlıdır, hep Savaş Bakanlığı'na bağlıydılar. 1826'da bu bakanlık yapısı içinde yarı resmî bir Kızılderili Sorunları Bürosu (BIA) kuruldu. 1832 yılından başlayarak, Başkan, Savaş Bakanlığı içinde, "bütün Kızılderili Sorunları ve Kızılderililer'le ilişkilere bağlı bütün sorunları yönetecek ve gözetecek" bir Kızılderili Sorunları Komiseri belirledi. En azından 1849'da, BIA bugün bile hâlâ önemli bir dairesini oluşturduğu İçişleri Bakanlığı'na bağlanana kadar, Kızılderililer, Silâhlı Kuvvetler'in ilgi alanında kaldı. Her rezerv bölgesinde, kabile ile Federal yönetim arasındaki ilişkilerden yükümlü bir Kızılderili Sorunları ajanı bulunuyordu, ama aynı ajan, besin yardımlarının dağıtımından, anti-alkolizm düzenlemelerin denetiminden ve bazı kabilelere aktarılan zarar-ziyan ödeneklerinden de sorumluydu. Bu ajanlar genellikle ve haklı olarak, görevi kötüye kullanma ve kendilerine çıkar sağlamakla suçlanıyorlardı; çünkü ödenekleri ve besin yardımlarını, kendi kişisel yararlarına kullanıyorlardı.

Kabilelerin çoğu yerlerinden sürülmeye genellikle boyun eğdi, ancak durum her zaman böyle gerçekleşmedi. Başkaldırıp direnenler, Federal birliklerle karşı karşıya geldiler. Soklar, 1802'de imzalanan bir anlaşmanın uygulanmasında faka bastırılarak, Batı'ya çekilmeyi kabul etmişlerdi. Reislerinden biri, Kara Şahin, Federal otoriteye karşı direnişin başına geçti. Şawni Tekumseh'in bu eski müttefiki, sömürgeciliğin yayılmasına karşı, Büyük Göller çevresindeki Kızılderililer'i bir federasyon içinde

biraraya getirmeyi düşlüyordu. 1832'de silâha sarıldı ve yenildi, tutsak düştü ve bütün hayallerinden vazgeçmek zorunda kaldı. Güneydoğu'da direniş, Seminollardan geldi ve Oseola çevresinde toplandılar. 1832'de yerlerinden sürülmeye karşı çıktılar ve 1842'ye kadar Florida bataklıklarında Federal birliklere karşı yıpratma taktikleri uyguladılar. Tutsaklar da Kızılderili ellerine sürüldü. Artık Mississippi'nin batısında sayıca az ve tek-tük yerli toplulukları kalmıştı ve sürgün vartasını atlatan bu Kızılderililer, yarı yeraltına çekilerek, dağlarda ve bataklıklarda yaşamaya başladılar.

1848'de Kongre'ye verdiği raporunda, Kızılderili Sorunları Komiseri, yerlileri, anahatları arazi üzerinde çoktan çizilmiş iki ayrı ve uçsuz-bucaksız rezerv alanında toplamayı öneriyordu: Biri Kuzey'de, yani Dakotalar yöresinde; diğeri de Güney'de, Kızılderili ellerinde. İkisi arasında da dev bir kulvar tasarlanmıştı ve bu da Kansas ve Platte vadilerinden geçiyordu ve amaç, Doğu ile Batı arasında trafiği sağlamaktı ve ilerde de, yeni yeni sözü edilmeye başlanan demiryolları burada döşenecekti.

Kızılderililer, rezerv alanlarında uygarlıktan uzakta tutuluyor, bunun da onların geleneklerini korumalarına olanak hazırlayacağı düşünülüyordu, ama kabul etmek gerekir ki, peşpeşe gelen göçler ve çoğunlukla özgün yerleşim yerlerinden çok farklı yeni doğal ortam, böyle bir şeyin gerçekleşmesi için hiç uygun değildi. Kızılderililer sınırlı alanlara yerleştirildiklerinden, avcılık ve balıkçılıkla da uğraşamadılar. Zaten uygarca sayılmayan bu tür etkinlikleri sürdürüp sürdürmemeleri, hep tartışma konusuydu. Hareket özgürlüklerinden yoksun bırakılan Kızılderililer, içine düştükleri uyuşukluk, yoksulluk ve nüfus yoğunluğu yüzünden, çürüyorlardı. Kızıl-

derililer'e, rezerv alanlarının dışında, tarımcılığın ilkelerini öğretmek ya da bir el sanatı kazandırmak girişimleri de, bekleneni vermedi. Batılılaşmaya karşı iyice kapalı görünüyorlardı; hatta fizik görünümlerinde bile. Kızılderili Sorunları komiserlerinden biri, "Kızılderililer'in saçlarını kesmekten ve her iki cinsin de yüz ve vücutlarını boyamaktan vazgeçmeye çağrılmaları"nı bile tavsiye etti. Buna uymayanlar için ceza bile öngörüldü... Rezerv alanlarındaki yaşam, Kızılderililer'i hiçbir düzlüğe çıkaramıyordu.

Birleşik Devletler'in kuruluşundan beri, Kızılderili, Beyaz Adamlar'ın akıllarına estiği gibi, bir deneyimden ötekine sürüklendi. Başlangıçta kendisinin olan bu ülkede, kendi alın yazgısının efendisi olma özelliğini yitirdi, sömürgeciliğin peşpeşe gelen dalgalarının altında kalıp, battı. Kızılderili kalmakla asimilasyon arasında, hangisine sarılıp tutunacağını bilemiyor, çünkü özgeçmişi, özellikle de toprağı ile olan bütün bağları, peşpeşe koparıldı ve kişiliği parçalandı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIZILDERİLİ TOPLULUKLARININ PARÇALANMASI

Kuzey Amerika Kızılderilileri'nin alın yazgısının, modern toplumların evriminde bir benzeri daha yok. Sömürgeleştirme tarafından itilip kakılmış, aynı sömürgeleştirmenin kurbanı olmuşlar; ama yaşayabilmişler, ancak kendi alın yazgılarını ve ülkelerininkini yeniden ele alabilmeleri için hiçbir şansları yok. Nüfus olarak çok az ve de hep öyleydiler. Bu konuda Asya ve Afrika halklarından çok farklılar, çünkü onlar için sömürgeleşme, geçici bir deneydi ve er ya da geç, topraklarında iktidarı yeniden ele alabildiler. Ayrıca Kızılderililer soydaşları Güney Amerikalı kardeşlerinden de farklılar, çünkü onlar daha kalabalık olduklarından, ülkelerini fethedenlerle melezleştiler. Anglo-Sakson üstünlüğü, Kanada'daki Fransızlarda rastlanmayan ve karışık kanlı melezler üreten, yerel halkla gönüllü bir melez ırk yaratan şu orman kaçkınlarından çok uzak bir ırk engeli ortaya koydu.

Giderek daha çok sayıda ve peşpeşe gelen göçmen dalgaları karşısında yerlilerin sayıca zayıflıkları, 17. yüzyıldan başlayarak ve artarak devam eden Kızılderili topluluklarının yerlerinden oluşlarını açıklayabiliyor. Daha başka pek çok neden de bu yurttan kopma olaylarına çanak tuttu. Bunların en basit, en yaygın, en "etkili"si, birçok Kızılderili ulusu tamamen yokeden, diğerlerini parçalayan ve hepsini iflâsa sürükleyen, savaştı. Buna, savaş ka-

dar kötü ve ondan daha az etkili olmaktan geri kalmayan başkaları da katıldı; örneğin Kızılderililerin yüzyıllardır içinde yaşadıkları doğal ortamın değişip tahrip edilmesi. Sömürgeciler onları köklerinden kopartarak, yokolmaları için ateşli silâhlar kullanmaktan daha beterini gerçekleştirdiler. Kızılderililer, hayalî bir ekolojik denge sağlamayı başarmışlardı ve Avrupa tekniklerinin buna burnunu sokması, o dengeyi hızla çökertti. Şöyle ya da böyle, evrimin artık geriye dönüşü yoktu; bu da Kızılderili toplulukların yerlerinden kopmalarını hazırladı.

I. At, Ateşli Silâhlar ve Savaş Sanatı

Sinema ve edebiyat, savaşlara ağırlıklı bir yer veriyor ve sonuçta izlerinin silinmesi güç birtakım basmakalıplar yarattı. Bir yanda hak ve uygarlık için savaşan sömürgeciler, öte yanda acımasız, kana susamış, kinini kusmaya ve düşmanının kafaderisini yüzmeye hep hazır bir Kızılderili. Dar ve kolaycı ve son yirmi yıldır ancak düzeltilebilen bu görüş, aslında son derece farklı gerçekler saklıyor.

Kızılderili savaşları hiçbir zaman düzenli savaşlar halinde geçmedi ve asla sayıca önemli birlikleri karşı karşıya getirmedi. Kızılderililer, davetsiz misafirleri gaspçılara karşı, kendilerine özgü taktikleri uygulamaya devam ettiler; yani beklenmedik baskın ve çatışmalar, pusu ve vur-kaç'lar. Savaşım, kabileler arasında da yaygındı ve akıllarının almadığı alan kısıtlamaları nedeniyle, geçiş yolları ya da avlaklar yüzünden sık sık birbirlerine düşüyorlardı. Sömürgeciler ise kendi açılarından, en azından başlangıçta, Kızılderililer'in ikisini de hiç bilmedikleri at ve ateşli silâh kullanmaktan kaynaklanan teknik üstünlüklerinden yararlanıyorlardı.

Kızılderililer ata çok çabuk egemen oldular; hem de halkın düşlerinden ve resimli ifadelerinden kopamayacak derecede. Avrupalıların gelmelerinden önce, yerliler semer ya da koşum kayışı vurulacak hiçbir binek hayvanı tanımıyorlardı (lamaların yaşadığı Güney Amerika'dan farklı olarak); ufaktefek malları taşımak için köpeklere çektirip koşturdukları üçgen dışında. At, Kızılderililer'e 16. yüzyılda, De Soto, Coronado ya da Juan de Onate'nin seferleri sırasında, Meksika körfezi çevresindeki temaslarda, İspanyollar tarafından tanıtıldı. Önce Missisippi'nin batısındaki ova ve yaylalarda yerleşmiş Kızılderililer arasında yayıldı ve bu yörelerde ancak 1750'lerden sonra yaygın biçimde kullanıldı. Doğu'da atın kullanılması, daha geç bir zamana rastlıyor; bu da sömürgeci İngilizler'in başlangıçta Atlantik kıyısı boyunca gösterdikleri hızlı başarıyı açıklıyor.

Asıl şaşırtıcı olan, Kızılderililer'in bu yeni fetihlerine egemen olmakta gösterdikleri ustalık ve bunun kendilerine kazandırdığı ve geçmişte görülmemiş çabuk hareket yeteneğidir. At, hırsızlık da dahil, bütün olanaklardan yararlanarak sağlanması gereken bir araç haline geldi. Kızılderililer, vahşî atları kapıp götürüyor, konak yerlerindeki atları ele geçirmek için de, hilelere başvuruyorlardı. Kullandıkları en gözde taktiklerinden biri, kurt ve köpek sesleri taklidi yapmak ya da battaniye sallamaktı ve bu da atları ürkütüyor, kaçmaya itiyordu. Kaçış yolları üzerinde pusuya yatan Kızılderililer de, atları yakalayıp üzerlerine binerek oradan uzaklaşıyorlardı. 17. yüzyıldan başlayarak atlar hayvan postuyla takas edilmeye başlanmıştı; bir ata, Güneybatı at pazarlarında, özellikle Taos'da (Yeni Meksika), 12 ile 15 arasında hayvan postu veriliyordu.

Atın benimsenmesi, yörelere ve kabilelere göre aşamalı yaygınlaştı; çünkü hayvanı beslemek de gerekiyordu. Seçme alanı daha sulak ve bol çayırlı Kuzeybatı'ydı. 18. yüzyıldan başlayarak, Delik Burunlar at yetiştirmeciliğini burada geliştirdiler ve gerek kendi gereksinimleri, gerekse komşuları Şuşonlara, Arapaholara, Kara-Ayaklara, Krowlara satmakta kullanıldı. Çabukluğu ile tanınan Appaluza cinsini yetiştirdiler ve bu cins, bütün o yörede iyi gelir sağlayan bir mal sayıldı. Buna karşılık Nevada ve Güneybatı'nın yarı çölsü bölgelerinde, at daha ağır ve az yaygınlaştı ve yerlilerin alışkanlıklarında önemsiz değişiklik yarattı.

Atın, Kızılderililer'in yaşam tarzını ve ondan da çok taktiklerini tamamen değiştirdiği de gerçek. Bütün 19. yüzyıl boyunca, Kızılderili atlılar hareket yetenekleri ve çevreye uyumları ile düşmanları arasında dehşet saçtılar ve General Trobriand, İç Savaş ertesinde bunu çok iyi betimledi: "... Atı arpa yemiyor. Çayırlarda otlanarak, kolayca ve bolca besleniyor. Otu her yerde bulunuyor ve taşınmasına da gerek yok. Bineğinin ayağında nal bulunmadığından, nal gereksinimi de yok. Koşum kayışı taşıması da gereksiz. Eyeri adeta bir hiç; pek az kullandığı dizgini, manda derisinden sadece bir kement. Peşi izlenirken, bir tepeyi tırmanması gerekirse, gerektiğinde bir kementten yararlanarak, binek hayvanını yönetmek için yanında koşturuyor; doruğa vardığında, hiç durmadan eyerinin üzerine atlayacak ve karşı yamacın dibine, binek hayvanının bacaklarının gücüne sahip olduğuna güvenerek inecektir. Sonunda, bu avantajlarına karşın, hâlâ yakından izleniyorlarsa... Kızılderili atlılar dört bir yöne dağılıyorlar ve o zaman iz sürmek, ayrı ayrı kaçan birkaç kişinin peşini izlemekten ibaret kalı-

yor." İşte Kızılderililerin ele geçirilemeyecekleri ve yenilgiye uğratılamayacakları izlenimi böyle doğmuş ve "en iyi Kızılderili'nin, ölü bir Kızılderili olduğu" inancı, böyle yerleşmişti.

Kızılderililer, ateşli silâhların kullanılmasında da bundan daha aşağı kalmadılar. İlk gelenlerin anlattıklarına göre, yerliler silâhların etkisinden çok, çıkarttığı gürültüden dehşete kapıldılar; çünkü o zamana kadar hep sessiz silâhlara alışmışlardı; bazen zehirli de olabilen oklar ve yay ya da mancınıkla attıkları taşlar gibi ve bunlara karşı en iyi savunma da, hayvan postu kaplı bir kalkandı. 16. yüzyılın sonundan başlayarak ateşli silâhlar işgalcilerle işgale uğrayanlar arasında yoğun bir kaçakçılık ilişkisinin başlıca malı oldu: Kuzey'de, özellikle Saint-Laurent ve Büyük Göller çevresinde, kunduz kürkü, diğer yerlerde de yaban öküzü ve koyun postuna karşılık, tüfek. Kaçakçılık daha sonra, üretilmesi ve kullanılması yine bilinmeyen barutu da kapsamına aldı. Yeni silâhların kullanılması, yerel teknikleri de köklü bir biçimde değiştirdi ve özellikle de Kızılderililer'in demiri işlemeyi tanıyıp öğrendikleri ölçüde etkili oldu. Bu nedenle kendi tüfeklerinin bakımını yapacak derecede ustalaşana kadar, giderek sömürgecilere daha bağımlı hale geldiler. Yeni tekniklerin yaygınlaşması, artık kullananlardan yana, buluşu gerçekleştirenlere de karşı dönmeye başlamıştı.

Tüfeğin benimsenmesi, yaşam tarzı üzerinde kalıcı etkiler yarattı: Balık tutma, toplayıcılık ya da toprağı işlemek gibi etkinlikler yerine, avcılığa ayrıcalık tanınmasına yolaçtı.

At ve tüfekle, Kızılderili o zamana kadar yapamadığını başardı, vahşî doğaya egemen oldu. Artık her şey, varlığını sürdürebilmek için onu, başlıca

olanağı avcılığa dört elle sarılmaya itiyordu.

Sömürgeciler, ateşli silâhların yaygınlaşmasının etkilerini farkettiklerinde, artık çok geçti. 1750'de İsveçli doğabilimci Peter Kalm, şuna dikkat çekiyordu: "Avrupalılar, Kızılderililer'e silâh kullanmasını öğrettiler ve onlar da ok ve yaylarını terkettiler... Avrupalılar şimdi yerlilere alaybozan tüfekleri vermeyi reddederlerse, onları ölüme mahkûm etmiş olurlar... Ya da Kızılderililer öylesine öfkelenirler ki, Avrupalılara saldırırlar. Vahşîler şimdiye kadar ateşli silâh imal etmeyi hiç denemediler... Tamamen sömürgecilere bağımlılar." Ve La Salle daha 1680'de şöyle yazıyordu: "Vahşîler, çocuklarından çok bizimle uğraşıyorlar, çünkü ancak bizden tüfek sağlayabiliyorlar." Sömürgeleşme çağının başlaması ile birlikte, silâhlanmanın da yaygınlaşması, hükûmetleri endişelendirdi ve bunu engellemeyi, hiç olmazsa kısıtlamayı ya da denetlemeyi denediler, ama boşuna. İngilizlerin koyduğu katı yasal engelleri, kabileleri gizliden gizliye silâhlandıran ve Fransızlar'dan, İspanyollar'dan ya da Hollandalılar'dan gelen önerilerle boşa çıkarıldı. Birleşik Devletler'in bağımsızlık ilânından sonra, Amerikan hükûmeti Kızılderililer'e ateşli silâh satışı üzerine tekel koyarak, yerel ürünler karşılığında sınırda bazı silâh satış istasyonlarına resmî izin verdi. Böylece Kızılderililer sürekli silâh sağlayabildiler ve bunlar da her zaman yeni imalât ürünleri değildi. 18. yüzyılda özellikle ünlü Kentucky tüfekleri gözdeydi. Sürekli atış yapabilen ve Colt, Winchester, Remington gibi ünlü isimler taşıyan otomatik silâhlarla birlikte, Kızılderililer için de yeni ufuklar açıldı. En sonunda, İç Savaş'ın ertesinde, pazar iyice kalabalıklaştı ve Kızılderililer en gelişmiş silâhlarla donandılar ve bu da, 19. yüzyılın sonuna doğ-

ru, çatışmalardaki sertliği açıklamaya katkıda bulunuyor.

Ateşli silâhların kullanımı, kabilelerarası ilişkilerde de etkisini gösterdi ve en iyi silâhlananlara, diğerleri karşısında üstünlük sağladı. Ateşli silâhları ilk edinen kabileler, komşuları üzerinde baskı kurdular. Diğerleri arasında İrokoylar federasyonunun 17. yüzyıldaki gücü ve sömürgecilerin onlarla ittifak sağlama çabaları, böylece açıklanabiliyor.

Daha da genelde, kabileler bazen sömürge güçlerinden birinin, diğerine karşı maşası durumundaydı. Fransızlar'la İngilizler arasındaki kıtaya egemen olmayı amaçlayan bir yüzyıllık savaş boyunca, birinciler, silâh sağladıkları Huronlara bel bağladılar, ikinciler ise, İrokoyları desteklediler. Bağımsızlık Savaşı'nda onlar da, isyancıların yanında yeralan Oneydalar ve Tuskaroralar dışında, İngiltere ile ittifaka sadık kaldılar. 1812 savaşında Şavniler, reisleri Tekumseh'i 1813'deki Tamise muharebesinde öldüren Amerikalılar'a karşı, İngilizler'in yanında yeraldılar. Kızılderililer silâhlandıktan sonra, kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen çatışmalara da sürüklendiler ve yokedilmelerine ya da topraklarından sürgün edilmelerine çanak açtılar. Fransızlar'ın yenilgisinden sonra, Huronlardan sağ kalanlar, Batı'da kendilerine sığınacak bir yer aradılar, ama burada da Siyuksların düşmanlığı ile karşılaşarak, peşpeşe Kızılderili ellerindeki Michigan, Ohio ve Kansas'a sürükleyen uzun bir göç yolculuğunu sineye çektiler. 1813'ün hemen ertesinde, Şavniler dağıldı; daha sonra geleceğin Oklahoma'sı Kızılderili ellerinde, Şerokelerle karıştılar.

II. Kızılderili Savaşları

Kızılderililer'le sömürgeciler arasındaki silâhlı çatışmalar, 17. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna, silâhlı direniş sona erene dek, tarihin sürekli akışını meydana getiriyor. Bu üç yüzyıl boyunca, özellikle bazı kanlı çatışmalara sahne olan dönemlerde, Kızılderililer'in alın yazgıları çizildi.

En amansızı da, İç Savaş'ı izleyeni oldu. 1865 ile 1876 yılları arasında, Elise Marienstrass, on iki büyük muharebenin geçtiğini ve bunların hemen hepsinden Kızılderililer'in üstün çıktıklarını ve Amerikan birliklerine kanlı kayıplar verdirmelerini vurguluyor ve Amerikan kayıplarının, Kızılderili kayıplarından çok daha ağır olduğuna dikkat çekiyor. Amerikalılar, Güney'e karşı verdikleri mücadelede, savaşmayı öğrenmişlerdi; ancak Jamini ve Clauswitz ekollerinde yetişen generaller, Kızılderili baskınları ile başedecek çapta eğitilmemişlerdi. Custer'in anımsattığı gibi, "hiçbir insan ırkı, hatta Kazaklar bile, at üstünde böylesine harika bir hareket becerisi gösterememişti." Sözkonusu Custer, Teton Siyuksları ve Çeyenlere karşı verdiği meşhur *Little Big Horn* "muharebe"sinde, küçük düşürücü bir yenilgiye uğrayıp, sonra da ölmüştü.

Bunu izleyen yıllarda, uslanmak bilmeyen son kabilelere kendi "çözüm"lerini zorla kabul ettirerek, bu yenilgiyi unutturmaya çalıştılar. Kuzeybatı'da, Modokların 1873'te Oregon'daki yenilgilerinden ve sağ kalanların da sürgün edilmesinden sonra Delik Burunlar, reisleri Joseph'in yönetiminde Kanada'ya kaçarak kara alın yazgılarından kurtulmayı denediler. Amerikan birlikleri tarafından kıstırılınca da, umutsuz bir savaş vermek yerine, teslim olup sürülmeyi yeğlediler. Reis Joseph'in 1877'de Oklaho-

ma'da ele geçirilmesinden sonra, direnişleri kırıldı ve Reis Joseph'ten başka hiç kimse, alın yazgılarına boyun eğişlerini, bundan daha iyi ifade edemezdi: "... Beni dinleyin, reisler, artık yoruldum. Yüreğim hasta ve tasalı. Bundan sonra canım hiç savaşmak istemiyor." 1904'te, yaklaşık otuz yıllık bir sürgün hayatından sonra, ömrünün kalan günlerini kabilesinin insanları arasında, Colville (Washington) rezerv alanında geçirme iznini koparttı.

Colorado'ya yerleşmiş olan Utesler için saptanan alın yazgısı, Dee Brown'ın açıkladığı gibi, istilâcıların yöntemlerini çok iyi yansıtıyor. 1878'de bölgelerine şair, gazeteci, romancı ve hepsi başarısızlığa uğramış tarım kolonileri organizatörü Nathan C. Meeker adında bir yeni ajan atandı. İlkel ve barbar Utesleri "yetiştirip aydınlatma"ya da karar verdi. Uteslerin kutsal saydıkları bir alan üzerinde bir koloni inşa ettirmeyi kararlaştırdı. Rezerv alanlarını ellerinden almak için onlarla inatlaştı ve hepsini cezalandırmakla tehdit etti. "Burasını işletemezseniz, çalışmaya yanaşmazsanız, uzaklardan yeni beyazlar gelecek ve yavaş yavaş, hiçbir şeyiniz kalmayana kadar, her şeyinizi elinizden alacaklar." Bir başka seferinde de onlara, "Aşağılık ayaktakımı!" diye hakaret etti. Bunun sonucu, çıkan çatışma ve sağ kalanların 1881'de Colorado'dan Utah'a kadar, 550 km.'lik uzun yürüyüşü oldu. Colorado artık Kızılderililer'inden tamamen temizlenmişti.

Yaşanan tarihin en belirgin bölümlerinden biri de, Kızılderililer'in Black Hills'ten kovulmaları. Dakota'nın Batı yönündeki bu ormanlık tepeler, ayak basılması yasak kutsal yer diye bellenmişti ve zaten erişilmesi de çok güç, sarp ve yüksek yerlerdi. Siyukslar 1868'de imzalanan bir anlaşma ile bu dağların mülkiyetini "her zaman için" elde etmişler-

di. Ancak 1874'e doğru buralarda zengin altın yatakları bulunduğu söylentileri yayıldı ve açgözlülük hemen su üstüne çıkıverdi. Beyazlar, bu toprakları satın alma çarelerini araştırdılar, ama reisleri Sitting Bull ve Red Cloud (Kızıl Bulut)'un direnişleriyle karşılaştılar. Crazy Horse (Çılgın At), "Black Hills'leri satmaya kalkışacak ilk reisi ben öldüreceğim" diye açıkladı. Bu durumda askerî çözümden başka çare kalmıyordu: Yani toprakların Amerikan askerleri tarafından işgali ve bu da 1876'da gerçekleştirildi. Ve Siyukslar da dağ ellerini terkedip, daha doğudaki çorak bir rezerv alanına, Wounded Knee köyüne çekilmek zorunda kaldılar.

Güneybatı'da Apaçiler için öngörülen yazgı da, bunun kadar acımasız. Yeni-Meksika'da da çatışmalar eksik olmuyordu ve 1850'ye doğru altın bulunması, durumu daha da ciddîleştirmişti. 1862'de ünlü öncü Kit Carson, durumu sakinleştirmek için bölgeye gönderildi. Arizona'da bir rezerv alanına yerleşmeyi kabul eden Mezkalero Apaçileri karşısında başarılı oldu, ama Şirikahua Apaçilerine sözünü geçiremedi. Onlar da önce Mangus Colorado, sonra Koşize yönetiminde savaşımlarını sürdürdüler. Meksika sınırına yakınlıkları sayesinde Beyazlar'ı taciz edip, cezalandırılmayacaklarını bildikleri Güney'e çekilebiliyorlardı. 1883'te taciz olayları iyice yoğunlaştı; çünkü Apaçilerin başına Geronimo adında bir reis geçmişti ve Apaçiler iki yıl boyunca Federal birliklere kafa tuttular. Geronimo 1885'de tutsak düştü, kendisine bir haydut gibi davranıldı, Florida'da kürek hapsine gönderildi ve 1901'de Theodore Roosevelt'in başkanlık döneminin başlangıcında, tutsak olarak boy göstermesinden önce, Oklahoma'da bir askerî rezerv alanına enterne edildi. Şirkavhaların sağ kalanları Arizona (San Car-

los), Florida ve Oklahoma'da çeşitli rezerv alanlarına dağıtıldılar. Apaçiler, birbirlerinden ayrı ve kopuk, küçük gruplar halinde, dolayısıyla zararsız bir biçimde varlıklarını sürdürebildiler.

Halkın bir bütün olarak direnişinin sonunu noktalayan bu Kızılderili savaşları, önceki yüzyıllardan miras kalan uzun bir çatışmanın ancak son kalıntılarıdır. Bağımsızlık ilânından hemen sonra, kurulan yeni Cumhuriyet, İngilizler'i destekleyen Kızılderililer'i cezalandırmak eğilimi ile, yerliler ve Beyazlar arasında bir sınır saptamak isteği, yani çatışmaları önleyecek bir tampon bölge yaratma niyeti arasında bölünüp bocaladı. Bu, Washington'un ortaya attığı bir düşünceydi: "... Onlarla (Kızılderililer) aramızda bir sınır çizmeyi kararlaştırıyoruz ve bu sınırın ötesinde halkımızın avlanmasını ve yerleşmesini önlemek için çaba göstereceğiz ve Kızılderililer de bu sınırdan öteye geçmekten uzak duracaklar." Böylece kelimenin Amerikanca anlamı ile bir no man's land, bir sınır düşüncesi belirginleşiyor ve amaç, sömürgecilerin güvenliğini garantiye almak ve bir yandan da Kızılderili uluslarının hakları karşısında saygılı olmak. Bu nedenle de 1784 ile 1788 arasında kendileri ile pek çok anlaşma imzalandı ve topraklarının iyeliği garantiye alındı: İrokoylarla, Fort Stanwix anlaşması; Delawareler, Wyandot ve Şippevalarla, Fort McIntosh anlaşması; Şerokelerle de Hopewell anlaşması. Yeni kurulmuş Devlet, sabit bir sınır hayali üzerine dayalı bu anlaşmaların ne denli nafile olduğunu, Kızılderililer'le çatışmayla sonuçlanan sömürgecilerin her yöndeki zorlamaları karşısında çok çabuk hissetti. 1794'te General Wayne'in birlikleri, Fallen Timbers'te, *Blue Jacket* (Mavi Ceket)'in Şavnilerini yenilgiye uğratıyor ve onlara Greenville anlaşmasını zorla kabul et-

tiriyor. Bu kez meşaleyi Tekumseh yeniden yükseltiyor ve yandaşlarına, Greenville anlaşmasının intikamını alma görevini veriyordu. Onlar da General Harrison karşısında yenilgiye uğradılar.

Sömürge çağı, sebepleri daima aynı olan çatışmalar yüzünden, bundan daha az zengin değil: Kızılderililer'le Sömürgeciler arasındaki alanın sınırlarını saptamaktaki olanaksızlık, 18. yüzyılın büyük siması, Ottawalıların reisi Pontiac oldu ve Amerikalı tarihçi Parkman onun için ünlü yapıtını, *Pontiac Komplosu*'nu yazdı. Bu ünlü reis, 1763'te İngilizler'in tuttuğu Detroit karakolunu bastı. Eylem öylesine ani gerçekleşmişti ki, İngiliz kaleleri peşpeşe düştü. Sabrı taşan İngiliz komutanlığı, düşmanlarının üzerine köpeklerin salınmasına ve suiçeği mikropları ile salgın başlatılmasına karar verdi ve böylece ilk kez biyolojik savaşa başvuruldu. Doğru ya da yanlış, bu olay Kızılderili savaşlarındaki acımasızlığı ve Sömürgeciler'in Kızılderililer'e karşı sert kıyıcılığını çok iyi bir biçimde ortaya koyuyor. En sonunda İngilizler eski "böl ve yönet" ilkesini uygulayarak, diğer Kuzeybatı kabileleri ile ittifak kurup, Pontiacların Ottawalarını yalnız bırakmayı başardılar ve o da, 1766'da görüşmelere razı oldu ve üç yıl sonra da karanlık koşullarda öldü.

Pontiac ile atışma aslında 1637'de başlayıp, Pekotlar savaşı diye adlandırılan bir dizinin son çırpınışıydı. Başlangıçta kıyı Kızılderilileri ile ilişkiler dostça gelişmiş, hatta yerliler ilk gelen sömürgecilere, karşılaştıkları güç koşullarda hayatta kalabilmeleri için, yardımcı bile olmuşlardı. Ancak dokuz sömürgeci boyun topluca öldürülmesi, aralarında çatışmaları başlattı; yani Pekotlara karşı harekete geçilerek, hepsi Batı'ya sürüldü. Sağ kalanlar, Mohavklar ve Mohikanlarla karıştılar; Pekot'lar ise

kabile olarak tamamen ortadan silindiler ve bu bir kabilenin yokedilmesinin ilk örneği. Bundan otuz yıl sonra, Yeni-İngiltere'ye komşu bir bölgede, *Kral Philippe'in Savaşı* olayında, benzer bir girişim daha yineleniyordu. Olayın adı, Vampanoag kabilesinin reisi Philippe'ten kaynaklanıyordu ve kendisi bölgedeki diğer kabilelerin desteğini aramış, Narragansetlerin desteğini de sağlamıştı. Yaygın bir uygulama uyarınca, İngilizler de onları yenmek üzere Pekotların ve Narragansetlerin düşmanlarına bel bağladılar ve çıkan savaş, aylarca sürdü. Ancak Philippe öldürüldükten ve Massachussetts ile Rhode Island'da 20 kasaba yerle bir edildikten sonra, 1678'de Casco'da barış imzalandı. Bu savaş, Sömürgeciler'in zihninde Kızılderili'ye karşı sürekli bir kin beslenmesine yolaçan anılar bıraktı.

Yine de bu sistemli kıyıma karşı ender karşı çıkışlar da görüldü. Rhode Island'da, Roger Williams, Pennsylvania'da da William Penn, Kızılderililer'le barışçı bir *modus vivendi* (geçici uzlaşma)'da karar kıldılar. Rhode Island sömürgesinin kuruluşu sırasında (1636), Roger Williams Kızılderililer'le eşit koşullar altında görüşme konusunda çok titiz davrandı. Penn de, Kızılderililer'le arasındaki işlemlerde büyük titizlik gösterdi; aldığı toprakların karşılığı bedelleri ödedi ve sözleri, hareketleriyle onların gururlarını kırmaktan özenle kaçındı. 1683'te Sehackamaxon anlaşması ile Pennsylvania'nın bir bölümünün ayrılmasını yasal yollardan sağladı ve Voltaire bunun hakkında "ne sövüp sayılan ne de çiğnenen tek anlaşma" dedi. Olay, Benjamin West'in ünlü bir tablosunda, ulu bir karaağacın altında, reisleri Tammanen (ya da Tammeni)'nin çevresinde toplanan Kızılderililer'i, silâhsız gelen William Penn ve diğer sömürgecileri buyur ederken göster-

di. Tablonun konusu belki düzmece olabilir, ama Kızılderililer'le olan ilişkilerin çeşitliliğini iyi yansıtıyor. Ancak bu tür ilişkilerin olağanüstülüğünü kabul etmek ve hatta Pennsylvania olayında bile geçici kaldığını belirtmek gerek. W. Penn'in ölümünden sonra, sömürgecilerin giderek artan baskıları ve yeni topraklara sahip olmak hırsı, Kızılderililer'le olan ilişkileri çok çabuk buruklaştırdı: Delawareler ve Pennsylvania'nın diğer küçük kabileleri de sıraları gelip topraklarını terketmek ve Batı'ya doğru uzun ve sürekli bir yolculuğa katlanmak zorunda bırakıldılar. Philadelphia'nın Quaker'leri, aslında Yeni-İngiltere'nin Püritenlerinden hiç de farklı değillerdi.

Üç yüzyıllık çatışma, sonuçta en zayıfların yokolmalarına ya da köklerinin bulunduğu yerlerin merkezlerinden uzaklara sürülmelerine sebep oldu, Kızılderili topluluklarını yerlerinden etti.

III. Doğal Çevrenin Yokedilişi

Sömürgeleştirme, Kızılderili'nin yüzyıllardır içinde yaşadığı doğal çevreyi altüst etti. Bu sarsıntıların etkileri, onun yaşam tarzının temellerini kundaklamak üzere, savaşın etkileri ile katlandı.

Bu değişikliklerin örnekleri, tıpkı şehirlerin yaratılışı ya da kültürlerin gelişip yayılması kadar çoktur. Puebloların konutlarının ya da Mesa Verde'nin mağara yerleşimlerinin kanıtladığı gibi, elbette bütün Kızılderililer göçebe değildi. Öyle anlaşılıyor ki Doğu'daki Kızılderililer, şehir uygarlığını hiç tanımıyorlardı. Yeni-Hollanda'nın ilk valisi Peter Minuit 1624'te bugünkü Manhattan adasını, Manhattan Kızılderilileri'nden inci, kumaş, düğme, demir ve çinko kap-kacakla benzeri tapon eşyalar

karşılığı 60 florin'e satın aldığında, yerleşim alanı henüz iskân bile edilmemişti. Sömürgeciler önce savunması daha kolay şehirlere yerleştiler; daha sonra, önceden görüldüğü gibi, Kızılderililer'i geri püskürterek, içerilere daldılar. İlerledikçe, karakollar inşa ediyorlardı ve bunlar çok kere ilerdeki şehirlerin çekirdeklerini oluşturdu. Ülke böylece giderek kalıcı yerleşimlerle dolduruldu ve bu da Kızılderililer'in hareket özgürlüğü için hep birer engeldi. Mekânları bölündü ya da parçalanıp dağıldı. Yeni yerleşimleri kalıcı yollar birbirlerine bağladıkça, ülkenin iç kesimlerinde de bir denetime olanak hazırladı.

Çevre değişikliğinin bir başka nedeni de, tarım kültürlerinin yayılmasıydı. Hem de uzun zaman ileri sürüldüğünün aksine, Kızılderililer toprağı işlemesini bilmedikleri için değil. En azından bazı yörelerde, yiyeceklerini sağlayan üreticiliği yapıyorlardı; örneğin kendi gereksinimleri için mısır, fasulye, patates yetiştiriyorlardı; ancak bu üreticilik sınırlı ve büyük olasılıkla gelip geçiciydi ve bu da uygun tarım araç-gereci eksikliğinden kaynaklanıyordu. Sömürgeciler daha işin başında, geniş ve spekülatif, uçsuz-bucaksız alanlarda kalıcı tesisler gerektiren üreticiliğe soyundular. Virginia, Maryland, Carolyna'da da durum böyle gelişti ve daha sonra Middle West, sonra da Far West'e yayıldı.

Yeni Dünya'da toprak kimindi? Sahiplik hakkı ile, Kızılderililer'in mi? Ya da fetihten kaynaklanan hakla, sömürgecilerin mi? Üç yüzyıl boyunca iki tez, doyurucu bir çözüm bulunamadan karşılıklı çatıştı. Kızılderililer, bireysel iyelik kavramından yoksundu ve elbette bir yazılı uygarlık eksikliğinden, ellerinde hiçbir belge bulunmuyordu. Üzerinde yaşadıkları toprağa, kolektif bir mülk gözüyle bakı-

yorlar ve daha da çok, dinsel bir değer yakıştırıyorlardı. Etnologlar, mülkiyet konusunda onların kendilerine özgü, sömürgecilerinkine yabancı bir kavrama sahip olduklarını ve bunun biçimsel hukuka değil, toprağı işleyenlerin haklarına dayalı olduğunu savunuyorlar. Toprak, bir akraba ya da bir kabile grubu içinde bir aile tarafından işlendiği sürece, bu aile bir olgu sonucu oranın sahibi sayılıyordu. Avrupa'daki anlamı ile, bir iyelikten çok, bir yararlanma hakkıydı ve bu hak, baba ya da ana akrabalığı ile, bazen iki yoldan başkasına aktarılabiliyordu. Huronların olayı, özellikle bu yönden ışık tutucudur. İsteyen, dilediği kadar toprağı ekip biçebilirdi ve toprağına özen gösterdiği sürece, iyeliğini korurdu. Ancak terkettiği anda, kabileden herhangi biri, buraya yerleşebilirdi. Lewis Morgan gibi bazı etnologların deyimiyle, sistem "komünist" olmakla da nitelendirilemezdi: Olsa olsa *kabileye özgü* denebilirdi. Huronlar, yerleşik bir topluluktu; peki, ya göçebe topluluklar? Kızılderililer sözkonusu edilince, temel güçlüklerden biri ortaya çıkıyor: Uçsuzbucaksız topraklar üzerindeki aşırı çeşitlilikler.

Bu kavramlar, toprak konusunda *biçimsel* iyeliğin geçerli olduğu sömürgecilerin kavramları ile pek bağdaşacak türden değildi. Dahası, kafalarında egemenlikle karışan fetih hakkı kavramı ile doluydular. İngiltere kralları duruma bu gözle bakıyor ve şirketlere ayrıcalık belgesi verirken, bomboş ve insansız bir anakara sözkonusuymuş ilkesine bel bağlıyorlardı. 1606 tarihli bir belgeye göre, Virginia Kumpanyası, "yaygın olarak Virginia denen Amerika'nın bu yöresi"nde, "ya bize ait olsun ya da henüz bir prens veya bir Hıristiyan halk tarafından henüz işgal edilmemiş toprak ve bölümlerinde konut, plantasyon ve koloniler kurmakla" yetkili kılınıyor-

du. Kızılderililer tamamen görmezlikten geliniyor, çünkü hiç varolmamışlar gibi sayılıyorlardı: Hıristiyan bir topluluğa ait olmadıklarından, hiçbir hakları yoktu. Böyle çeşitli öğelerden yola çıkarak, Locke ve Vattel de, baştan sona sömürgecilerden yana bir mülkiyet kavramı geliştirdi. İlki için doğal hak, çalışmaktan yola çıkarak mülkiyet hakkını yaratıyordu. Eğer Kızılderililer çalışmazlarsa, toprak sahibi olmaya da hakları olamazdı. 1758'de Neuchâtel'de yayınlanan *İnsanların Hukuku* üzerine kitabında Emmericn de Vattel, çok açıktır: Toprak, onu işleyenlerindir. "... Peru ve Meksika'nın uygarlaşmış topraklarının fethedilmesi, açıkça bir gasp iken, birçok sömürgeci boylarının Kuzey Amerika kıtasına yerleşmeleri, tam sınırında kalmakla yetinirlerse, asla yasallıktan öteye geçmez. Bu geniş yörelerin halkları, buralarda yerleşip yaşamaktan çok, bir uçtan diğerine koşturup duruyordu." Dolayısıyla da toprak mülkiyeti konusunda bir zaman aşımına uğramama hakkına sahip değildiler.

Böylece toprağın işgali ile toprak mülkiyeti arasında ince bir ayırım ortaya çıkıyor. Sömürgecilerin gelişlerinden önce, Kızılderililer bu toprakların üzerindeydiler, ama bu, onların buralara sahip olduklarını hiçbir şekilde göstermiyor; ayrıca fetih olayı, durumu köklü biçimde değiştirdi. Bu ayırımın üst düzeyde geçerliliği, biraz gecikmeli gerçekleşti, fakat 19. yüzyılın başında kabul edildi. 1830'da Kızılderili Sorunları Komitesi, şunu onaylıyor: "Kızılderililer eski sahip oldukları topraklar yönünde, hiçbir mülkiyet hakkı ve egemenlik iktisap etmemişlerdir..." Oyun, oynanmıştı. Toprakla ilgilenip işlettikleri takdirde, topraklar üzerinde mülkiyet hakkı, Beyazlarındı.

Bu zorbaca tecavüz, Kızılderililer'i çok yaraladı

ve buna karşı çıkmak için de ellerinde şiddetten başka şeyleri yoktu. Toprakları, yasal yollardan elinden çıkıyor, üzerindeki hakları hiçe sayılıyordu. Geleceğin başkanı Theodore Roosevelt de, hiç utanmadan, ancak çok uzun zaman aralıkları ile işgal ettikleri topraklar üzerinde birkaç Kızılderili'nin haklarını tanımanın, aynı anda, ister avcı, hayvan yetiştiricisi, hırsız ya da başkaları olsun, öncü beyazlara da aynı hakkı tanımak anlamına geleceğini ilân ediyordu.

Yerlerinden koparılıp atılan ya da en fakir ve verimsiz topraklara zorla sürülen Kızılderililer, geniş alanların mısır ya da buğday tarlalarına, büyükbaş hayvan sürülerinin bir uçtan ötekine arşınladığı otlaklara dönüştürülmesi ve toprakaltı zenginliklerinden yakıt ve maden kaynaklarının işletilmesi ile, doğal çevrelerinin değişimine elleri-kolları bağlı tanıklık ediyorlardı. Geçiş alanları kendilerine kalmıştı, ancak özgün kökenli bitki ve hayvan örtüsü tahrip edildikçe, bunlar da ellerinden çıkmaya başladı.

Kızılderili'nin yaşamındaki çöküntüyü, en iyi yabanöküzünün - özgün adıyla bizonun yokolması simgeliyor. Elbette bugünkü Birleşik Devletler'in ve Kanada'nın güney ucunun üçte ikisini oluşturan Büyük Ovalar ve yaylalara bağlı bizonla her şeyi açıklamaya kalkışmak, abartma sayılabilir. Bizonun, Büyük Göller ve Apalaş dağları yörelerinde varolduğu hakkındaki tanık ifadeleri, çok eskilere dayanıyor. Örneğin 17. yüzyılın sonunda La Salle Atlıları yoldaşlarından rahip Hennepin, Büyük Göller'in yanında rastladığı, sımsıkı birbirlerine sokulmuş bizonlardan oluşan sürüler gördü ve bütün gezginler ve misyonerler gibi, derinden etkilendi. "... Bu yabanöküzleri ya da boğalarının kıl yerine

çok ince yünleri var. Dişilerinki, erkeklerinkinden daha uzun... Başları canavarcasına iri... Boyunları çok kısa ama çok da kocaman... İki omuzları arasında bir kambur ya da kabartı bulunuyor... Başlarının üzerinde ve iki boyunlarının arasında, gözlerinin üzerine düşen ve kendilerini çok çirkinleştiren kara yeleleri var." O dönemde bizonların köklerinin kazınması imkânsız gibi görünüyor; çünkü çok çabuk döllenip ürüyorlar: "Bu hayvanlar o kadar hızlı ürüyorlar ki, ne denli yokedilseler, sıradan bir mevsimde, bir sonraki yıl daha da çoğalıyorlar." Bu izlenimler, 18. yüzyıl sonunda "scout" (izci) Daniel Boone ve Volney'in tanık ifadeleriyle de onaylanıyor. Volney, hayvanların varlığını bugünkü Illinois'te, çoktan Batı'ya çekilmeye başladıkları bir sırada haber veriyordu. Tocqueville de, *Amerika'da Demokrasi* adlı kitabında bu Batı'ya çekilişi onaylıyor ve endişeleniyordu: "Bizon sürüleri aralıksız çekiliyorlar; daha birkaç yıl önce Alleghanyaların eteklerine kadar yaklaşıyorlardı; birkaç yıla kadar onları Kayalık dağlar boyunca uzanan uçsuz-bucaksız yaylalarda bile görmek belki zorlaşacak."

Bizon, yayla Kızılderilileri'nin yaşamına ve özellikle de bu yaylaların efendileri Siyukslara çok yakından bağlıdır. Bizon avı onların başlıca etkinlikleriydi ve uzun yollara çıkmalarını gerektiriyordu, çünkü hayvanlar en iyi otlakları bulabilmek için, mevsimlere göre göçüyorlardı: Yazları çayırlar burada yeşerince, Batı'ya gidiyorlardı ve sonbaharda yeniden Doğu'ya akın ediyorlardı. Bizon sürüleri toynakları ile toprağı döven yüzlerce hayvandan oluşuyordu ve çıkarttıkları gürültü, çok uzaklardan işitilebiliyordu. Siyukslar, bu hayvanları yakalayabilmek için sürüyle hile tezgâhlamışlardı ve 19. yüzyılın ortalarındaki George Catlin'in tabloları sa-

yesinde bunları biliyoruz. Bizon, çok ağır bir hayvandı, sınırlı bir koku alma duyusu ile ve ancak sürüler halinde bir yerden diğerine gidebiliyordu. Siyukslar atlardan yararlanmaya başladıktan sonra, bineklerinin hızı sayesinde birkaçını sürüden uzaklaştırmayı ve yalnız kaldıklarında vurup avlamayı başardılar. Bazen de onları ürkütmemek için, hayvan postlarına bürünüp aralarına karışıyor, bağırmalarını taklit ederek, birkaçını alaşağı ediyorlardı. Sürücül içgüdüleri hayvanları hep aynı yöne koşturduğundan, bizonları bir yar kenarına çekmek, oldukça kolaydı ve o zaman tam bir kıyım yaşanıyordu. Bilindiği gibi çok usta binici olan Siyukslar için, uygulanan bütün teknikler başarılıydı.

Olanca gereksinimlerini, besin, giysi, konut gibi, bunlardan sağlamaktan başka, Kızılderililer'in bizonlara karşı bu gözü dönmüşçe saldırılarının sebebi neydi ki? Bizon eti çok makbuldü ve et ihtiyaçlarının temelini karşılıyordu. Uzun dilimler halinde kesilip güneşte kurutulan bizon eti, kışın tüketilen "pemmican" (bir tür baharatsız pastırma)'yı sağlıyordu. Tazesi de seçkin bir yemekti ve özellikle dili, sömürgeci beyazlar tarafından pek takdir ediliyordu. Postu da, kılları ile işlenip, giysi, yatak ya da yatak örtüsü diye kullanılıyordu. Kılları alınırsa, ova ve yayla Kızılderililer'inin konutları *tepee*'lerin damlarını örtmeye yarıyordu. Kıllar, kadınlar tarafından işlenip, battaniye ve halı örmeye yarayan bir dokuma malzemesi de sağlıyordu. Son olarak bağırsakları da kurutulup, yay diye kullanılıyordu. İnsanoğlu ile çevresi arasında böylesine sıkı bir ortak yaşama ilişkisi, enderdir.

Bu ilişki, 19. yüzyılın başında sorun halini aldı ve 1860 ile 1880 arasında koptu. Bizonların sayıca çokluğu, tükenmesi olanaksız bir kaynak izlenimini

yaratıyordu; öylesine ki, sömürgeciler erkenden aşırı açgözlülüklerini hemen ortaya döktüler. 18. yüzyılın sonundan başlayarak, kürk kumpanyaları, Missouri havzasında vurulan bizonların postlarını, bütün halinde dışarıya göndermeye başladılar. Derken Beyaz sömürgeciler hayvanın etinin lezzetinin farkına vardılar ve bizonları, çok az bir parçasını tükettikleri halde, kitle halinde ve ayrım yapmadan yoketmeye giriştiler. 19. yüzyılın ortalarında, Black Hills yöresindeki Belçikalı misyonerde Smet'in tanık olduğu olaylar, bu yönden çok aydınlatıcı: 40 kişi için her gün altı bizon avlanıyor ve yenmeyen kısımları da, atılıp ziyan ediliyordu.

Bizonların yokoluşunda son darbeyi indiren, kıtalararası demiryollarının yapımı oldu. 1869'da kıtayı posta arabası ile bir kıyısından ötekine katederken, gazeteci Horace Greeley, yaklaşık bir milyon olarak tahmin ettiği önemli bizon sürülerine rastladı. Yolun iki tarafında memleket kapkaraydı, diyor. Bundan birkaç yıl sonra, kıtalararası yolların inşaatı, bu hayvanların göç yollarını altüst etti ve alanlarını birçok bölgelere ayırdı. İnşaat halindeki yollar boyunca personelini beslemek zorundaki girişimciler, gerçek anlamda sistemli bir katliam uyguladılar. Bizonlar çok kaliteli bir besin sağlıyordu ve hem de maliyeti, sıfırdı. Bundan daha büyük bir şans olamazdı! Bizon avcılarının en önemlisi de, Buffalo Bill (Bizon William) adı ile tanınan William Cody idi. 1867'de Omaha ile Utah arasındaki demiryolunu inşa eden *Union Pacific* kumpanyasının bir yan kuruluşu tarafından tutulan Buffalo Bill, yolda çalışan ekiplere et sağlamakla yükümlüydü. "Günde yaklaşık 12 bizon gerekiyordu ki, bu da 24 jambon demekti; çünkü her hayvanın yalnız arka parçalarını ve hörgücünü kullanıyorduk... Çok yük-

lü bir ücret istedim. Bana bu parayı rahatça ödeyebileceklerdi; çünkü et, kendilerine hiçbir ek maddî külfet getirmiyordu... Bu işte kaldığım topu topu 18 ay içinde, 4280 bizon vurdum ve Kızılderililer'le soluk kesen pek çok serüven yaşadım." Böylesine bir kıran temposunda bizon, çok kısa bir zamanda elbette yokolmaya mahkûmdu.

Kıtalararası demiryolları ilerleyip çoğaldıkça, bizonun yokolma alanı da hızla daraldı. 1850'lerde sürüler Minnesota'yı çoktan terketmişlerdi; 1867'de de Colorado'yu. Bizonun son sığınağı, Dakota-Montana-Wyoming üçgeniydi ve son sürüler buralarda 1883-1886 yılları arasında görülebildi; ondan sonra da sadece tek başlarına yaşayan hayvanlar kaldı. Otuz yıllık bir süre içinde bizon, Amerikan yaylalarından silinmişti. Ova ve yaylaların Kızılderili'si, artık geleneksel çevresinden yoksundu. General Trobriand'ın açıkladığı gibi, "...beyaz adamlar'ın yerleştiği her yerden yaban öküzleri kaçıp uzaklaşıyor ve yaban öküzleri gidince, yaylaların Kızılderili avcılarının ölmeleri gerekiyor... Otlak sımsıkı kenetlenmiş bizon sürüleriyle kapkaraydı ve Kızılderili ile ailesi için yaşamak kolaydı; çünkü her zaman yiyecek etleri ve ticaret yapacakları kürkleri bulunuyordu." Maddî temeller böylesine dinamitlenmişti, ama olayın moral boyutları, çok daha ciddî idi. Bizon avı, Kızılderili için bir tür spora eşitti; gücünü ve becerisini bu sayede kanıtlıyordu ve dolayısıyla da erkekliğini. Ayrıca bu av, onun temel uğraşıydı: Bizon yokolunca aylaklaşıyor, ister-istemez kendisini içkiye ya da hırsızlığa kaptırıyordu. Kadınlara gelince, onlar da ne pemmecan kurutabiliyor, ne örtü işleyebiliyor, ne de yatak örtüleri dokuyabiliyorlardı. Bizon avına bağlı sözlü gelenekler de yokolmaya mahkûm edilmişti ve artık genç Kızılde-

rililer'e atalarının yücelikleri anlatılıp anımsatılmayacaktı. Durum, maddî bir uygarlık kadar, kültürel gelenekler'in de yokoluşuydu. "Bu koşullarda, kadın ya da erkek olsun, bir Kızılderili'nin kültürsüz bir uyruk ya da yaratık olmaktan başka çıkar yolu var mıydı?"

Bizonun yokuluşu, Kızılderili'yi bir çiftçiye dönüştürme girişimiyle (1888-1890) aynı anda gerçekleşti ve bu, kesinlikle bir rastlantı değil. Kızılderili'nin avcı olmaktan vazgeçtiği anda, toprağa bağlanıp yerleşmesi için, ortada artık hiçbir engel kalmıyordu ve 1887'den başlayarak da, bu yol izlendi. Bu da özellikle binlerce yıllık ya da dilerseniz, Mesih'e kadar uzandığı söylenebilecek umutların yeniden doğduğu gerçek bir sarsıntı yarattı. Bu umutların, bizonun yokolmasının başlıca kurbanları olan ve eskiden taban teptikleri alanları Dakota'da rezerv alanlarına yerleştirilmiş Siyukslar arasında hoş karşılanması da, basit bir rastlantı değildi. *Ghost dance* (hortlak dansı), 1870'e doğru Nevada'da, Payuteler arasında doğdu ve içlerinden biri, Wovoka, bunu rezerv alanlarına, kendilerini yabancı gibi ve yönlerini şaşırmış gibi hisseden Kızılderililer'e aktardı. Törensel dans, üstüste birkaç gece ve önceden saptanan aralıklarla sınırlanan büyüleyici bir gece dansları biçimi alıyordu. Siyukslar *ghost dance*'i yeni bir çağın habercisi, bir tür rönesans biçiminde yorumladılar. Kızılderili bu sayede köklerindeki yaşamına dönecek ve buna, âdetlerine, geleneksel giyim-kuşamına ve kendinden geçiren danslarının uygulamasına kalkarak hazırlanmalıydı. Başlangıçta, bu doğuştancı eylem, Beyazlar'a karşı tepkiler yaratmışa benzemiyor, ama sonunda Siyukslar da böyle bir kimliğe büründü; çünkü onlar, diğerlerinden daha çok, avlakların ortadan kalkmasından, bi-

zonun yokolmasından ve daha da genelde, rezerv alanlarında çektikleri sefaletin yükünü taşımışlardı. Wounded Knee'de, 1890'da her iki taraftan yaklaşık 200 kişinin ölümüne yolaçan ve yüzyıllık bir dengenin bozulmasının Siyukslarda yarattığı şoku ortaya koyan trajik çatışma da, ancak böyle açıklanabilir.

İster siyasal ya da ekolojik etkenler sözkonusu edilsin, sonuç hep aynı: Kızılderili toplumlarının yerlerinden edilmeleri. Üç yüzyıldan kısa bir süre içinde, bu topluluklar çöktü; Kızılderili'yi, kendisinin olduğunu bile tanıyamadığı bir ülkede, şaşkın bıraktı. Elbette evrim, geriye dönüşü olmayan bir olgu ve kendi kendine sorulabilecek tek soru da, acaba başka bir çıkar yolun bulunup bulunmadığıydı. Bir sömürgeleştirme süreciyle karşılaşan bütün ülkelerde, çeşitli derecelerde de olsa, sonuçlar hep birbirine benzer. Ancak Kuzey Amerika'da yerinden edilme olayı, Kızılderililer'in zayıflığı ve sömürgecilerin sayıca üstünlüğü ile, kıtayı bomboş sayma ve bir yerli halkın varlığını kabul etmeme temeline dayalı kavramları ve buna uygun olarak mekânı işgal edip, ehlileştirmekteki kararlılıkları ile, çok hızlı ve topyekûn gelişti. Son bir çözümleme olarak, Kuzey Amerika Kızılderililer'ine lâyık görülen alın yazgısı, bu orantısızlık ve bu baskın çıkma isteği ile açıklanabiliyor. Buna karşılık ne Kanada, ne de Birleşik Devletler, Latin Amerika'yı parçalayan sosyal patlamaların tehdidi altında değil.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KENDİLERİ GİBİ

Tanık yokluğu nedeniyle, Kristof Kolomb öncesi çağın sonlarında Kızılderililer'in ne durumda bulunduklarını düşlemek, oldukça güç. Kuşkusuz Yeni Dünya'ya ilk varanların anlatıları var; ama bunlar yalnız temas kurdukları ilk kabilelerle ilgili ya da başka bir deyişle, Doğu ve Güneydoğu kıyıları ile sınırlı bazı kabilelerle. Bu Kızılderililer ne denli ilginç ve ırklarının temsilcisi olurlarsa olsunlar, anakarada yaşayan çeşitli Kızılderililer'in çok zayıf, hatta çok küçük bir parçacığını oluşturuyor. Kıtanın iç yerlerindeki kabileler daha iyi tanınmaya başlandığında, bunlar çoktan sömürgeleştirilmenin şokunu içlerine sindirmeye başlamışlardı bile. İşte bu nedenle Siyukslar, hep atlılar diye betimlendiler; oysa at, onların yaşam tarzlarını allak-bullak etmişti. Kaliforniya, Oregon gibi bazı yöreler ise, ancak 18. yüzyılın sonlarında tanınabildi ve demek ki dış etkileri çoktan sindirmiş olabilirlerdi.

Bir de Kızılderili uygarlıklarının hepsinin sözlü geleneği olduğunu hatırlamakta yarar var. Yani klasik denen uygarlıklardan farklı olarak, durumları belirli bir zamanda saptamaya, hiçbir tanık ifadesi olanak vermiyor. Bu durumdakiler, yalnız Kızılderililer değil: Özellikle Gine körfezinin çevresindeki Afrikalılar düşünülsün. Yine de onların geçmişine uzanmak için, yakın zamanlarda çok iyi kullanılan kolektif bir Afrikalı belleği var. Kızılderililer

için böyle bir şey sözkonusu değil, çünkü onların toplulukları, Afrikalılarınkine oranla çok daha bölünüp parçalanmış halde; üstelik Afrikalılar da yerlerinden sürülmüş olsalar bile; hem de ne koşullarda!

Son olarak, Kızılderililer ancak taş devri aşamasına gelebildikleri için, geçmişlerini aydınlatabilecek anıtlar da bırakmış değiller. En zengin arkeolojik sit alanları, Colorado'daki Mesa Verde'de bulunanlar ve bunlar da, *pit house*'lardan (mağara evler), yalıyar kenarlarındaki çokkatlı evlerden *(cliff dwellings)* ve kült yerlerinden *(kivas)* ibaret. Aynı yerde 11. ve 13. yüzyıla tarihlenen çok sayıda alet ve el yapısı eşya da bulundu. Bu değerli tanıklar, yanıtları bulunamayan soruları da beraberinde getiriyor: Gerçekten de Puebloların Mesa Verde'deki yerleşim yerlerini terketmeleri, bir sır: Bir olasılıkla 13. yüzyılda niçin buradan çekip gittiler? Bu yaylalarda daha sonraları da görülen kurak dönemler yüzünden mi ayrıldılar? Yerleşim yerlerini işgal etmeyen düşmanları tarafından mı kovalandılar? Tarihlenebilen ender tanıklıklardan birine kesin yanıt vermek olanaksız.

Kızılderililer'i, ilk sömürgecilerle temas kurduklarında "saptayabilme"nin zorluğu, ortaya çıkan sorulara tarihçi ve etnologların getirdikleri yanıtların çeşitliliğini çok iyi açıklıyor.

I. Kaç Kişiydiler?

İlk tartışmalardan biri, 18. yüzyıl sonunda sömürgecilerin gelişinde, Kızılderililer'in nüfusunun ne olduğunun değerlendirilmesi üzerinde. Uzun bir zaman, Kızılderililer'in yüzlerce kabileye bölünmüş, bir milyon kadar bir nüfus oluşturdukları tahmin edildi. Bu tahmin, anakaranın boyutlarına göre el-

bette çok zayıf, çünkü küçük grupların aşırı dağılmalarını da içine alıyor ve sömürgeci kolonların karşılaştıkları yoğunlukla da bağdaşan yönü az.

Arkeolojik tahminlerin son zamanlardaki sihirli gelişmeleri, bu değerlendirmenin değiştirilmesine imkân verdi. Karbon 14'ün kullanılması, bulunan iskeletlerin yeniden tarihlenmesine yolaçtı; hava fotoğrafçılığından yararlanma, henüz çok iyi bilinmeyen yörelerdeki toprağın nasıl yerleşim merkezleri haline getirildiğini daha iyi anlamaya yaradı; üst toprak katmanlarının tabakalaşmasının daha iyi tanınması da, yararlı veriler sağladı. Dobyns bunlar sayesinde Kuzey Amerika'nın bütünü için (Meksika da içinde) 60 milyon rakamını öne sürüyor ve yalnız Birleşik Devletler içinde, 8-10 milyon nüfustan sözediyor. Antropolog Driver ise, bir başka tahmin yürüttü. Kuzey Amerika için 30 milyon ve Birleşik Devletler'de de 3-4 milyon Kızılderili bulunduğunu ortaya attı.

Demek ki tarih çağlarının şafağında, Kızılderililer'in nüfusu hakkında bir görüş birliği yok. Yarım yüzyıl önce Kroeber'in verdiği bir milyon rakamı ile, Dobyns'in önerdiği en çok 10 milyonluk tahmin arasındaki çizgi, önemli denecek çapta büyük. Hakkında çok az şey bilinen bir halkın nüfusunu değerlendirebilecek bilimsel bir yöntem yok. Yine de bu görüş ayrılıkları, göründüğünden daha az sivri: Kuzey Amerika kıtası, her ne olursa olsun, bugüne ya da diğer anakaralara kıyasla daha tenhaydı. Değerlendirmeler arasındaki farklılıklar, her zaman bilimsel temellere dayanmıyor; çünkü bugün geçerli olan, başlangıçtaki nüfusu daha kabarık gösterme eğilimi, yeni geliştirilen soykırım tezinden yana bir kanıt sayılıyor.

16. yüzyılın sonundaki Kızılderili nüfusunun

yaklaşık bile olsa rakamla asla ifade edilemeyeceği besbelli meydandadır; ne de hastalıkların ve alkol bağımlılarının sebep olduğu kayıpları. Wilcomb Washburn'ün açıkladığı gibi, Kızılderililer'in gözle görülür sağlıklı durumlarına karşın, her türlü bağışıklıktan yoksun olduklarından, yeni gelenlerin kendilerine bulaştırdıkları hastalıklardan daha zararlısı olmamıştır. Aralarında en büyük kırana da, çiçek hastalığı yolaçtı. Daha ilk sömürgeci kolonların Yeni-İngiltere'ye yerleşmelerinden de önce, çiçek büyük olasılıkla balıkçılar ve gezginler tarafından getirilmiş olmalı. Bu nedenle 1630-1640'lara doğru, Huron ve İrakoy konfederasyonlarının nüfusu, yarı yarıya azaldı. Salgın patlak verdikten sonra, içerilere de yayıldı ve daha başka kabilelere de bulaştı. Kara Ayaklara ayırdığı incelemesinde antropolog John Evans, Yerliler'in kurbanı oldukları salgın hastalıkları sıraladı: 1781'de, 1837-1838'de, 1849-1850'de, 1869-1870'de çiçek; 1837'de kızıl; 1864-1865'te kabakulak. Bazen salgınların geçtikleri yol bile izlenebiliyor: 1781'de Kara Ayaklar, çiçek hastalığını Şoşonların bir konaklama yerine düzenledikleri saldırıda onlara bulaştırdılar ve hemen bütün kabile, hastalıktan öldü. 1837 salgını, hastalığın bulaştığı Mandanların bir süre yanlarında kalan gezginler tarafından saçıldı. 1849'da New York ve Yeni Orleans'ta patlak veren kolera salgını, Batı'ye ilerlerken, Oregon yolunu izleyen öncüler tarafından bulaştırıldı. Bütün Platte boyunca, Siyuks toplulukları salgına yakalandılar ve bir hendese (geometri) subayı, hemen bütün köylerde cesetlerle karşılaştı. Pavnilerde hastalığın sebep olduğu en az 1200 ölüm olayı sayıldı. Avrupa'dan taşınan hastalıkların sebep olduğu kıyımın listesi bir hayli kabarık.

Hastalıkların bazıları, örneğin kolera ve çiçek, öldürücüydü ama diğerleri, kızıl ve kabakulak, genellikle aynı ağırlıkta seyretmiyordu. Ancak Kızılderililer, gerçek bir paravanayla diğer dünyadan ayrılmışlardı ve savunmalarını sağlayacak her türlü bağışıklıktan yoksundular. Ne derece ciddî olurlarsa olsunlar, hastalıklar onları hep aynı şiddette çarptı ve her seferinde tam bir felâket boyutlarına erişti. Her türlü siyasal ya da askerî boy ölçüşmeden daha çok, salgınlar yerel halkın büyük bir bölümünü kırdı, geçirdi ve bazı tarihçilerin sinsi bir alaycılıkla dedikleri gibi, sömürgeciliğin en iyi müttefiki oldu.

Alkol bağımlılığı da, bununla rahatça kıyaslanabilecek kıranlara yolaçtı. Kızılderililer'in "sert içkiler"e düşkünlükleri ve içmekte kendilerini gemlemekten aciz kalmaları ile ilgili tanıklıklar hayli kabarık. 1795'e doğru Senekalara uğrayan Rochefoucauld-Liancourt dükü, alkol bağımlılığının zararları karşısında iyice çarpılıyor: "... Bana öyle geliyor ki bu insanlar, insanlığın alçalmasının son aşamasındalar ve bence kabahat, yine de daha uygarlaşmış halklarda. Vahşî kaldıkları sürece vahşî, bağımsız, belki yırtıcıydılar, ama insandılar; ama bugün beyazların kendilerini köle etmekte çıkarları bulunduğundan, onları para ve viski ile baştan çıkarıyorlar, onlara kötü ve kabaca davranıyorlar." Şurası hemen hemen doğru ki, sömürgecilerin gelmelerinden önce, Kızılderililer alkolü ya hiç bilmiyorlardı ya da çok az tanıyorlardı. Bazı meyve sularını mayalaştırıyorlardı, ama damıtma işleminden hiç haberleri yoktu. İçme alışkanlıkları da bulunmadığından, içkinin zararlı etkilerinden habersizdiler ve amaçlarına ulaşmak için ev sahiplerinin sarhoşluk halinden yararlanmak isteyen sömürgeciler tarafın-

dan yüreklendiriliyorlardı. Doğrulanmayan bir geleneğe göre, "Manhattan" deyimi, Algonkiyon dilinde "ilk büyük işaret" anlamına geliyordu ve denizci Henry Hudson ile yerliler arasındaki ilişkinin türünü vurguluyordu.

Sarhoşluğun, tanrılarla temas kurmanın bir yolu gibi görülmesi de olası; bu da bazı dinsel törenlerde alkollü içkinin bulundurulmasını açıklayabiliyor ve elbette önceleri, hiç böyle bir şey sözkonusu değildi. İngiliz Kolombiyası'nda Saliş Kızılderili-ler'i, alkollü içki ile tanıştıktan sonra, bunu piyotlak (zenginin, kabile mensuplarına armağanlar dağıttığı şölen) törenlerine kattılar ve bu törenlerde boy gösterenler, bir dostluk nişanesi olarak mallarını aralarında değiş-tokuş ederlerdi. Alkollü içkiye gelince, tükenene kadar içki içilir, yarattığı etkilere kulak asılmazdı. Salişler kafayı bulup sarhoş olunca, kardeşlerinin sövüp saymalarına ve yanlış davranışlarına karşı alabildiğine hoşgörülüydüler, ama ayık ve normal hallerinde böyle davranışları acımasızca mahkûm ederlerdi. Salişlerin Hıristiyanlığı kabul etmelerinden sonra, rahipler alkol bağımlılığını ortadan kaldırmak için akla karayı seçtiler ve bu kez de gizli gizli içilmeye başlandı.

Alkolün Kızılderililer üzerindeki etkileri, bir de fizyolojik yönden açıklanıyor. Beslenme alışkanlıkları onların metabolizmaları üzerinde özel durumlar geliştirmişti ve bu da alkolü kaldırmalarını altüst ediyordu. Bazı kabilelerin dejenere olup yıkılmaları, geleneksel beslenme rejimlerinin böylesine zıvanadan çıkmasına bağlanabilir. Bu açıklamanın değeri ne olursa olsun, alkol bağımlılığının Kızılderililer'in fizik dirençlerini azalttığı meydandadır; hem de salgın hastalıklarla aynı derecede.

Yerlilerin sağlık durumlarını denetlemek ne

denli zor idiyse, içki kaçakçılığını kontrole almak kadar çetin değildi. Daha 17. ve 18. yüzyıllardan başlayarak, sömürgeciler bu konuda sert yönetmelikler getirdiler ve daha sonraki yüzyılda bunlar rezerv alanlarında yaygınlaştırılıp, yenilendi ve hatta uygulamada buralara alkollü içki sokulması yasaktı. Ancak önlemler, kunduz ve bizon postu elde etmeye susamış kaçakçıların açgözlülüğü ile, içkinin erdemlerine çok değer veren Kızılderililer tarafından kolayca hasıraltı edildi. Miamiler kabilesinden *Little Turtle* (Küçük Kaplumbağa) 1802'de o zamanki Birleşik Devletler Başkanı Jefferson'un bir nutkunda belirttiği gibi, bazı Kızılderili kabile reisleri ise, alkole karşı kampanyaların savunuculuğunu üstlendiler. Reis, halkının bu zehiri tanımadan önceki mutluluğu ile, şimdiki halini kıyaslayarak, şöyle diyordu: "... Bizim çocuklarımız, sizinkiler gibi irade sahibi değiller; bu nedenle de her şeyden önce bu kötülüğe bir çare bulmak gerek."

Ancak ne bulaşıcı hastalıklara ne de alkol bağımlılığına geçerli çare bulunabildi. Bu yüzden iki âfet de yerlilerin parçalanmasına katıldı ve bu anakara üzerinde hiçbir zaman Kızılderililer kalabalık bir topluluk halinde yaşamadıkları izlenimini daha da güçlendirdiler.

II. Nereden Geliyorlardı?

Kızılderililer'in kökleri hakkında antropologlar arazi üzerinde araştırmalara başlamadan önce, en fantezi yorumlar uzun zaman dolaşıp durdu. İlk gelen sömürgeci boyları, hiç tanımadıkları böyle bir halkın karşısında pek meraklandılar ve çok doğal olarak, o zamanın tek başvuru kaynağı İncil'e eğildiler. Nuh Peygamber'in torunları arasında da, ge-

çerli bir açıklama buldular: Üç oğlu, Sam, Ham ve Yafes'ten ilki, beyaz ırkın kökünde vardı; Ham da siyah ırkın; Yafes, Kızılderililer'in hepsinin; hem de tek bir deyim altında, o çağın Amerikan kıtasının varlığından haberi olmamasının cahilliğiyle, Hint elleri halklarını da karıştırarak. Demek bu insanlar da İncil'in halklarından biriydi ve ortak gövdeden, bilinmeyen değişimlerle ayrılmıştı. İncil okuyarak beslenen ve evrenlerini bulabilen Püritenler için, bu kadarı yeterli bir açıklamaydı. Ama tıpkı Ham'ın torunları gibi, Yafes'inkiler de boylu bir daldan gelmiyorlardı ve bu da kendilerine lâyık görülen kötü davranışları haklı göstermeye yetiyordu. Yine 18. yüzyıla kadar dayanan ve birkaç gezginin kaleminden çıkan bir başka açıklamada, Kızılderililer'in, İsrail'in kayıp bazı kabilelerinin torunları olduklarını savunmaya dayanıyor. Bu tez, Kızılderili tarihini ilk yazanlardan biri sayılan James Adams tarafından bol bol geliştirilmiştir. Kendisi yerlilerle devamlı ticaret ilişkileri içinde olan ve 1775'te yayınlanıp, yakınlarda yeniden basılan bir *Kızılderililer'in Tarihi*'nin yazarıdır. Efsanelerin yaşamları çok çetin...

Kızılderililer'in Asya kökenli oldukları ise, günümüzde artık şüpheye pek yer bırakmıyor. Sibirya ile Alaska arasındaki geçiş yolu göreceli bir biçimde kolay, çünkü iki anakarayı sadece 60 km.'lik bir uzaklık ayırıyor ve aradaki adalar da bağlantı sağlıyor. Hatta buzul çağında, önce Berling boğazının iki yakasında da ortak olarak yaşayan hayvan türlerinin, gerçek bir buzdan köprüden geçme olanakları büyük bir olasılık.

Geçişin buzul çağında, yani Pleystosen denen dönemde gerçekleştiği kabul edilirse, buzulların suları tutması nedeniyle deniz düzeyinde hatırı sayılır bir alçalma, kolayca hayal edilebilir ve bunun ar-

dından iki kıta arasında pek çok doğal köprünün varlığı düşünülebilir. Şimdi soru, yeni gelenlerin ilk adımlarını attıktan sonra, hangi yolu tutup ilerledikleri. Dizi dizi fiyordlardan meydana gelen Batı kıyısını izlemek, varlığı doğrulanamayan gemiler kullanılmadıkça, zordu. Bu durumda doğuda, buzul alanlarının ötesinde bir yol kalıyor ki, Kanada ve Yeni İngiltere'deki İrokoylar gibi kalabalık kabileler burada yeralıyor. Onların Pasifik kıyılarında, özellikle Kaliforniya'da yerleşmelerinden beri tek başlarına kalan Kızılderililer karşısındaki teknik üstünlükleri de böyle açıklanabilir. Bu yöre bir tür kapanca rolü üstlenmiş olabilir ve yeni gelenler burada sıkışıp kalabilirler.

Asıl güçlük, Kızılderili göçlerinin tarihlendirilmesinde. Acaba bu olay, kaçıncı bin yılda gerçekleşti? Günümüzün eğilimleri, bunu geçmişte giderek daha uzaklara götürmek; hatta bazıları çağımızdan binlerce yıl öncesine kadar dayandırıyor. Ancak bu alanda her şey, tahminlere dayalı, çünkü belirtiler çok sınırlı ve az güvenilir. En değerlileri, yontma çakmaktaş uçlar ve ilk gelenlerin Yontma Taş çağında karaya çıktıklarını onaylıyor. Ama bunlar insan elinin mi, yoksa doğal aşınmanın yontusu mu? Bazı antropologlar, bu çakmaktaşlarının insanın varlığını onaylamaya yetmeyeceğini bile düşünüyorlar.

Başka tarihleme öğeleri de, bedensel karakterlerin benzerliklerinin sağladıkları olabilir. Kızılderililer'in Asya halklarıyla akrabalıkları kesin; Çinliler, Japonlar ya da Moğollar'la değil, ama onlardan önceki biraz belirsiz ve Sibirya ile Hint ellerinin doğusuna yerleşmiş Mongoloid'lerle. Bu da Amerika'nın, dolikosefal (uzun kafalılar) karakter taşıyan eski bir halk tarafından iskân edildiğini destekle-

yen başka bir kanıt. Buna karşılık Alevutlar ve İnuvitler, daha yakın zamanlarda gelmişler, çünkü bugünkü Doğu Asya halkları ile bedensel akrabalıkları, çok daha belirgin.

Tahminler, kesin bilinenlerden ağır basıyor ve Kızılderililer'in gelişleri sorusu, güvenilir malzeme kalıntıları yokluğundan, hâlâ gizemini koruyor.

Kızılderililer o zamanlar av, balıkçılık ve toplayıcılıkla yaşıyordu. Tarım, 2. bin yılda ortaya çıktı ve Güney'den, karakteristik bir ürün, mısırla ithal edildi. Tarım uygulamasının, Kızılderililer'in yaşam ve uygarlıkları üzerinde önemli etkileri görüldü; önce kendilerini toprağa bağlayarak, sonra da çeşitli alanlar arasında farklılaşmalar yaratarak. Bu döneme ait çanak-çömlek ve ev âletleri kalıntıları bulundu ve bu da büyük üretim alanlarının coğrafyasını çizmeye olanak veriyor.

Çorak Güneybatı'da çoğunlukla *Mogollon* deyimiyle belirtilen çok uyumlu bir üretim gelişti. Büyük olasılıkla komşu Meksika kökenlidir ve tek biçimli, kırmızı ya da kahverengi çanak-çömlek karakteri taşır. Hohokamlar gibi bazı halkların daha gelişmiş bir evreye eriştikleri, sulamaya dayalı bir tarım ve daha çeşitli seramikler ürettikleri sanılıyor. Bunların, ölülerini yakmaları da mümkün.

Daha da kuzeyde, yaylalarda, diğerlerinden kaba bir kültür gelişiyor ve *Sepetçiler (basket-makers)* deyimiyle belirtiliyorlar. Mutlaka komşu Mogollon kültürünün etkisiyle daha geç olarak seramik evresine ulaşıyorlar ve çağımızın 8. yüzyıl dolaylarında, en parlak devrine 13. yüzyılda erişen *Pueblo* kültürünü üretiyorlar. Mesa Verde'deki konutlar ve kült yerleriyle temsil edilen kültür budur. Toplamacılığın ve avcılığın yerini alan tarımın genelleşmesiyle belirlenir ve süslemeli seramik ortaya çıkar. Ameri-

ka'ya, Meksika körfezinden giren İspanyollar (16. yüzyılın ortaları) henüz bilinmeyen nedenlerle gerileme çağına girmiş olan Pueblo uygarlığı ile erken temas kurdular. Aynı kültür daha sonra çok sayıda dallara ayrıldı ve günümüzde Yeni Meksika ve Arizona'da Navajolar, Apaçiler ve Hopiler tarafından temsil ediliyor.

Ohio ve Missisippi vadilerinde, ölü odaları ya da tapınak temelleri gibi kullanılan binlerce höyüğün varlığı ile tanınan bir kültür gelişti. Bu höyüklerin bazıları hayvan, kuş ve yılan biçiminde ve son derece güzel, değerli buluntular sağladılar. Bu kültürün halkları oldukça işlenmiş bir seramik üzerinde çalışıyor ve mısır, fasulye ve kabak üretimine dayalı bir tarım alanında çalışıyordu. Arkeologlar, bu kültürün doğrudan doğruya bu yörelerin, özellikle ormana dayalı karakterine bağlı olduğunu ve yetiştirilmiş bitkiler sağlayan daha güneydeki kültürlerle sıkı bağlar kurduklarını tahmin ediyorlar.

Daha da güneyde, Missisippi'nin aşağı vadisinde, bir olasılıkla Orta Amerika kökenli höyükler *(temple mound culture)* üzerinde inşa edilmiş tapınaklarla belirlenen ve Chateaubriand'ın ünlendirdiği bir halk, Naçezler tarafından temsil edilen bir kültür gelişmişti. İlk kez 18. yüzyılın başlarında Fransız ihracatçılarla temasta bulundular ve daha sonra topyekûn ortadan silinen bu kültür hakkında bilinenler, bu ihracatçıların betimlemelerine dayanıyor. Naçezler, Bienville tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra, 1730'da topraklarından sürüldüler, komşu kabileler arasına karışıp, Louisiana, Güney Carolyna'da dağıldılar ya da köle olarak satıldılar. Büyük bir dikdörtgen alanın çevresinde şehirler kurdukları, bol miktarda mısır yetiştirdikleri ve seramikçilikte yeni biçim ve yeni teknikler geliştir-

dikleri biliniyor. Her Naçez köyünde iki höyük bulunuyordu; biri Güneş, öteki Tapınak gözüydü. Page du Pratz'da şöyle yazıyor: "Tapınağın içinde dikkat çekecek hiçbir şey yok, dört kadem yüksekliğinde ve altı kadem uzunluğunda, üzerinde son Büyük Güneş'in kemiklerinin saklandığı, sanatsal biçimde çalışılmış, hasırdan bir sandığın bulunduğu bir tür sunağın yeraldığı masadan başka. Tapınağın büyük salonunda ise ölümsüz bir ateş yanıyor."

Bu hızlı panoramadan ortaya çıkan, Kristof Kolomb ya da prehistoria çağından önce, Kuzey Amerika'da çeşitli kültür biçimlerinin yerleştiği. Prehistoria deyiminin bu anakarada farklı bir içeriği olduğu belli; çünkü 16. yüzyıla kadar sürmüş. Büyük bir hataya düşme tehlikesiyle karşılaşmadan öne sürülebilecek şey, sömürge şokunun yaşandığı sırada, bu kültürlerin, yokolma değilse bile, çöküntü yoluna girdikleridir. Kıtaya ilk varanlar, 1585'te İngiliz Banlowe ve 1588'de Hariot, gelip geçtikleri Kızılderili şehirlerindeki perişanlığı vurgulamışlardı. Peki, ne olmuştu? İç savaşlar mı? Salgın hastalıklar mı? Yoksa gizemli bir felâket mi? Hiç bilinmiyor, ama Francis Jennings'in önerdiği görünüme katılmak olası: Sömürgeciler, bakir bir topraktan çok, dul bir toprak ana bulmuşlardı. Ama kimin dulu?

III. Nasıl Örgütlenmişlerdi?

İlk gelen kolonlar Kızılderili örgütleri tarafından bozguna uğratıldı ve sömürgeciler, bildiklerinden çok farklı siyasal örgütlerle karşı karşıya kaldıklarını sandılar. İlk izlenim, Avrupa'da yaygın kumanda zincirini dışlayan topyekün bir anarşi ile karşı karşıya geldikleriydi. Oysa Aztek ve İnkalarınki gibi imparatorluklar vardı, ama yalnız Güney'de.

Otorite, sayısız kabileler ve uluslar arasında erimişe benziyordu. Oysa ister Arktik, yayla ya da büyük ovalar Kızılderililer'i, ister doğu elleri Kızılderililer'i olsun, hepsinde yönetim işlevleri uygulanıyordu. Aradaki temel fark, bu yönetimin uygulandığı düzeyde bulunduğunu göstermesi. Kızılderililer, az-çok özerk sayısız birimler halinde dağılmışlardı ve otorite kendini bunların içinde gösteriyordu. Otoriteyi de değişik biçimlerde belirlenen *reis* temsil ediyordu. Artı, genellikle de verasetten çok, yetenekleri ağır basıyordu. Kızılderililer, oylama ile reis saptamayı bilmiyorlardı ve bu yöntem kendilerine kabul ettirilmek istendiğinde, çok şaşırdılar. Reise itaate gelince, bu da kabilelerin iyi niyetine kalmıştı.

Bu şemanın da türlü biçimleri var, örneğin Doğu'nun yerleşik ve tarımcı kabilelerinde, daha ayrıntılı bir örgütlenmenin varlığı görülür gibi. Özellikle siyasal işlevlerle askerî işlevler arasında bir farklılık bulunuyordu ve bunlar, farklı insanlar tarafından omuzlanıyordu. Siyasal lider, gündelik yaşamı yürütmekle sorumluydu; oysa savaşçı liderin dış görevleri vardı, bizon avı gibi.

Mutlak iktidar örnekleri, örneğin daha güneydeki imparatorluklardan ve belki de Kızıl Güneş'ten etkilenen Naçezler dışında çok ender. Garip rastlantı: Naçezlerin başında, güneşe çıktığını ileri süren "Büyük Güneş" saltanat sürüyordu. Olağanüstü onurlara lâyık görülüyor, yemeklerini, kendisine her göründüğünde eşlik eden tek karısı ile birlikte yiyordu. Naçezlerde, ayrıcalıklara sahip, köylerin yönetiminden başka özellikli, gerçek bir soyluluk kurumu vardı. Bu kurum, savaşta seçkinlere ya da güneşli bir bağı olanlara açıktı. Büyük halk kitlesini, Fransızların Puants (Pis Kokanlar) adını

verdikleri insanlar oluşturuyordu. Her "sınıf"ın ödevleri ve zorunlu uydukları kuralları, katılık tanımlıyordu. Saltanatta veraset Büyük Güneş'in oğlu yararına değil de, kızkardeşi tarafından gelen yeğenden yana işliyordu (anaerkil veraset).

İngilizler, Virginia'ya çıktıklarında, bir başka imparatorlukla karşı karşıya geldiler: Babasının yerini aldıktan sonra, egemenliğini ovalık ülkeye yayan Povhatan'ın imparatorluğu ile. Onunla temas kuran İngilizler'e göre, Povhatan'ın yönetim yöntemleri çok otoriter nitelikliydi. Onun kızı Pokahantas, sömürgeci John Rolf ile evlenerek, İngiltere'ye yerleşti, 1618'de Povhatan'ın ölümü üzerine, yerine erkek kardeşi İtopatin geçti.

Povhatan'ınki gibi bir imparatorluk örneği, olağanüstü bir durum. Genellikle tehdit ya da tehlike bir ya da birçok kabileyi, daha geniş bir yelpaze içinde biraraya getiriyordu. Kurdukları konfederasyonun, 17. yüzyılda, bugünkü New York eyaletinin büyük bir bölümünü kapsayan İrakoyların durumu, böyleydi. Bilindiği gibi bu konfederasyonun 16. yüzyılda, büyük olasılıkla daha kuzeydeki Huronların yarattığı tehdide karşı yanıt olarak, biraz efsane kişilikli, Hiyavatha adında biri tarafından, beş kabile, Mohavklar, Oneydalar, Onondagalar, Senekaller ve Kayugalar arasında kurulmuştu. En başta 49 şaşemnden (Kızılderili reisi) oluşan ve eşit olmayan 5 kabile tarafından paylaşılan bir konsey bulunuyordu ve her kabilenin tek oyu vardı ve eşitlik halinde Onondaga kabilesi, aracı rolü üstleniyordu. Bu rolü örtülü olarak Onandaga'ların reisi yürüttüğü halde, konfederasyonun bir başkanı yoktu. İktidar, sivillerle askerler arasında paylaşılmıştı; bir tehdit karşısında, savaşçı reisler belirleniyordu. Komşuların ve 17. ve 18. yüzyıllarda Fransızlara karşı bir blok

oluşturduğu halde, konfederasyonun bütünlüğü asla çok büyük değildi.

Bir başka örnek de, aynı yüzyılda sömürgecilerin sızma girişimlerine karşı konfederasyon halinde birleşen Şerokeler. Sürgüne gönderilip parçalanmadan önce, Sekoyahlarla birlikte 19. yüzyılda gücünün doruğuna erişti. John Raid'in vurguladığı gibi, Şeroke ulusuna bir şehirler konfederasyonu demek, biraz aşırıya kaçan bir deyim. En iyisi, küçük toplulukların biraraya geldikleri bir dizi şehir demek olabilirdi. En kötüsü de, savaş sırasında ortaya çıkan anarşiydi. Yine de ulusal bir hükûmetin sözkonusu olmadığı sonucuna varılamaz. Bazı şehir reislerinin, diğerlerinin izlemeyi kabul ettikleri bir otoriteyi uyguladıkları hallerde, ulus bir gerçek halini alıyordu.

Kızılderililer'in siyasal örgütlenmesi, bir ölçüde Antik Yunan'la kıyaslanabilir. Burada siteler, gereksinme duyduklarında, geçici olarak birleşiyor, ortak etkinliklere katılmayı kabul ediyor, sonra yeniden kendi özgürlüklerine dönüyorlardı. Alabildiğine geniş bir ölçek içinde, Kızılderililer arasında da durum böyleydi ve onlar da kendilerine özgü siyasal örgütlenmelerini geliştirmişlerdi. Ancak sömürgeci kolonların katı merkeziyetçiliği ve cahilliği, bu örgütlerin gerçeğini inkâr edebilirdi.

Sonradan ortaya çıkma kabile kavramından daha çok, Kızılderili toplumu *clan* (soy-sop)'a, yani ortak bir atadan gelmenin sağladığı birlikle ölçülen değere dayanıyordu. Bir kabile içindeki klan'ların sayısı değişebiliyordu; Senekalarda sekiz, Delawarelerde üç klan olduğu gibi. Her klan'ın, bir hayvan tarafından temsil edilen bir totemi vardı: Kurt, kunduz, hindi, şahin, kaplumbağa gibi... İdoquoilaların üç ortak totemleri vardı; ayı, kurt ve kaplumba-

ğa. Durumlara göre, klan'a ait olmak, anaerkil ya da babaerkil bir çizgi izliyordu ve anaerkil çizgi, daha ağırlıklıydı; tıpkı bir 18. yüzyıl Fransız gezginının anlattığı gibi: "Bütün Vahşîler'in hepsinin kökleri, kadın tarafından geliyor. İleri sürdükleri neden de, söylediklerine göre, çocuğun kadından geldiğinin açık-seçik belli olması ve dolayısıyla da, iyi kaynaktan geldiği; erkeklerden geldiklerinden ise pek emin değiller."

Bir alandan ötekine, aynı totemin çerçevesi içinde konukseverlik uygulamaları vardı. Örneğin İrokoy konfederasyonunu oluşturan çeşitli kabileler arasında, bunların mensupları gidip geldiklerinde, aynı durum geçerliydi.

Kızılderililer'in düşmanlarına karşı davranışları ne denli acımasız ise, dostlarına, akrabalarına ya da yabancılara karşı konukseverlikleri de, aynı derecede doğal ve cömertçeydi.

Antropologlar, klan içindeki akrabalık bağlarını ortak bir görüşte birleşemeden, çok tartıştılar. Onların en çok merakını çeken, baba, büyükbaba, amca ve çocuk gibi sözcükleri adeta basmakalıp bir biçimde, aile bağlarının sözkonusu olmadığı zamanlarda da kullanmalarıydı. Bu sözcükler bir kan bağlılığından çok, siyasal ya da sosyal bir hiyerarşinin çeşitli derecelerini belirtiyorlar. Örneğin baba sözcüğü, bir otorite ilişkisi sözkonusu edildiğinde kullanılıyor. Kızılderililer için Birleşik Devletler başkanı, "baba"larıydı ve 1831'de Yüksek Yargıç Marshall, Şerokeler hakkındaki ünlü kararını aldığında, hiç beklenmedik bir sonuç yarattı. Yargıç, devlet başkanı ile ilişkilerinde baba sözcüğünü kullanmalarını ileri sürerek, Kızılderili ulusların, yabancı değil, *ehlileştirilmiş* uluslar sayılacakları sonucunu çıkarıyordu. Çocuk sözcüğü de çok kez üstlerle astlar

arasında bir bağımlılık ilişkisini göstermek için kullanılır. Kardeş sözcüğüne gelince, ilişkilerde eşitliği belirtir. Bazı anahtar sözcüklerin kullanılışına bakarak bir klan içinden özellikli ilişkiler tipi çıkartılabilir mi? Pek bilinemiyor. Sadece sözlü geleneklerle, kalıtım çok uzaklara kadar götürülemez ve Kızılderililer'in doğrudan ve duygusal bağlardan çok, kalıtsal soy zinciri karşısında daha az duyarlı olmaları olasıdır.

Klan içinde kadın ve erkeğin ayrı ayrı rolleri, kendilerine ayrılan işlere orantılı biçimde değişkendi ve en önemlisi de, besin sağlamaktı. Avcılık ve balıkçılıkta erkeğin rolü öncelikliydi, ama tarımda aynı şey sözkonusu değildi ve her iki cins de, iyice tanımlanmış işleri yapıyordu. Doğu'da ekilecek toprağı açmak gibi ağır bir iş, erkeklere bırakılmıştı; sonra kadınlar gelip, tahta tarım araçları ile tarlayı sürüyor, mısır, fasulye ya da kabak ekiyorlardı. Daha başka halklarda da görüldüğü gibi, kadının döl bereketi, bu gibi üretim işleri için uğurlu sayılıyordu. Meyve ve çalı-çırpı, tahta toplamak için de kadınlar kolları sıvıyordu. Bu arada erkek de boş durmuyor, fırsattan yararlanıp avlanıyor ya da balık tutuyordu. Huronlarda kano inşa etmek ve köylerin çevresine kazık çakmak da onların işiydi.

Gezginler, kocasının kölesi bir kadın düşüncesi yaydılar: "... Ailede kadınların işi, kocalarının yemeklerini hazır etmek" diye yazıyor J. - B. Bossu, "hayvan postlarını elden geçirmek, ayakkabı yapmak, yaban öküzlerinin kılını eğirmek ve küçük sepetler ve elekler hazırlamak; hepsi de usta ve çalışkan." Bazı kabileler için kuşkusuz bu doğru bir görüş, ama genelleştirmemek gerek, çünkü Willcomb Washburn tarım toplumlarında kadınların, diğerlerine oranla daha önemli yer tuttuklarını gözlemli-

yor ve otoritenin bir bölümünü ellerinde tutan İrokoy kadınlarını örnek gösteriyor.

Kızılderililer'in evlilik kurumu da, düğün töreni düzenlenmemesi ve evlilik bağlarının esnekliği ile, sömürgecilerin çok dikkatini çekti. Kızılderililer kuşkusuz tekeşliydi, ama evliliğe daha çok gelip-geçici bir ilişki gözüyle bakıyorlardı. "Evleniyorlar ve bir av dönüşünde, kendi rızaları ile ayrılıyorlar ve her biri kendi yönüne gidiyor." Onlara göre evliliğin, "doğanın basit bir olayı ve iki tarafın karşılıklı rızasından başka bir yönü yok. Aralarında uygar bir ilişki bulunmadığından, eğer çiftlerden biri, diğerinden hoşnut değilse, selâmsız-sabahsız ayrılıyorlar ve evliliğin bir kalp bağlantısından başka bir yönü olmadığını söylüyorlar..." Damat adayı karısını istemek için müstakbel kayınpederine armağan olarak hayvan postları götürüyor. Kabul edilirse, bütün köy halkının çağrıldığı büyük bir şölen düzenleniyor. Şölen, damadın ailesinin erdem ve becerilerinin anıldığı dans ve şarkılarla bitiyor. Ertesi gün, kadının damadın ailesine tanıştırılması gerçekleşiyor. Kadın, seçimini özgürce yapıyor. "İyi savaşçı ve iyi avcılar, en güzel genç kızları seçiyorlar; diğerleri, kalan döküntüler ve çirkinlerle yetiniyor." Tekeşlilik geçerli olduğu halde, zaman zaman çok iyi bir kocanın iki kadınla, bazen iki kızkardeşle evlendiği de görülüyor. "Sebep diye de, kardeşlerin, birbirleriyle yabancılardan daha iyi anlaşacaklarını gösteriyorlar." Boşanma, pek az uygulanıyor. Ama koca, kendisini aldatan karısı ile aynı çatı altında oturmayı reddedebiliyor. Böyle hallerde kadın, köyü terketmek zorunda.

Çocuklar ise acımasız eğitim kuralları ile yetiştiriliyor, "Meme çocukları" kış ortasında bile soğuk suyla yıkanıyor, sonra çok çetin koşullarda yaşama-

ya alıştırılıyor. Bu tarz eğitim, ana-baba sevgisinin kanıtı, çünkü daha çok küçük yaştan zor bir yaşam için pişmek gerekli. Erkek çocuklar ava, balığa götürülüyor, savaşa alıştırılıyor. Hepsi yüzmeyi erkenden öğreniyor ve bu sporu, doğalarının bir ikinci yapısı gibi uyguluyorlar. Yeniyetmelik çağının başında, savaşçı reisle tanıştırılıyor, o da kendilerine nasihat edip, erkekçe yaşamaları için yüreklendiriyor. Ardından dirençlerini arttırmak için çoğu acı verici fizik sınavlardan geçiyorlar; örneğin vücutlarında yaralar açılıyor, zincirlerle ve acımasızca dövülüyorlar. Bu alıştırma törenlerinden sonra, diğer savaşçılar arasında yeralmaya hazır hale geliyorlar.

Yaşlılara gösterilen saygı da sık sık hatırlatılmıştır. Onların bilgeliğine güvenildiğinden, her türlü karar alınmadan önce, kendilerine danışılırdı. Yaşlılar, diğer kabile mensuplarının etkinliklerini izleyemeyecek kadar kocayınca, "düşmanlarının eline düşmek korkusu ile olduğu kadar, yaşlılığın düşkünlüğünü de çekmemek için, gürzlerle vurularak öldürülmelerini" isterlerdi. Demek ki yaşlıya saygı, vahşet sayılabilecek bir gerçekçilikle başabaştı.

IV. Bir Kızılderili Dini Var mı?

Kızılderililerde ve yanlış olarak ilkellikle nitelenen pek çok diğer halklarda, bütün bir gündelik yaşam, yanılma tehlikesi olmadan derlenmesi hayli güç inançlarla doludur. Bir yandan dini ayırt etmek, bu inançların aslında neler olduğu görünümünü yanlış yöne saptıracak bir soyutlama aşamasından geçiyor. Öte yandan da çok kere Kızılderili dinlerinin, yeni sızmalar, değişiklikler ya da bulaşmalardan önce ne oldukları konusunda da bilgiler eksik. Bugünkü Kızılderililer'in çoğunluğu, peşpeşe

gelen misyoner kuşakları tarafından Hıristiyanlığı kabul etmeye zorlandılar ve şimdi ya Roma Katolik kilisesine ya da çeşitli Protestan kiliselerine bağlılar ve bunlardan biri, *Native American Church* (Yerli Amerikan Kilisesi) yalnız Kızılderililer'e açık "ve Amerikan toplum baskısının etkilerinden çeken Kızılderililer'in kurduğu en yaygın ve uzun ömürlü hareketlerden biridir." Zaten atalarından kalma inançlarının bazı izlerini taşımayan Kızılderililer, alabildiğine az. Ancak birkaç kabile, Navajolar, Pueblolar, Potavatomiler, Siyukslar (o da bir ölçüde), dinsel geleneklerine bağlı kaldılar.

Kuzey Amerikalı Kızılderililer'e yakıştırılan dinsel ifadelerin bazıları, zaten genellikle yeni benimsedikleridir. 1870'ten sonra ortaya çıkan *ghost dance*'de ya da Meksika'da ve Yeni-Meksika'da doğal olarak yetişen ve payote (bir tür haşhaş) denen sanrı uyandırıcı bitkiden elde edilen bir tür kaktüsten sağlanan maddeyle ulaşılan coşku hali, yani *payotizma*'da olduğu gibi. Payotizma, 18. yüzyılın sonlarına doğru Apaçiler'in arasına girdi, daha sonra da, yaklaşık 1885'te Kiovalar ve Oklahoma Kızılderililer'i arasında yayıldı. Yanlış olarak Kızılderililer'in ilkel dinlerinin belirtileri diye ele alınan bu kültler, aslında sömürgeleştirmenin vardırıldığı noktanın sonucunda, onların kurbanı oldukları yabancılaşmayı ifade ediyor.

Bir Kızılderili dininden sözetmek, her ne olursa olsun, Batı'nın soyutlamasından kaynaklanıyor, çünkü Kızılderililer'in çeşitliliği, hepsinden çok, en iyi dinsel ifadelerde yansıyor. Doğu'nun basamaklarının İrokoyları ve Huronları, ovaların Kızılderililer'i, yaylaların Kızılderililer'i, Pueblolar, Hopiler ve Güneybatı'nın Navajoları, biraraya getirilmesi keyfe bağlı, onca farklı dinler demek.

Kızılderililer'in çoğuna göre, dünyaya bir ya da birçok tanrıda toplanan üstün güçler egemen. İrokoylar için bu güçler *Yüce Ruh* biçimini almıştı ve bu da bir tür Yüksek Yaratık'tı ve Peter Farb'ın, onların tektanrılığı bildiklerini savunmasına fırsat verdi. "İrokoylar *Yüce Ruh*'larına sırf o olduğu için tapıyorlardı, ama aynı zamanda diğer ruhları da kucakladığından seviyorlardı. Yüksek Yaratık kavramına diğer gruplarda da rastlanıyor ve bunların İrokoylarla hiçbir yakınlıkları da yok; örneğin Pavniler; onlar da Tirava dedikleri tek bir tanrıya tapıyorlar, onun göklerde bulunduğuna ve evreni daha az önemli tanrıların aracılığı ile yönettiğine inanıyorlar. Bu tek tanrı, insan kalıbı içinde algılanıyor ve gökkubbeden dünyaya gelen Attira ile evli olduğu kabul ediliyor.

Bu tektanrı görüntüsü, yine de olağanüstü gibi, çünkü Kızılderililer'in büyük çoğunluğu, doğanın gözle görünür güçlerine, öncelikle de en ağırlıklısına, *Güneş*'e inandıklarından, incelenen inanç ve kültlerin pek çoğunda, güneş bulunuyor. Örneğin Pavnilerde, Tirava ve Attira'nın altında, Güneş, Ay'la evlenmişti ve bu evlilikten olan bir oğul dünyaya inip, o da burada Sabah Yıldızı ile Akşam Yıldızı'nın kızı ile dünyaevine girmişti. Bazı kabileler böylece Klasik Antik Çağ'ı hatırlatan çok karmaşık bir mitologya geliştirmeyi başarmışlardı. Krovlarda güneş, gerek dualarda gerekse törensel yıkanmanın bir bölümünü oluşturan ter atmayı hızlandıran görüntülerde, yüce güç olarak anılırdı. Ona düzenli aralıklarla akşın yaban öküzleri kurban edilirdi. Doğanın diğer güçlerine de tapınılırdı; örneğin özellikle ova Kızılderililer'inin kültlerinde önemli yeri olduğu anlaşılan gökgürültüsüne. Daha başka durumlarda da, yağmura, ateşe, döl bereketine... Bu

güçler sık sık hayvanlarda kişilikleştirilirdi; kurtta, ayıda ya da daha çok kuşlarda ve bunlardan da kartal ve Batı'da simge haline gelen ünlü fırtınakuşu *(thunderbird)*'de. Anlaşıldığı kadarı ile bu Kızılderililer, bu doğa güçlerinin temelinde insanbiçimciliğine (andromorfizm) ender itibar ediyorlardı.

Bir ya da daha çok tanrı ile temas, törensel önemi kabilelere göre değişen ayinlerde gerçekleşiyordu. Törenlerin en gelişmişlerine, Pueblolarda rastlanıyor. Bunlar çeşitli biçimlere dönüşürken, bazıları dua etmek ve sunuda bulunmak gibi tamamen klasik biçimler alıyor. Bir Kansalı savaşçının güneşe yakarışında olduğu gibi: "Bir Pavni öldürmeyi diliyorum! Geri dönerken, beraberimde atlar getirmek istiyorum. Bir düşman öldürebilmek için eriyip bitiyorum! Ey Vakanda, bir Pavni öldürdükten sonra, sağ-salim dönmeme izin verirsen, sana bir bez gömlek ve üstlük giysi getirmeye söz veriyorum; sana bir de örtü getireceğim." Böylece dua daha çok çıkarcı ve somut bir biçim alırken, aynı zamanda Kızılderililer arasındaki savaşçı ilişkilerle de bütünleşiyor. Tanrı düzeyine erişmenin bir yolu da, hayallerdi; daha çok da, bu hayaller buhar banyoları ile harekete geçirilmiş ise. Her türlü törenden önce ter atmayı bir arınma çaresi diye kabul eden Krovlarda ve Kara-Ayaklardaki gibi. Ter atma odaları *(swetlodge)*, bütün Kuzey Amerika'da, en azından Atlantik'le Kayalık dağlar arasında çok yaygındı.

Tanrı düzeyine ulaşmak için en gözde yol ise, danstı. Bunun en iyi bilineni de, ova Kızılderilileri, yani Siyuksların çeşitli dallarında uygulanan *sun dance*, (güneş dansı)'ydı. Aslında bu yanıltıcı bir ad, çünkü dans yalnız güneşe değil, bütün doğaüstü öğelere sesleniyordu. Tören, genellikle kıştan hemen sonra, doğanın yeniden uyanışını daha iyi kut-

lamak için ve günlerce sürmek üzere düzenleniyordu. Tören, bir bâkirenin seçtiği direğin çevresinde düzenleniyordu. Kutsal bir alan sınırlamak amacı ile, direğin çevresine bizon kafatasları ve postları seriliyordu. Dansçılar, geleneksel ve değişik figürleri gösteren bir rahip tarafından yönetiliyordu. Bazı kabilelerde, dansla birlikte insanlar sırt ve göğüslerini isteyerek çizip yaralıyor ve vücutlarına şişler saplıyorlardı. 1935'te bu danslara yeniden izin verilmeden önce, 1904'te gösterilerin yasaklanması, bununla açıklanıyor.

Kızılderili dini, tanrılarla insanlar arasında aracılar öngörüyor ve bunlar da rahipler ya da şamanlar. Görüldüğü kadarı ile, rahip sınıfı olan pek az kabile var; ama en azından Pavnilerde gerçek bir rahiplik biliniyor. Bu sınıfın mensupları, tören geleneklerini ve kutsal şarkıları biliyorlar ve zorunlu olarak aracılık üstleniyorlardı. Daha da genelde, dinsel işlevler, siyasal sorumluluklarla biraradaydı, çünkü Kızılderili toplumlarında politika ve din, gündelik yaşamda içiçeydi; kabile ya da topluluğun sorumluları, tanrısallığın aracılığını da üstleniyorlardı. Şaman (Sibirya kökenli bir sözcüktür) daha farklı bir işleve sahipti; *medecine man* (sihirbaz hekim) diye çağrılması, onun hastaları tedavi etmekle yükümlü olduğunu gösteriyor. Bu konuda şamanın doğa güçleriyle özel bir ilişkisi olduğu sanılıyordu; özellikle de gökgürültüsü ile; bir de kabilenin simgesel hayvanlarından biri, ayı ya da kurtla. Ama Kızılderililer, şamandan, sağlık hizmetlerinden daha fazlasını da bekliyorlardı: Komşu kabilelerle savaşlarda etkili bir yardım, çalınan malların bulunması gibi. Şaman hem hekim, hem büyücü, kâhin ve hem de danışmandı; kısacası büyük itibarlı ve kesin etkili biriydi. Tek bir reise bağ-

lı kabilelerde, "şamanın rolü daha çok bir rahibinkine yakın, yani uzmanlaşmış bir dinsel mesleğin devamlı temsilciliğine."

Geriye bir öbür dünya kavramı sorunu kalıyor. Kızılderililer'de bunun büyük bir yeri yoktu; kusurlarının cezasının da olabileceği kavramından yoksundular ve bir cennet düşüncesine de sahip değildiler. Ölüler, önceki gibi yaşamayı sürdürüyorlardı; bizon avlıyor ve tipi'sinin altında yaşıyor; balık tutmaya gidiyor ve hogan'ına dönüyordu. Orada da, başka yerlerdeki gibi, kavramlar türlü-çeşitliydi. Pavniler, ruhun gökyüzüne çıkıp, ölümün türüne göre değişen yıldızlarla buluştuğuna inanıyorlardı; rahat döşeğinde ölen hastaların yeri, savaş alanında can veren savaşçılardan başkaydı. Krovlar ve Mandanlar ruhların dolaşıp durduğunu ve bazı hayvanların vücutlarında yeniden kendilerini bulabildiklerini düşünüyorlardı.

Bazı gezginler, Kızılderili gelenekleri arasında maskların taşıdığı önem karşısında çok şaşırdılar. İrokoylar, dinsel törenlerde çok mask kullanıyorlardı; tıpkı Kuzeybatı Kızılderililer'i gibi ve her iki topluluk da, ormanlık ülkelerde yaşıyordu. Pueblolar dışında, ormanların seyrek olduğu ova Kızılderililer'i arasında mask kullanımı enderdi. Mask taşımak, dinsel törenlerle sınırlıydı ve çok çeşitliydi. Kullanılması, bu kabilede geçerli kültlerden birine bağlıydı; mutlu ruhlara özgüydü ve bunlara da *Kaşinas* deniyordu. Masklar kutsal kabul ediliyordu, çünkü takan, geçici bir süre için ruh haline dönüşüyordu. Uygulamanın, daha da güneydeki Meksika'da yaygın kullanılan uygulama ile ilişkili olduğu tahmin edilebilir.

Kızılderili dinleri, çeşitlilikleri ile, Kuzey Amerika'ya çıkan Hıristiyanlar'a çok garip gelmiş olabi-

lir. Ancak dinlere yaklaşıldıktan sonra, görüldüğünden daha az gizemli oldukları belli ve Kızılderili bilincinin en gizli yanını, en iyi şekilde ifade ediyor.

Kızılderililer'in bu yaşam tarzı, artık zamanını doldurmuş bir geçmişe ait, ama torunlarının sımsıkı sarıldıkları gösteri ve törenlerde hâlâ su üstüne çıkabiliyor. Amerika Kızılderilisi, sadakatle geleneklerine bağlı kalmak ve Amerikanlaşmak arasında parçalanmaktan hiç vazgeçmedi. 20. yüzyılın akşamında, bu parçalanma Kızılderililer'in talebini ve bu halkın ulusal, hatta uluslararası sahneye uzanmasını çok iyi açıklıyor.

SONUÇ

Kuzey Amerika Kızılderilileri'nin öyküsü, tarihte bir eşi daha bulunmayan bir süreçten kaynaklanıyor; kendi öz topraklarını istilâ eden ve yayılmasına dayanılmaz maddî güce sahip bir uygarlığın göçmen seli karşısında yıkılmaya mahkûm ve ezilmiş halkların öyküsü. Bir soykırımdan sözetmeye hiç gerek yok. Sadece en zayıflar, en güçlüler tarafından yenilgiye uğratıldı. Diğer ülkelerde, en başta Afrika'da, sömürgeler, efendilerinin boyunduruğunu reddedip, bunu topraklarını ve egemenliklerini geri almakla noktaladılar. Daha başka yerlerde, Latin Amerika'da, sömürgeleştirilenlerle ve sömürgeciler arasındaki melezleşme, And dağları cumhuriyetlerinde çatışmasız ve şiddete dayanmayan, gelişip serpilen özgün bir uygarlık yarattı. Birleşik Devletler ve Kanada'da, Kızılderililer yenilgilerinin, aşağılanmalarının, topluca katledilip sürgüne gönderilmelerinin üstesinden gelerek, 20. yüzyılın tam ortalarında yeniden canlanıp, farklı olmak hakkını kabul ettirmeye kalktılar. İster Federal devlete, ister çeşitli Eyaletlere karşı açtıkları davalar olsun, çoğu hep onlardan yana sonuçlar verdi. En kalabalık ve en iyi örgütlenmiş topluluklar, daha uygun bir yasama çerçevesi içinde, kendi kaderlerini saptama hakkını elde ettiler. Kızılderili istekleri, diğer azınlıkların teknikleri ve yöntemleri benimsenerek ve *Red Power* talebi öne sürülerek sesini duyurdu.

Kuşkusuz alınan sonuçlar cılız görünebilir, ama artık bir nokta iyice saptandı: Kuzey Amerika'da bundan böyle Kızılderililer'in geleceği garanti altındadır. Son kırk-elli yıl boyunca, şimdiye kadar hiç öngörülmemiş biçimde bir yeniden doğuş yaşadılar ve kültürel kimlikleri tanındı. Bir zamanlar kendilerinin olan topraklar üzerinde, diğer azınlıklar arasında bir başka azınlık olarak, daha düne kadar Anglo-Sakson bilinen Yeni Dünya'nın şaşırtıcı etnik, siyasal, dinsel ve kültürel çeşitliliğine şimdi Kızılderililer de takılıyorlar.

BİBLİYOGRAFYA

Temel Kitaplar

Documents of United States Indian Policy, Lincoln & London, 1990.

Paul Stuart, *Nations Within a Nation. Historical Statistics of American Indians*, New York, 1987.

John R. Swanton, *The Indian Tribes of North America*, Washington DC, Smithsonian Institution, 1952.

Alfred L. Kroeber, *Cultural and Natural Areas of Native North America*, Berkeley, 1939.

Harold E. Driver, *Indians of North America*, Chicago, 1970.

Clark Wissler, *Histoire des Indiens d'Amérique du Nord*, Paris, R. Laffont, 1969.

Ruth M. Underhill, *Red Man's America: A History of Indians in the United States*, Chicago, 1971.

Edward H. Spicer, *A Short History of the Indians of the United States*, New York, 1966.

Wendell H. Oswalt, *This Land was Theirs: A Study of the North American Indian*, New York, 1966.

Tarihi Eserler

William T. Hagan, *American Indians*, Chicago, 1961.

D'Arcy McNickle, *They Came Here First: The Epic of the American Indian*, Philadelphia, 1949.

Wilcomb E. Washburn, *The Indian in America*, New York, 1975.

Brian W. Dippie, *The Vanishing American: White Attitudes and US Indian Policy*, Middleton, Conn., 1982.

Ayrıntılar İçin

James Axtell, *The Invasion Within: The Contest of Cultures in Colonial North America*, New York, 1985.

Francis Jennings, *The Invasion of America, Indians, Colonialism and the Cant of Conquest*, New York, 1975 (superbe).

Francis Paul Prucha, *American Indian Policy in the Formative Years: The Indian Trade and Intercourse Acts*, 1790-1834, Cambridge, 1962.

Henry E. Fritz, *The Movement for Indian Assimilation, 1860-1890*, Philadelphia, 1963.

Loring Benson Priest, *Uncle Sam's Stepchildren: The Reformation of United States Indian Policy, 1865-1887*, New Brunswick, NJ, 1942.

S. Lyman Tyler, *A History of Indian Policy*, Washington DC, 1973.

Stuart Levine ve Nancy O. Lurie, *The American Indian Today*, Baltimore, 1968.

Lawrence C. Kelly, *The Assault on Assimilation: John Collier and the Origins of Indian Policy Reform*, Albuguergue, 1983.

Fransızca Eserler

Marcel Giraud, *Le Métis canadien; son rôle dans l'histoire des provinces de l'Ouest*, Paris, 1945.

Philippe Jacquin, *Histoire des Indiens d'Amérique du Nord*, Paris, 1976.

Philippe Jacquin, *La Terre des Peaux Rouges*, Paris, 1987.

Elise Marienstras, *La résistance indienne aux Etats-Unis du XIVe au XXe siècle*, Paris, 1980.

Nelcya Delanoe, *L'entaille rouge, terres indiennes et démocratie américaine, 1776-1980*, Paris, 1982.

Joëlle Rostkowski, *Le renouveau indien aux Etats-Unis*, Paris, 1986.

Jean-Louis Rieupeyrout, *Histoire des Navajos, une saga indienne, 1540-1990*, Paris, 1991.

Yakın Geçmişle İlgili Kitaplar

Hazel W. Hertzberg, *The Search for an American Indian Identity*, Modern Pan-Indian Movements, Syracuse, NY, 1971.

Stan Steiner, La Raza, *La révolte des Indiens du sud des Etats-Unis*, Paris, 1972.